

ESAM EKONOMİK VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

CİLT:6 SAYI:1 BAHAR 2025
ISSN: 2717-7637

ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

Cilt/Volume: 6 • Sayı/Number: 1 • Bahar/Spring 2025

ISSN: 2717-7637

Dergi Kuruluş Yılı/Journal Establishment Year: 2020

Dergi İmtiyaz Sahibi/Journal Concession Holder:

Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (ESAM)

Dergi Yayın Süreçleri/Journal Publication Processes: DergiPark

Dergi Türü/Journal Type:

Hakemli Akademik Dergi/Peer-reviewed Journal

ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (ESAM) yayını olup çeşitli indekslerde taranan hakemli bir dergidir.

Yayımlanan makalelerin sorumluluğu yazarına/yazarlarına aittir.

ESAM Journal of Economic and Social Studies is a publication of the Center for Economic and Social Research (ESAM) and is a peer-reviewed journal indexed in various indexes.

Authors bear responsibility for the content of their published articles.

İletişim / Contact: dergi@esam.org.tr

dergipark.org.tr/esamdergisi

Bu dergide yer alan makaleler, Creative Commons lisanslama sistemini kullanmaktadır.

The articles in this journal use the Creative Commons licensing system.

DİZİNLER / INDEXES

ASOS
indeks

ESAM EKONOMİK VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Cilt/Volume: 6 Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2025

EDİTÖR KURULU / EDITORIAL BOARD

Editörler / Editors

Dr. Öğr. Üyesi Batuhan Ustabulut	Yalova Üniversitesi
Doç. Dr. Halim Baş	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Murat Kirişçi	İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa
Prof. Dr. Hüsnü Koyunoğlu	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Prof. Mohamed Arafa	Cornell University, ABD

Alan Editörleri / Field Editors

Sosyal Hizmetler / Social Services

Prof. Dr. Bedrettin Kesgin	Yalova Üniversitesi
----------------------------	---------------------

Ekonomi / Economy

Doç. Dr. Gökhan Övenç	İstanbul Üniversitesi
-----------------------	-----------------------

İlahiyat / Theology

Doç. Dr. Turgut Akyüz	Gümüşhane Üniversitesi
-----------------------	------------------------

Hukuk / Law

Dr. Muhammed Göçgün	Ankara Medipol Üniversitesi
---------------------	-----------------------------

Siyaset Bilimi / Political Science

Dr. Hüseyin Arslan	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
--------------------	---------------------------------

Uluslararası İlişkiler / International Relations

Dr. Gökhan Adıgüzel	T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı
---------------------	--

İşletme / Business

Doç. Dr. Muhammed Maruf

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

İletişim / Communication

Doç. Dr. A. Tarık Türkmenoğlu

Necmettin Erbakan Üniversitesi

YAYIN KURULU / PUBLICATION BOARD

Prof. Dr. Bayram Ali Ersoy

Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM)

Prof. Dr. Necip şimşek

İstanbul Ticaret Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Selman Duran

İstanbul Medipol Üniversitesi

Dr. Abdullahis Salman Al-Azami

Liverpool Hope University, Birleşik Krallık

Doç. Dr. İşhak Kızılaslan

Elfarouk Foundation, Houston, TX, ABD

Dr. Hüseyin Arslan

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi İrfan Ersin

İstanbul Medipol Üniversitesi

Darren Kwan, JD (c)

Drexel University, Philadelphia, ABD

Dr. Sevilay Karaman

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)

Muhammad Salah Uddin, PhD (c)

University of Foggia, İtalya

Dil Editörleri / Language Editors

Dr. Nesibe Erkalın Çakır

Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi

Rachel Wilson

Open Doors English Language School, Ithaca, NY, ABD

Editor Yardımcısı / Editorial Assistant

Furkan Mahmud Doymuş

Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (ESAM)

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Bayram Ali Ersoy	Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM)
Prof. Dr. Vatan Karakaya	Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Necip Şimşek	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer Çınar	Anayasa Mahkemesi
Prof. Dr. Cihad Demirli	Talim ve Terbiye Kurulu
Prof. Ekrem Karakoç	Binghamton University, USA
Prof. Mohamed Arafa	Cornell University, USA
Prof. Dr. Bedrettin Kesgin	Yalova Üniversitesi
Prof. Dr. Ben Diane Djamal	The University Center Morsli Abdellah of Tipaza, Algeria
Prof. Dr. Refik Korkusuz	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Tuncay Zorlu	İstanbul Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ait Aissa Hocine	The University Center Morsli Abdellah of Tipaza, Algeria
Prof. Dr. Mehmet Ali Beyhan (E.)	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim Halil Sugözü	Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Akkaya	Adıyaman Üniversitesi
Doç. Dr. Abdullah Demir	Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Osman Akgül	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Abdulkadir Yıldız	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Murat Tümay	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr. Bekir Gündoğmuş	Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Harun Kılıçaslan	Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Nurullah Altıntaş	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Ali Osman Karaoğlu	Yalova Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet Aykanat

Afyon Kocatepe Üniversitesi

Doç. Dr. Abdullah Aydın

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Dr. Nida Kırömeroğlu

İstanbul Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hidayet Ayan

Marmara Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Kürşat Öğölmüş

Kırıkkale Üniversitesi

EDİTÖRDEN

Yayın hayatında 6. Yılına giren ve her sayısında önemli bilimsel konulara ve özgün makalelere yer veren **ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**'nin bu yeni sayısında dört önemli makaleye yer vermiş bulunmaktayız. EBSCOHost gibi oldukça önemli bir uluslararası indeks tarafından taranan dergimize gönderilen makalelerin seçiminde Editör Kurulu olarak azamî özeni göstermeye ve hem Türkiye'nin ve İslâm Dünyasının hem de dünyanın önemli meselelerine ilişkin araştırmaları okuyucularımıza sunmaya gayret etmeye devam etmekteyiz.

Dergimize gönderilen onlarca makale arasından yayınlanacak makaleleri belirleyebilmek için çift taraflı kör hakemlik politikasına uygun bir şekilde hareket etmekte ve hakemlik süreçlerini şeffaflık politikamıza uygun bir şekilde sürdürmekteyiz. Böylelikle ülkemizin ilk sivil düşünce kuruluşu olan Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi'nin (ESAM) ana hedeflerinden biri olan Türkiye'nin, İslâm dünyasının ve dünyanın problemlerini gündeme getirme ve bu problemlere çözümler üretme gayretine yeni pencereler açma hususunda katkı sunmaktayız.

Dergimizin elinizde tuttuğunuz bu sayısında yayınlanmış olan araştırma makalelerinin bu amaçlara katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. Bu vesileyle dergimize gönderdikleri makaleler ve araştırmalar ile katkı sağlayan tüm yazarlarımıza, kurullarımızda yer alan alanının uzmanı tüm akademisyenlere, hakemlerimize ve okurlarımıza teşekkür ederiz.

ESAM Dergisi Editör Kurulu

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ARAşTIRMA MAKALELERİ /RESEARCH ARTICLES

BEKİR KUL

***Mitigating Youth Radicalization and
Violent Extremism: The Case of Türkiye***

*Gençlerin Radikalleşmesinin ve Şiddete Varan
Aşırıcılığının Azaltılması: Türkiye Örneği*

1-22

MUHAMMED ZİYA SARI

***Tekno-Milliyetçilik Çerçevesinde ABD ve Çin
Arasındaki Kuantum Teknoloji Yarışının Değerlendirilmesi***

*Assessment of the Quantum Technology Race Between
the USA and China in the Context of Technon-Nationalism*

23-42

SALİM SANCAKLI

***İmam Birgivi'nin Sıfatlar ve İman Konusundaki
İtikâdî/Kelâmî Görüşleri***

*Imam Birgivi's Theological Views
on Attributes and Faith*

43-65

MUHAMMED SALMAN OMAR

***The Impact of Forensic Accounting in Rationalizing
Judicial Decisions in Iraq***

*Irak'ta Adli Kararların Rasyonelleştirilmesinde
Adli Muhasebenin Etkisi*

66-85

MITIGATING YOUTH RADICALIZATION AND VIOLENT EXTREMISM: THE CASE OF TÜRKİYE

Bekir KUL*

ORCID: 0000-0001-6687-717X

Abstract: Today, the problems of violent extremism and radicalization in Türkiye and its neighbouring geography need to be addressed in the context of rapid political and social changes and transformations. On the other hand, Türkiye, which has been the target of radicalism-induced violence and terrorism for many years and has lost many of its citizens and paid a high price for it, needs evidence-based and reliable information that will serve as the basis for developing policies and strategies to combat violent extremism, radicalization and terrorism. This study, which aims to contribute to the limited national literature on violent extremism and radicalization, focuses on radicalization trends among young people and examines the preventive measures taken by public institutions against violent extremism and radicalization and other related studies. Within the scope of the research, focus group interviews were conducted with experts working in public institutions in Turkey that directly work with young people. The interviews were used to explore awareness, knowledge, experience and institutional memory of radicalization in public institutions. The results of the interviews and data from the literature review were analysed and evaluated. It is expected that the findings

* Assoc. Prof., Education Specialist, Ministry of National Education, Türkiye, bekirkul@hotmail.com

DOI: <https://doi.org/10.53662/esamdergisi.1522447>

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi: 25/07/2024
Kabul Tarihi: 01/01/2025

Atıf / Cite as: Kul, B. (2025). Mitigating Youth Radicalization and Violent Extremism: The Case of Türkiye, *ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (1), 1-22.

and recommendations of the study will contribute to policy and strategy development studies of relevant institutions and organizations.

Keywords: Radicalization, Violent Extremism and Radicalization, Hooliganism, Extremism, Terrorism.

GENÇLERİN RADİKALLEŞMESİNİN VE ŞİDDETE VARAN AŞIRICILIĞININ AZALTILMASI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Öz: Günümüzde Türkiye ve yakın coğrafyasında şiddete varan aşırıcılık ve radikalleşme sorunlarının hızlı siyasi ve toplumsal değişim ve dönüşümler bağlamında ele alınması gerekmektedir. Öte yandan, uzun yıllardır radikalizm kaynaklı şiddet ve terörün hedefi olan ve bu uğurda çok sayıda vatandaşını kaybeden ve ağır bedeller ödeyen Türkiye'nin şiddete varan aşırıcılık, radikalleşme ve terörizmle mücadelede politika ve stratejilerinin geliştirilmesine temel teşkil edecek kanıta dayalı ve güvenilir bilgiye ihtiyacı vardır. Şiddete varan aşırıcılık ve radikalleşme konusundaki sınırlı ulusal literatüre katkıda bulunmayı amaçlayan bu çalışma, gençler arasındaki radikalleşme eğilimlerine odaklanmakta ve kamu kurumlarının şiddete varan aşırıcılık ve radikalleşmeye karşı aldığı önleyici tedbirleri ve ilgili diğer çalışmaları incelemektedir. Araştırma kapsamında Türkiye’de doğrudan gençlere yönelik çalışmalar yürüten kamu kurumlarında çalışan uzmanlarla odak grup görüşmeleri yapılmıştır. Bu mülakatlar, kamu kurumlarında radikalleşme konusundaki farkındalığı, bilgiyi, deneyimi ve kurumsal hafızayı araştırmak için kullanılmıştır. Görüşmelerin sonuçları ve literatür taramasından elde edilen veriler analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir. Çalışmanın bulgu ve önerilerinin ilgili kurum ve kuruluşların politika ve strateji geliştirme çalışmalarına katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Radikalleşme, Şiddet İçeren Aşırıcılık ve Radikalleşme, Holiganizm, Aşırıcılık, Terörizm.

INTRODUCTION

In recent years, violent extremist groups have increasingly expanded their activities beyond national borders on a global scale. According to the *Global Terrorism Index 2016* by the Institute for Economics and Peace (IEP), groups such as ISIS, al-Qaeda, Boko Haram, and far-right organizations leverage modern communication

technologies and social media to reach large audiences, randomly select targets, attack civilians, and gain access to powerful weapons. The United Nations Security Council, in its 7361st meeting on “Maintenance of International Peace and Security” (19 January 2015), highlighted that these groups share common traits, including targeting civilians based on identity, intolerance toward differing views, disregard for law and human rights, references to religious or nationalistic symbols, and systematic discrimination and violence against women. Additionally, they mask ambitions for power and territorial control with nihilistic or apocalyptic rhetoric, seeking to dismantle societal order. This violence has forced millions into displacement, creating a severe humanitarian crisis and rendering traditional peacebuilding and democratic governance methods inadequate, as noted in the *Human Development Report* (2009), which discusses the impacts of violent conflicts on human mobility and development.

Today, violent extremism and radicalization, which emerge especially among young people as a result of the interaction of various factors, pose serious problems for societies. Events and academic studies show that young people are at high risk of radicalization (Global Terrorism Index, 2023; Mattsson et al., 2016). In Türkiye, which has a relatively young population, various studies have been carried out to prevent violent extremism and radicalization of young people. In Türkiye, where 15,3% of the population consists of young people between the ages of 15-24, the studies carried out by public institutions in order to prevent violent extremism and radicalization among young people and to fight against the phenomena that cause this situation aim to integrate young people into society more effectively and to develop resistance against violent ideologies.

This study, which also aims to contribute to the limited national literature on violent extremism and radicalization, focuses on radicalization tendencies among young people and examines the preventive measures taken by public institutions against violent extremism and radicalization and other related studies through open sources. Within the scope of the study, semi-structured forms were used to conduct interviews with experts working on the subject from 5 different institutions. The findings obtained from the interviews, open sources and national/international literature were examined and analysed in a comparative manner.

In light of the pressing challenges posed by violent extremism and radicalization, especially among the youth, it is imperative to adopt a comprehensive and coordinated approach. The findings from this study reveal significant gaps in awareness, knowledge, and inter-institutional collaboration, underscoring the urgent need for targeted strategies that prioritize prevention and support for at-risk young individuals. By fostering cooperation among public institutions and integrating

community-based initiatives, Türkiye can develop a more effective response to the threats of radicalization, ultimately contributing to a more resilient and cohesive society. The recommendations outlined in this study aim to guide policymakers and practitioners in their efforts to combat violent extremism and promote social harmony.

1. CONCEPTUAL FRAMEWORK

Violent extremism and radicalization constitute a complex man-made phenomenon with repercussions on all aspects of society. Over time, they have become a serious problem threatening societies. Concerns are growing about widespread ideological polarization among young people. Like the prototypes of radicalized youth, the factors contributing to this problem are diverse. The most commonly cited factor is that youth radicalization involves an increase or strengthening of extremism in the thoughts, feelings or behavior of individuals or groups (Gereluk, 2023: 45-46).

Radicalization is a prominent topic in discussions of terrorism and has been extensively studied in recent literature of youth and politics (Mandel, 2010: 123-124). The concepts of radicalization and terrorism are often confused. Radicalization refers to the process of developing extremist ideologies and beliefs. Indicators of radical thinking and action include the ideological defense of racial or religious superiority and opposition to the egalitarian principles of democracy. These processes are closely linked to modes of participation or action, such as involvement in terrorism or violent extremism. Participation in violent extremism is linked to push and pull factors identified as central to the recruitment of young people into internal conflicts.

Most researchers who have studied violent extremism and radicalization are unanimous in explaining that ideology or religion is not the best starting point for understanding an individual's propensity for violence. The traditional model explains the sequence as follows: A vulnerable young person is often brainwashed by a foreign extremist, radicalized and then turns to violence. However, this model raises many questions, especially regarding the crucial position occupied by the concept of “radicalization” in the model. Firstly, despite numerous efforts in academia, police and policy circles, no valid metric for measuring radicalization has been found to date. Most analyses of the growth or scale of radicalization miss conceptual clarity and scientific underpinnings and therefore lack empirical validity. On the other hand, being radicalized does not contravene the law or the generally accepted rules of social life. Without radical people and views organizing rebellion against a foreign yoke or an autocratic regime, many of today's states would not exist. Many rights are the result of civil society campaigns and radical movements. The course of history shows that societies have indeed progressed thanks to radicals (Özerdem and Sukanya, 2017:

78-79). Accepting that radicalized youth and extremists commit acts of violence in all situations can be a barrier to creativity, problem solving and progress.

In recent years, radicalization and de-radicalization have become important concepts in making sense of violent incidents. Signs or symptoms of radicalization are often described as various expressions of an individual's ideas, behaviours and religious symbols (Vidino, 2010: 34-35). Trying to explain radicalization by bringing these different signs together is not seen as a correct approach. It is therefore necessary to focus on making a clear distinction between religiosity and political radicalization, which are very different concepts (Sedgwick, 2010: 22-23). Religious orthodoxy starts from a search for identity, which is particularly challenging in uncertain times. Political radicalization starts from opposition towards injustice. The former can become a challenge to social cohesion if it leads individuals and groups into a cultural ghetto. It can ultimately become a security threat when certain individuals - for an even smaller number - eventually follow the path towards extremism using violence as their preferred means of political action. Terrorism is primarily the result of individual or small group dynamics that encourage political radicalization into violent action (Sageman, 2004: 45-46). At a certain stage in the process of radicalization towards violence, when killing innocent people becomes a goal, an individual needs an ideological justification to drive political extremism towards violence (Horgan, 2005: 88-89). In other words, these individuals develop a cut-and-paste ideology/religion to overcome moral hesitations and legitimize their slide into indiscriminate violence. According to certain scholars, ideology is the primary cause of the radicalization of young people. Environmental and relational factors play a secondary role in the development of extremism (McCauley & Moskaleiko, 2011: 123-124). Other scholars emphasize the strengthening of extremist ideologies and attribute this rise to the increase in hate propaganda on online platforms. The prevalence of social media and ideology-based microtargeting may contribute to the rise of extremist ideologies (Amit et al., 2021: 321-333). It is possible to identify common trends and characteristics, although researchers have identified a range of factors that may lead to increased radicalization (Conway, 2017: 201-202).

Many studies and practices have focused on identifying common features in the radicalization process. One commonality is that personal trauma is often seen as the primary factor in an individual's turn towards extremism (Post, 2007: 58-59). Adolescents are particularly susceptible to extremism due to a lack of identity, community and purpose (Moghaddam, 2005: 102-103). Without connections to a wider community, young people often experience feelings of displacement and meaninglessness. Disempowered youth may turn to extremism as a result of trauma, seeking respect, importance and value. Participation in an extremist group can provide the camaraderie and circle of friends that disenfranchised young people crave. Breen

and Meer (2019: 77-78) state that the culture of extremism is often presented to new recruits as warm, welcoming and empowering.

Extremists often perceive themselves as victims of unfairness, repression or social and economic exclusion. They form bonds around common feelings of resentment and anger, which can fuel and spread radicalization. Group dynamics play a crucial role in this process, as individuals engaging in extremism often do so within a social environment in which groups are an important component (Hogg & Adelman, 2013: 50-51). Therefore, group dynamics can serve to legitimize extremist mindsets. In certain instances, this can indicate a lack of confidence in one's own abilities and may also involve discrediting other perspectives while supporting extreme ones. Teenagers are particularly susceptible to groupthink in extremist situations, as their critical thinking skills are not yet fully developed.

The process of radicalization involves extremist groups targeting vulnerable young people who feel disenfranchised, disillusioned, isolated or angry, and offering them a feeling of bravery, a sense of heroism and a collective identity. Breen and Meer (2019: 83-84) argue that group bonding, attraction and maintenance processes depend on the intersection of secrecy and trust, group charisma and stigmatisation, and the best and worst minorities. Using a centralized ideological perspective to provide solidarity to an individual, enabling them to be part of a larger movement and feel included and recognised, is one such method.

With terrorism being considered one of the greatest threats to human security, it is not surprising that preventing radicalization and violent extremism is high on the political agenda. Government efforts to combat the radicalization of young people have seen security strategies incorporated into education systems in much of the Western World. This is problematic in practice because the intertwining of counterterrorism and education means that security-laden ideas and goals are introduced into the educational world of learning, development and socialization. This approach is a controversial issue with many ethical dilemmas. Indeed, integrating such a securitization paradigm into education has been shown to compromise democratic ideals of freedom of opinion, freedom of expression and educational inclusivity. Despite this combination of education and security, the implementation of counter-radicalization efforts in schools is underdeveloped (Horgan et. al., 2024).

A range of approaches have been developed to address the increasing radicalization of young people and to counter its negative impact on schools and communities. Counter-radicalization education programmes have been devised by a number of organisations. However, the ethical and pedagogical implications of schooling are often at odds with these programmes. Although well-intentioned, it is

unclear whether they are effective. The implementation of a comprehensive curriculum with a whole-school approach can better address many indicators of youth radicalization, such as isolation, rejection, mental health and identity. It aims to break down narrow ideologies and address the disenfranchisement and isolation often experienced by radicalized youth. Schools are increasingly required to identify and monitor young people who may be at risk of joining radicalized groups. A whole school approach is needed to create safe and inclusive schools and to promote a sense of belonging and connection among young people, rather than directly asking teachers to identify risk behavior among their own pupils. School approaches should focus on the classroom environment, school organisation, and the wider school environment. As radicalization is often a response to feelings of exclusion and oppression, a strong school culture can play a role in reducing radicalization among students (Mayer et. al., 2024; Aly & Karnovsky, 2014: 67-68).

The proposed holistic approach to preventing violent extremism and radicalization in schools aims to foster a sense of belonging and empowerment among vulnerable young people, thereby reducing the likelihood of their being drawn into radical movements. This approach considers education holistically as a means of reducing extremism, rather than relying on interventionist solutions. Addressing youth radicalization is challenging due to the complexity of the factors that contribute to it. According to Gereluk and Titus (2018: 123-124), there is no clear behavioral model or motivational basis that can explain the increase in youth radicalization.

There has been considerable work on the view that university education provides an environment that encourages or discourages radicalization (Borum, 2011: 15-16). It is true that there are inherent dangers in bringing young people together at a time in their lives when they are idealistic and vulnerable to influence, but if this can sometimes lead to extremists being influenced and even recruiting, this should be largely a matter of the environment and discipline at university. In certain instances, university education creates an environment that encourages radicalization and vice versa. Since young people of university age are at a sensitive and impressionable time, this can pose a risk when they are brought together with the crowd that is the university environment.

The UN also supports activities to prevent violence among young people through its work. UNDP also expresses its vision of engaging with young people as a positive force for youth empowerment and change. The new UN Security Council Resolution 2250 on youth, peace and security recognizes the rise of radicalization and violent extremism and stresses the importance of addressing the conditions and factors that lead to their impact on young people (UNDP, 2016).

Violent extremism and radicalization represent multifaceted challenges that significantly impact societies worldwide, particularly among youth. As ideological polarization intensifies, young individuals become susceptible to various influencing factors that can lead to radicalization. The complexity of this phenomenon is underscored by the interplay of personal experiences, social dynamics, and environmental influences. While ideological beliefs often serve as a backdrop for radicalization, it is crucial to recognize that not all radicalized individuals resort to violence, and many radical movements have historically contributed to societal progress. The current discourse on radicalization necessitates a clear differentiation between religious orthodoxy and political radicalization, as conflating the two can obscure the underlying issues. Moving beyond traditional models that oversimplify the radicalization process is essential for developing effective prevention strategies. Emphasizing the importance of community, belonging, and identity can create protective factors against the allure of extremist ideologies. As governments and institutions grapple with the realities of radicalization, integrating counter-radicalization efforts within educational frameworks poses ethical dilemmas and challenges. A holistic approach that fosters inclusive school environments can better address the root causes of youth radicalization, promoting resilience and social cohesion. Ultimately, the collaborative efforts of public institutions, educational systems, and civil society are vital in mitigating the risks of radicalization. By focusing on empowerment, respect for diversity, and social responsibility, societies can cultivate a more resilient generation capable of resisting extremist influences.

2. METHODOLOGY

According to the research conducted within the scope of this study, although not directly focusing on the prevention of violent radicalization in Türkiye, public institutions and organisations are engaged in various activities for the prevention of violence, as can be seen below:

- The Ministry of Family and Social Services provides support to individuals affected by violence through Violence Prevention and Monitoring Centers (ŞÖNİM)¹, offers a helpline service with the “ALO 183” Social Support Line, and conducts awareness programs within the scope of the National Action Plan for Combating Violence Against Women.

- The Ministry of Interior monitors perpetrators through the electronic bracelet system, enables emergency assistance requests through the Women Support Application

¹ In Turkish, ŞÖNİM stands for “Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi”.

(KADES)², and intervenes in violence cases through Domestic Violence and Violence Against Women Bureaus.

- The Ministry of National Education raises awareness of social violence through training programs and provides student support through Psychological Counseling and Guidance (PDR)³ services in schools.

- The Ministry of Justice handles violence cases and provides protective measures through family courts, while also enhancing support processes for victims through alternative resolution mechanisms.

- The Ministry of Health offers medical and psychological support to victims of violence through psychosocial support centers and provides emergency response to violence cases via health services.

- The Directorate of Religious Affairs conducts awareness campaigns to promote anti-violence values within the community.

Even though no institution in Türkiye has directly focused on the prevention of violent radicalization, the activities of many public institutions and organisations and NGOs can be considered as “prevention activities”. In this study, a total of 5 participants from 5 public institutions that are likely to carry out various activities on violent radicalization, even if not directly, were interviewed. This study uses a qualitative research design to examine the activities of public institutions and civil society organisations in Türkiye in relation to violence and radicalization. Aiming to gain an in-depth understanding of the experiences and views of the participants, this research involves the following methods and processes. The 5 participants are representatives of 5 selected public organisations. The selection of the participants was based on the criteria of specialization and institutional representation. While it is important that the participants have experience and knowledge in the field of violence prevention, it is also necessary to include representatives from different public institutions in order to reflect various perspectives. The selection of the participants was based on their professional experience, institutional connections and participation in violence prevention activities. Participants held positions such as policy advisor, field implementer and programme coordinator in their respective institutions. Table 1 provides a detailed profile of the participants, including their roles, years of experience and organisational affiliations.

² In Turkish, KADES stands for “Kadın Destek Uygulaması”.

³ In Turkish, PDR stands for “Psikolojik Danışma ve Rehberlik”.

Participant ID	Institution	Role	Years of Experience	Specific Activities in Violence Prevention
P1	Ministry of Family and Social Services	Social Worker	12	Organized counselling sessions for at-risk youth and families.
P2	Police academy	Teaching assistant	8	Designed and monitored the implementation of the violence prevention and emergency response programme for disadvantaged groups.
P3	Ministry of National Education	School Counselor	10	Delivered violence awareness programs in schools, developed guidance plans for students at risk of radicalization.
P4	Ministry of Youth and Sports	Specialist	5	Facilitated sports-based violence prevention initiatives, mentored young leaders in community projects.
P5	Credit and dormitories institution	Program coordinator	6	Managed youth engagement programs and organized community dialogues

Table 1: Roles, years of experience and organisational affiliations of the participants

In the research, purposive sampling method was used. The selection of participants was based on expertise in the field of violence prevention, institutional representation and representation of different perspectives. The study was conducted in Ankara, where the central administrations of public institutions and organisations are located. The data collection process was carried out through both semi-structured interviews and focus group discussions.

One of the data collection methods used in the study was semi-structured interviews. These interviews were designed to gain an in-depth understanding of the participants' individual experiences and perceptions on violence prevention and radicalization (Harrell and Bradley, 2009: 1-140). The questions were designed as open-ended and each interview lasted approximately 45-60 minutes. In addition, focus group discussions were conducted in order for the participants to benefit from the group dynamics and provide a broader perspective. Representatives from different organisations participated in these interviews. Focus group discussions provided an interactive discussion environment and made it possible to evaluate the roles and cooperation of different organisations in violence prevention activities. The collected data were analysed by content analysis method. In this process, the data obtained from the interviews were grouped around similar themes and analysed. Semi-structured interviews were used to gain an in-depth understanding of the individual experiences and views of the participants. Focus group discussions are group discussions in which participants with different perspectives come together and interact. This method allowed the participants to exchange ideas and have in-depth discussions on the subject in a dynamic environment. Open-ended questions were asked during the interviews, and the confidentiality of the participants was ensured in order to obtain more sincere and open

answers. The semi-structured interview form was designed to include open-ended questions that could answer the research questions. The questions were designed to gain an in-depth understanding of the participants' experiences and perceptions on violence prevention and radicalization.

The questions in the form focus on themes such as challenges encountered in violence prevention activities, the role of organisations, risk factors related to young people and the effects of existing policies. Sample questions are given below:

- What is the biggest contribution of your organisation to violence prevention activities?
- What are the most important risk factors for radicalization of young people?
- Do you think current strategies are sufficient in preventing violence? What should be improved?

In addition, the data obtained from different sources were compared by triangulation method in order to increase the validity of the findings. Ethical rules were followed during the research process; informed consent was obtained from the participants, and ethical standards were complied with at every stage of the study. The duration of the research is between 2021-2023 and the data collection, analysis and reporting stages were planned in detail. This methodology provides a comprehensive framework for understanding violence prevention efforts in Türkiye and their potential to prevent radicalization. Within the scope of the study, in addition to interviews, a current situation analysis based on open sources and a literature review were also conducted.

3. RESULTS

As a result of the analysis of the data obtained from the interviews conducted using semi-structured forms, it was seen that there are many completed, ongoing and planned studies on the prevention of radicalization among young people in Türkiye, the main motivation of these studies is mostly “preventive interventions”, there are very few studies carried out directly for “radicalization” or “de-radicalization”, institutions carry out independent, unaware and repetitive studies, and there is a lack of theoretical knowledge on “combating radicalization”.

Representatives from the police academy emphasized the importance of community benefit and social responsibility studies in the context of preventive studies and expressed this as follows:

- *Volunteerism is very important for social change and transformation. We can also use this phenomenon in radicalization prevention and rehabilitation efforts. In developed countries, individuals who engage in volunteer work and care about others are often prioritized in recruitment. The question “Have you participated in accredited volunteering activities?” is frequently asked in job applications.*

- *There are two approaches to combating radicalization: the first is to wait for individuals to seek help, and the second is to go directly into the community for preventive work. Public institutions should carry out preventive measures proactively.*

The representative of a public institution responsible for young people stated that they carry out various projects, activities and studies on subjects such as arts and sports, personal development, time management, development of reading culture, fight against addiction, communication within the family, respect for differences and social cohesion of migrants, especially protective/preventive activities. These representatives explained their activities as follows:

- *We are working on combating hooliganism and violence, focusing more on preventive efforts. There are over 60 sports federations in Türkiye, and we conduct university sports activities, engaging more than three million students in various sports events.*

- *We strive to help our young people utilize their free time effectively. We organize social activities and personal development programs, including book reading groups.*

- *Through our projects, we aim to instill values such as sensitivity and love for the homeland, as well as develop a culture of volunteering among young people.*

- *We organize father-son and mother-daughter camps, realizing that we cannot effect change independently of the family. Therefore, we actively involve families in the process.*

- *We hold youth camps and make national calls for participation, welcoming children from diverse backgrounds from every province.*

- *In cooperation with other organizations, we work on the social cohesion of migrants by organizing culture and art courses that they can attend.*

The representative of a public institution that deals with loans, scholarships and dormitories for young people studying at university stated that activities are carried out for prevention, intervention and de-radicalization. The representative of the institution expressed the activities carried out as follows:

- *We signed a cooperation protocol with the institution in charge of Religious Affairs and the Ministry of National Education. Representatives, known as “spiritual counselors,” visit student dormitories to provide training on “spiritual values,” “ethics,” and “social cohesion.”*

- *We are trying to develop a culture of volunteering by connecting young people who want to volunteer with organizations in need through an online platform. Public institutions can also apply here.*

- *There is a lot of negative content in the digital world that can support radicalization. We are conducting a project called “We are Aware” to promote the correct use of technology.*

- *We have a project called “Doors Don’t Close” for children and young people who have been drawn into crime. This project, carried out in collaboration with the Ministry of Justice, had a pilot study in a prison in 2019, yielding successful results, prompting the decision to continue it.*

The representative from the Ministry of Family and Social Policies, who participated in the study, stated that "protective and preventive activities" are carried out and made the following statements within the scope of the studies on de-radicalization:

- *We work on radicalized individuals in cooperation with relevant institutions, focusing on the children of radicalized families to support their social integration and provide psychological assistance.*

Specialists from the Ministry of National Education who participated in the study stated that there were no “activities directly preventing radicalization”, but different activities serving this purpose were carried out. The representative of the institution stated the activities that can be described as preventive activities as follows:

- *We have a neighbouring school project where the school principal and teachers visit surrounding institutions, including the police, to foster collaboration and community engagement.*

- *When developing and updating curricula and teaching materials, especially textbooks, we include topics such as respecting individual, social, religious, and cultural differences, as well as emphasizing human rights and freedoms.*

- *The subject of “human rights” is sufficiently included in the curricula of relevant courses in primary, secondary, and high schools.*

- *There is a Human Rights, Citizenship, and Democracy course in the 4th grade of primary school, aimed at teaching children about basic rights and responsibilities.*

- *“Democracy and Human Rights” is an elective course offered in high school, helping students understand democratic values and human rights in depth.*

- *We carry out various activities in our student hostels, focusing on cultural, sporting, and artistic events to ensure that students utilize their free time productively.*

- *Despite all legislative efforts, we face challenges in practice. School administrations and provincial national education directorates can collaborate with the police force. For instance, when police come to pick up a child from school, the school may learn about the incident only at that moment. Community policing activities can help bring neighborhood police closer to society.*

- *As a suggestion, the topic of “prevention of radicalization” could be included in teachers’ professional development programs, helping them become more aware and better able to guide their students.*

As a result of the interviews, the current situation analysis based on open sources and the literature review, it is seen that the studies conducted to prevent violent extremism and radicalization in Türkiye are generally grouped under 6 themes. These themes are shown in Table 2.

	Theme	Activities Carried Out	Purpose of the Study	Institution/Organisation Conducting the Study
1	Training and Awareness Raising Activities	In Türkiye, education and awareness-raising campaigns are organized to prevent violent extremism and radicalization among young people.	These campaigns aim to combat radicalization by educating young people on issues such as tolerance, diversity, democracy and human rights.	Ministry of National Education Universities Ministry of Interior Local Governments
2	Religion and Moral Education	In Türkiye, studies emphasizing religious and moral values help young people to gain a healthier understanding of religion.	Religious education can contribute to the development of resistance against radical ideologies.	Ministry of National Education Directorate of Religious Affairs
3	Social Programmes and Youth Centers	Youth centers are places where young people can interact socially, develop their skills and spend time in a positive environment.	The aim of such centers is to help young people gain resistance to radicalization.	Ministry of Family and Social Services Ministry of Youth and Sports General Directorate of Credit and Dormitories (for University Students)

4	Family Support Programmes	Training and support programmes including topics such as family communication, effective communication, parenting, and intergenerational communication.	Family support programmes are organized to enable families to communicate more effectively with young people and to encourage young people to adopt family values.	Ministry of Family and Social Services Ministry of Youth and Sports
5	Internet and Media Monitoring	Considering that the Internet and new media can play a triggering role in radicalization, Türkiye has been conducting control mechanisms and awareness-raising campaigns in these areas.	Preventing the Internet and new media from triggering radicalization.	RTÜK (Radio and Television Supreme Council)
6	Social Work and Psychological Support	Social work and psychological support programmes have been developed for those showing signs of violent extremism and radicalization among young people.	These programmes aim to meet the emotional needs of individuals and help them develop resistance to radical ideologies.	Ministry of Family and Social Services Ministry of Youth and Sports

Table 2: Efforts to Reduce Youth Radicalization and Violent Extremism in Türkiye

In Türkiye, a number of interventions aim to tackle violent extremism and radicalization among young people, such as education and awareness raising, religious and moral education, social programmes and youth centers, family support programmes, internet and media monitoring, social work and psychological support.

In addition to this, the following findings were obtained as a result of the research:

- Public institutions do not have the required level of awareness, knowledge, experience and institutional memory on radicalization,
- The lack of clarity on the definition and scope of radicalization in institutions affects the planning and implementation process of preventive activities.
- They think that the activities carried out by the institutions for young people for different purposes can also prevent radicalization,
- Institutions are not sufficiently aware of each other's work and experiences,
- Independent and duplicated work carried out by the institutions,
- There is a gap in knowledge and expertise on radicalization, especially in public institutions that carry out activities focusing on young people and that develop policies and strategies in this field,

-The need for studies such as directives and guidelines in prevention, intervention and compensation/rehabilitation processes related to violent extremism and radicalization,

- Institutions have similar understandings and approaches to the causes, sources and preventive measures of violent extremism and radicalization.

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

Although there are no direct efforts to prevent violent extremism and radicalization among young people in Türkiye, there are various interventions that can be considered in this context. These include educational initiatives, religious and moral education, social programmes, youth centers, family support services, and internet monitoring. However, the findings from this research indicate significant gaps in awareness, knowledge, and coordination among public institutions tasked with these responsibilities. Many institutions lack a clear understanding of the definition and scope of radicalization, which hinders effective planning and implementation of preventive measures. Furthermore, there is insufficient awareness of each other's work, leading to duplicated efforts and missed opportunities for collaboration.

To effectively combat radicalization, it is crucial to enhance inter-institutional cooperation and communication. Developing a common understanding of radicalization, alongside robust training programmes for personnel, will foster a more knowledgeable and coordinated response. Establishing a theoretical grounding for interventions and promoting a culture of volunteerism can engage broader segments of society, enhancing the overall impact of these efforts. Additionally, initiatives aimed at improving digital literacy and monitoring online content are essential to mitigate the risks posed by radicalization in the digital realm.

Moving forward, public institutions must prioritize comprehensive strategies that encompass not only preventive measures but also the socio-economic and cultural contexts contributing to radicalization. By focusing on targeted approaches rather than broad generalizations, and by fostering social cohesion within communities, Türkiye can create a more resilient society against the threats of violent extremism. The recommendations outlined in this study offer a roadmap for enhancing the effectiveness of interventions and ensuring that the fight against radicalization is both informed and inclusive.

This study aims to examine efforts to prevent violent extremism and radicalization among young people in Türkiye. The findings reveal the current situation

in detail. Conclusions and recommendations in the light of these findings are given below:

- *Lack of Theoretical Knowledge*: It has been determined that institutions generally focus on “preventive interventions” in the field of radicalization, but studies conducted directly for “radicalization”, or “de-radicalization” are limited. This situation points to a lack of theoretical knowledge.

- *Lack of Coordination and Communication*: Lack of inter-agency coordination and communication difficulties are evident in the studies conducted by public institutions for the prevention of radicalization among young people. This may reduce the effectiveness of existing efforts and prevent effective use of resources.

- *Knowledge and Expertise Gap*: In public institutions where studies on violent extremism and radicalization are carried out, there is a lack of knowledge and expertise on the subject. At this point, it is important to increase the participation of expert researchers and trainers.

In the light of the data and findings obtained from the study, the following recommendations are presented:

- *Inter-institutional Co-operation and Coordination*: An effective communication network should be established between public institutions and care should be taken to ensure that the studies are complementary to each other. Common strategies should be determined, and information sharing should be increased by organising regular meetings.

- *Increasing Training and Expertise*: Special training programmes and seminars should be organized to increase the level of knowledge of personnel working on radicalization. It is also important to diversify training with the participation of experts with academic and professional experience.

- *Theoretical Grounding*: Establishing a theoretical basis for studies on radicalization will contribute to the development of effective strategies. In this context, a theoretical framework should be established by making use of existing literature and expert opinions.

- *Social Participation and Volunteerism*: A culture of volunteerism should be encouraged in order to involve large segments of society in the fight against radicalization. It should be considered that participation in volunteer work will strengthen individuals' understanding of social responsibility.

- *Digital Literacy and Control:* Digital literacy activities should be supported to prevent spreading through the internet and media, and control mechanisms should be strengthened in these areas.

- *Education and Social Programmes:* Various educational and social programmes should be organized for young people. These programmes should be designed to increase the social interaction of young people, contribute to their understanding of different cultures and support them to be in a positive environment.

Recommendations for public institutions and organisations, decision makers and policy makers:

- National studies should be conducted on violent extremism and radicalization and preventive measures (definition of radicalization, scope, action plans for preventing and combating radicalization, etc.),

- Common language and understanding should be developed.

- Studies should be carried out to prevent confusion of concepts and information.

- A mechanism to ensure inter-institutional coordination should be established,

- Initiatives should be taken to enable inter-institutional co-operation.

- More qualified and relevant academic studies should be conducted in the field of violent extremism and radicalization.

- There is a need for continuously updated and improved strategies to prevent violent extremism and radicalization in Türkiye.

- The practice of early identification of students at risk of radicalization directly by teachers is not the right approach. Such practice, left to the discretion of teachers, can lead to the profiling of students and the perpetuation of systematic prejudices in schools. A holistic school approach should be developed to reduce the radicalization of young people in school settings.

- Schools should promote social cohesion and belonging within the school community in the context of a broader and respectful dialogue between students.

- Public institutions should carry out original work in co-operation with other institutions rather than duplication.

- An institutional structure should be established to ensure inter-institutional co-operation and co-ordination.

- Guidance booklets should be prepared for staff working with students and young people.

- A top policy document and action plan should be prepared to prevent violent radicalization.

- It would be appropriate to clearly state the purpose, scope and basis of the action plan to be prepared. Because the failure to determine the scope and expectations well is an important factor in the failure to implement action plans successfully.

- The theoretical infrastructure of the action plan needs to be based on a solid foundation. For this reason, it will not be sufficient to address the issue only in the context of “combating crime/terrorism” within the framework of “security”. In addition, it would be a correct approach to examine the issue in socio-economic, socio-demographic, geopolitical, geostrategic, international relations and sociology. In addition to the radicalization caused by the recruitment of terrorist organisations, policies and strategies should be developed by taking into account that social structures/groups/societies/associations/associations/foundations and congregations, which start their activities and develop in accordance with social and legal norms, also tend to radicalize over time and within the conditions.

- Considering the proportion of the population at the age of education and especially the young population, the difficulty of realizing “preventive social activities” will be understandable. For this reason, in the policies and implementation steps to be developed, planning should be made by identifying niche groups instead of the entire population.

- Research on the subject shows that the primary difficulty in preventing violent extremism is the identification of risk groups. Biased and erroneous determinations cause the perception of right and justice to be shaken. On the other hand, erroneous determinations will lead to focusing on the wrong groups and this will cause a waste of time and labor.

- The success of the action plan will be possible only if public institutions and organisations work in coordination and coordination with each other. NGOs and social dynamics should be taken into consideration in the action plan. When necessary, opinion leaders should also be included in the process.

- Many activities currently carried out by public institutions and organisations and NGOs should be considered within the scope of preventing violent extremism. These activities should be directed in a conscious, purposeful and non-duplicated manner

- The language and rhetoric to be used in the launch and implementation phases of the action plan are of utmost importance. For example, it would be appropriate to keep the main objective of “combating terrorism, violence, crime and radicalization” in the background; instead, concepts such as social solidarity and cohesion, welfare, peace, national unity and solidarity, ethics, morality, values, respect for differences and tolerance should be prioritized and emphasized.

- In the process of monitoring and evaluating the action plan, closer cooperation with relevant institutions and organisations should be preferred in determining, developing and changing the indicators.

Peer-review

Externally peer-review

Author Contribution

All sections of this study were written by a single author.

Conflict of Interest

The author declares no conflict of interest.

Financial Support

The author declared that this study has received no financial support.

REFERENCES

Aly, A., Taylor, E., & Karnovsky, S. (2014). Moral disengagement and building resilience to violent extremism: An education intervention. *Studies in Conflict & Terrorism*, 37(4), 369–385. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2014.879379>

Amit, S., Barua, L., & Kafy, A. A. (2021). Countering VE using social media and preventing implementable strategies for Bangladesh, *Heliyon*, 7(5), 1-16. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2021.e07121>

Borum, R. (2011). Radicalization into violent extremism I: A review of social science theories. *Journal of Strategic Security*, 4(4), 7–36. <https://doi.org/10.5038/1944-0472.4.4.1>

Breen, D., & Meer, N. (2019). Securing whiteness? Critical Race Theory (CRT) and the securitization of Muslims in education. *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 26(5), 595–613. <https://doi.org/10.1080/1070289X.2019.1589981>

Conway, M. (2017). Determining the role of the Internet in violent extremism and terrorism: Six suggestions for progressing research. *Studies in Conflict & Terrorism*, 40(1), 77–98. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2016.1157408>

Gereluk, D., & Titus, C. (2018). How schools can reduce youth radicalization. In M. Sardoč & T. Deželan (Eds.), *Šolsko Polje: Radicalization, Violent Extremism and Conflicting Diversity*, 29(5–6), 33-50.

Global Terrorism Index. (2023). *Measuring the impact of terrorism*. Sydney: Institute for Economics & Peace. 1 Ağustos 2024 tarihinde <http://visionofhumanity.org/resources> adresinden erişildi.

Harrell, M. C., & Bradley, M. A. (2009). *Data collection methods: Semi-structured interviews and focus groups*. California: RAND Corporation.

Hogg, M. A., & Adelman, J. R. (2013). Uncertainty-identity theory: Extreme groups, radical behavior, and authoritarian leadership, *Journal of Social Issues*, 69(3), 436-454.

Horgan, J. G. (2005). *The psychology of terrorism*. New York: Routledge.

Horgan J, Lorig C, Borum R, Allely C.S., Herrenkohl T.I., (2024). Understanding and preventing violent extremism in school settings. *J Sch Psychol*. 106:101346. doi: 10.1016/j.jsp.2024.101346. Epub 2024 Jul 3. PMID: 39251320.

Institute for Economics and Peace. (2016). *Global Terrorism Index 2016: Measuring and understanding the impact of terrorism*. Sydney: Institute for Economics & Peace.

Mandel, D. (2010). Radicalization: What does it mean? In T. Pick, A. Speckhard, & B. Jacuch (Eds.), *Home-grown terrorism: Understanding and addressing the root causes of radicalization among groups with an immigrant heritage in Europe* (101-113). Amsterdam: IOS Press.

Mattsson, C., Hammaren, N., & Odenbring, Y. (2016). Youth ‘at risk’: A critical discourse analysis of the European Commission’s Radicalization Awareness Network collection of approaches and practices used in education, *Power and Education*, 8(3), 251–265.

Mayer, M. J., Horgan, J., Herrenkohl, T. I., & Osher, D. (2024). Violent extremism in the U.S.: Causes and consequences for youth, families, schools, and communities, *Journal of School Psychology*, 106, 101345.

McCauley, C., & Moskalenko, S. (2011). *Friction: How radicalization happens to them and us*. New York: Oxford University Press.

Moghaddam, F. M. (2005). The staircase to terrorism: A psychological exploration. *American Psychologist*, 60(2), 161-169. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.60.2.161>

Özerdem, A., & Podder, S. (2012). Disarming youth combatants: Mitigating youth radicalization and violent extremism, *Journal of Strategic Security*, 4(4), 63-80. <https://doi.org/10.5038/1944-0472.4.4.3>

Post, J. M. (2007). *The mind of the terrorist: The psychology of terrorism from the IRA to al-Qaeda*. New York: Palgrave Macmillan.

Sageman, M. (2004). *Understanding terror networks*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt3fhfxz>

Sedgwick, M. (2010). The concept of radicalization as a source of confusion. *Terrorism and Political Violence*, 22(4), 479–494. <https://doi.org/10.1080/09546553.2010.491009>

Sikkens, E., Van San, M., Sieckelinck, S., & De Winter, M. (2017). Parental influence on radicalization and de-radicalization according to the lived experiences of former extremists and their families, *Journal for Deradicalization*, 12, 192–226.

United Nations Security Council. (2015). *7361st meeting: Maintenance of international peace and security*. S/PV.7361. 1 Ağustos 2024 tarihinde <https://www.un.org/securitycouncil/> adresinden erişildi.

United Nations Development Programme (2009). *Human development report 2009: Overcoming barriers: Human mobility and development*. New York: UNDP.

United Nations Development Programme. (2016). *Preventing violent extremism through promoting inclusive development, tolerance and respect for diversity: A development response to addressing radicalization and violent extremism*. New York: UNDP.

Vidino, L. (2010). *The New Muslim Brotherhood in the West*. New York: Columbia University Press.

TEKNO-MİLLİYETÇİLİK ÇERÇEVESİNDE ABD VE ÇİN ARASINDAKİ KUANTUM TEKNOLOJİ YARIŞININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Muhammed Ziya SARI*

ORCID: 0009-0004-5782-9845

Öz: Bu araştırma, Tekno-Milliyetçilik (TM) çerçevesinde ABD ile Çin arasındaki kuantum teknolojilerdeki rekabeti ele almaktadır. Çalışma kapsamında, iki ülkenin kuantum teknolojilerdeki Tekno-Milliyetçi politikaları doküman analizi yöntemiyle incelenmiş ve söz konusu rekabetin küresel güç dengeleri ve jeopolitik dinamikleri nasıl etkilediği tartışılmıştır. Son yıllarda ABD’nin kuantum teknolojilerine ilişkin politikalarının merkezinde, ulusal güvenlik ve stratejik üstünlük arayışının bulunduğu görülmektedir. Bu amaçla, ABD bir yandan müttefikleriyle iş birliğini güçlendirirken, diğer yandan Çin’e yönelik teknoloji transferini sınırlamaya ve kendi ulusal inovasyon kapasitesini geliştirmeye öncelik vermektedir. “National Quantum Initiative” gibi girişimler aracılığıyla akademi, endüstri ve kamu sektörü arasında kapsamlı bir koordinasyon mekanizması kurulmaya çalışılmakta; kritik kuantum teknolojilerine ayrılan yatırımlar stratejik bir öncelik haline getirilmektedir. Özellikle Biden yönetimiyle birlikte, Çin’in teknolojik ilerlemesini yavaşlatmak ABD’nin kuantum

* Doktora Öğrencisi, Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ve Bölgesel Çalışmalar Ana Bilim Dalı, muhammedziyasar@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.53662/esamdergisi.1609028>

Araştırma Makalesi

Research Article

Geliş Tarihi: 28/12/2024

Kabul Tarihi: 22/04/2025

Atıf / Cite as: Sarı, M. Z. (2025). Tekno-Milliyetçilik Çerçevesinde ABD ve Çin Arasındaki Kuantum Teknoloji Yarışının Değerlendirilmesi, *ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (1), 23-42.

politikalarının temel hedeflerinden biri haline gelmiştir. Diğer tarafta Çin, “Made in China 2025” ve askeri-sivil entegrasyon stratejileri sayesinde kuantum teknolojilerindeki gelişimini devlet destekli programlarla hızlandırarak bağımsız bir teknoloji altyapısı oluşturmayı hedeflemektedir. Micius uydusu gibi projelerle kuantum iletişim alanında elde ettiği başarılar, küresel rekabetin seyrini etkileme potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda Çin, ABD’nin Tekno-Milliyetçilik yaklaşımına karşılık vererek kendi stratejik hamlelerini ihtiva eden Tekno-Milliyetçi politikalar geliştirmektedir. Sonuç olarak, kuantum teknolojilerde Tekno-Milliyetçi eğilimlerin ağır bastığı bu yarış, ABD ve Çin arasındaki ekonomik, teknolojik ve jeopolitik rekabetin daha da derinleşmesine yol açmakta, yalnızca iki ülke arasındaki ilişkileri değil, küresel siyaseti, teknoloji ekosistemini ve stratejik iş birliklerini de dönüştürmektedir. Gelecekte, kuantum üstünlüğünü elde edecek tarafın, küresel güç dengeleri üzerinde ve jeopolitik güç yarışında belirleyici bir rol oynaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kuantum Bilgisayar, Tekno-Milliyetçilik, Teknoloji Savaşı.

ASSESSMENT OF THE QUANTUM TECHNOLOGY RACE BETWEEN THE USA AND CHINA IN THE CONTEXT OF TECHNON-NATIONALISM

Abstract: This study examines the competition in quantum technologies between the United States and China within the framework of Techno-Nationalism (TM). Adopting a document analysis approach, it investigates the Techno-Nationalist policies pursued by both countries in the field of quantum technologies and discusses how this competition affects global power balances and geopolitical dynamics. In recent years, the pursuit of national security and strategic superiority has been at the forefront of U.S. policies on quantum technologies. Accordingly, the United States prioritizes strengthening cooperation with its allies, limiting technology transfer to China, and enhancing its own national innovation capacity. Through initiatives such as the “National Quantum Initiative,” a comprehensive coordination mechanism among academia, industry, and the public sector is being established, and investments in critical quantum technologies are deemed a strategic priority. Notably, under the Biden administration, slowing down China’s technological progress has become one of the primary objectives of U.S. quantum policy. On the other hand, China aims to accelerate its development in quantum technologies through state-supported programs under strategies like “Made in China 2025” and military-civil integration, thereby seeking to establish an independent technological infrastructure. China’s achievements in quantum communication—

particularly through projects such as the Micius satellite—have the potential to shape the trajectory of global competition. In this context, China counters the U.S. Techno-Nationalism approach by formulating its own Techno-Nationalist policies that encompass strategic initiatives. Consequently, this competition, characterized by a rise in Techno-Nationalist tendencies within quantum technologies, is deepening the economic, technological, and geopolitical rivalry between the United States and China, transforming not only their bilateral relations but also global politics, the technology ecosystem, and strategic partnerships. In the future, the actor that achieves quantum supremacy is expected to play a decisive role in shaping global power balances and geopolitical struggles.

Keywords: Quantum Computer, Techno-Nationalism, Tech War.

GİRİŞ

Küresel sahnede sıklıkla iki ülke arasındaki teknoloji mücadelesini nitelemek için kullanılan “teknoloji savaşı”, ABD ile Çin arasındaki güç mücadelesinin boyutlarını genişleten kritik bir unsura dönüşmüştür (Allison, 2017: 9-13; Sun, 2019: 197–198). Dijital teknolojilerin uluslararası ilişkilerdeki yerine ilişkin tartışmalar bir yandan sürerken, günümüzde gerçekleşen teknolojik kırılmaların sonuçları, önceki dönüşüm dalgalarıyla kıyaslandığında çok daha hızla ve farklı katmanlarda kendini hissettirmektedir. ABD’nin uzun süredir sürdürdüğü teknolojik üstünlük, Çin’in teknolojideki artan atılımları karşısında giderek daha fazla meydan okumalarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu bağlamda, Pekin’in teknolojideki hedeflerine erişmek için benimsediği politikalar, özellikle ABD yönetimlerinin politikaları göz önüne alındığında, her geçen gün daha belirgin bir ulusal güvenlik meselesi hâline gelmektedir (Dupont, 2020: 15). Nitekim ABD’de Trump yönetimi ile ağırlık kazanmaya başlayan Tekno-Milliyetçi politikalar, Biden yönetimi ile birlikte etkisini hissettirerek devam etmiştir. Bu stratejilerin ana gayesi, Washington’ın küresel hegemonyasının temel taşlarından biri sayılan teknolojideki liderliğini Çin’e kaptırmasını engellemektir (Evans, 2020: 80-83; Luo, 2022: 555-557). Bu çerçevede son dönemde ortaya çıkan tartışmalar değerlendirildiğinde kuantum teknolojilerde Çin’in yükselen ivmesinin yakın gelecekte sadece ABD’nin teknolojide küresel liderliğini tehdit etmediği aynı zamanda küresel güç rekabeti ve jeopolitik güç mücadelesinde Çin’e önemli avantajlar sağlayabileceğinin altı çizilmektedir (Howell, 2024: 3-4; Williams, 2023: 405-406). Bu doğrultuda, Tekno-Milliyetçi politikaların tarihsel süreç içinde geçirdiği dönüşümün ve günümüzde ABD ile Çin arasındaki rekabette aldığı yeni biçimin değerlendirilmesi giderek daha önemli hâle gelmektedir.

Geleneksel Tekno-Milliyetçilik (TM), genel anlamda yerli sanayilerin rekabet gücünü artırmayı ve ulusal güvenliği sağlamayı hedeflemiştir. Tarihsel olarak üç dalga şeklinde ortaya çıkan TM'nin, ilk dalgası, devletin teknoloji geliştirme sürecinde merkezi bir rol oynadığı ve teknoloji sektörünü dış etkilere karşı koruduğu bir dönemi temsil eder. Bu politikaların ana odağı, teknolojide kendi kendine yeterliliği sağlamak amacıyla üretim altyapısını güçlendirmek ve teknolojik bağımlılığı azaltmaktır. Askeri alandaki teknolojik yetkinliklerin geliştirilmesi, ekonomik faydalardan ziyade ulusal güvenliğin tesisinde öncelikli bir gereklilik olarak kabul edilmiştir. Ayrıca, askeri teknolojilerin ilerlemesinin, zamanla sivil alanlarda da teknolojik gelişmeleri teşvik edeceği düşünülmüştür (Stevens, 1990: 42-45; Li, 1994: 1-3; Edgerton, 2007:1-5; Park, 2022: 2-3).

İkinci dalganın özünü, devletlerin teknoloji geliştirme süreçlerinde önceki mutlak konumlarından kademeli biçimde sıyrılarak, yenilikçiliğe ve dış kaynaklı bilgi akışına daha fazla alan açmaya başladıkları bir dönemin şekillenmesi oluşturmuştur. Bu dönemde, devletin öncülüğündeki planlı programlar ve stratejiler doğrultusunda ülke içindeki seçkin şirketleri desteklemek ve yabancı yatırımcıların teknoloji transferi yapmasını teşvik etmek küresel çapta rekabetçi teknoloji şampiyonlarını ortaya çıkarmanın anahtarı olarak görülmüştür. Bu çerçevede özellikle Çin yönetiminin öncülüğündeki idari ve mali düzenlemeler ile dışarıdan sağlanan yatırım ve teknoloji transferleri harmanlanarak Huawei, BYD ve ZTE gibi küresel ölçekli teknoloji devlerinin ortaya çıkmasında başarı kaydedilmiştir. Bu başarı Çin'in yüksek teknoloji ürünü ihracatını artırmasının yanında dış ticarete de kayda değer bir artış yakalamasına imkân tanımıştır (Yamada, 2000; Shim & Shin, 2016: 197-202). Öte yandan, Çin'in kritik teknolojilerde belirli eşikleri aşip serbest ticaret olanaklarını kendi lehine kullanma becerisi ve sivil teknolojilerdeki yenilikleri çift kullanımlı teknolojiler üzerinden askerî alana aktarması, son dönemde ABD'de yükselen Tekno-Milliyetçi eğilimlerin başlıca nedenlerini teşkil etmektedir.

Son dalga, bu çalışmada incelenmesi amaçlanan güncel gelişmeleri yansıtmakta olup, ABD ile Çin arasındaki teknoloji mücadelesinde ortaya çıkan yeni TM yönelimlerin önceki dönemlerden farklılaştığını vurgulamaktadır. Özellikle son on yıllık süreçte dijitalleşme ivme kazanırken, TM politikalarının odağı ağır sanayi ve imalat kapasitesini artırmaktan ziyade kuantum teknolojiler gibi “kritik ve yıkıcı” olarak nitelenen alanlara kaymıştır. Bu kapsamda, stratejik önemi daha sınırlı görülen teknolojilerde Çin'in atılımları göz ardı edilirken, söz konusu kritik sahalardaki ilerleyişi ise ABD için artan düzeyde ulusal güvenlik ve küresel nüfuz tehdidi olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu nedenle, Çin'in bu alanlardaki hızlı yükselişini kontrol altında tutma çabası, ABD'de belirginleşen TM politikaların temel odağı hâline gelmiştir (Capri, 2020: 58-61; Luo, 2022: 556-557; Park, 2022: 7-8).

Günümüzde ABD ile Çin arasındaki küresel güç mücadelesinde etkisini hissettirmeye başlayan yeni dalga Tekno-Milliyetçi politikalar, önceki dönemlerden ayrılan bazı unsurları gündeme taşımaktadır. Artık yalnızca ulusal sanayi kuruluşlarını ve teknoloji firmalarını güçlendirme gayesi güdülmemekte; aynı zamanda rakip devletin teknolojik ve ekonomik kapasitesini zayıflatma yönündeki adımlar da stratejik çerçevenin bir parçası hâline gelmektedir. Bu doğrultuda, Tekno-Milliyetçi yaklaşım yalnızca ülke içerisindeki teknoloji geliştirme süreçlerini teşvik eden politikalarla sınırlı kalmamakta; kuantum gibi kritik ve “tehdit” olarak görülen teknolojilerde rakiplerin faaliyetlerini kısıtlamayı amaçlayan yurt dışı yaptırımlar gibi daha geniş kapsamlı enstrümanlara da başvurulmaktadır (Capri, 2020: 60-63; Capri, 2024: 41-43; Luo, 2022: 557-559; Park, 2022: 8-9).

1. KUANTUM TEKNOLOJİLER VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER AÇISINDAN ÖNEMİ

Kuantum mekaniğinin temel prensiplerini işlevsel biçimde kullanan kuantum teknolojiler, bilgi işleme, haberleşme ve ölçüm alanlarında geleneksel yöntemlerin ötesinde yeni ufuklar açan uygulamalar bütünüdür. Bu çerçevede kuantum teknolojiler; kuantum bilgisayarlar, kuantum iletişim sistemleri ve kuantum sensörler gibi başlıca kategorilere ayrılmaktadır. Kuantum bilgisayarlar klasik cihazların işlem kapasitesini geride bırakarak karmaşık sorunların çözümünde olağanüstü bir avantaj sağlarken, kuantum iletişim, yüksek güvenlik mimarisine dayalı veri aktarımını mümkün kılan sofistike şifreleme sistemleriyle öne çıkmaktadır. Öte yandan, kuantum sensörler ise ölçüm yaparken erişilmesi güç bir kesinlik düzeyine ulaşarak, söz konusu mevcut ölçüm teknolojilerinin sunamayacağı hassasiyette ölçümler yapabilmektedir (Schwartz, 2024: 2-3).

Uluslararası düzlemde, kuantum bilgisayar teknolojisinin süratle ilerlemesi, özellikle askerî ve güvenlik politikaları açısından çarpıcı bir dönüşümün habercisi olarak görülmektedir. Şifreleme sahasında vaat ettiği önemli yeniliklerle eski şifreleme yöntemleri hükümsüz kılma ihtimali, bu alanda geriye düşen ülkelerin kayda değer askerî ve ulusal güvenlik riskleriyle yüzleşme ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. ABD ve Çin gibi önde gelen güçler de kuantum bilgisayarların ulusal güvenlik açısından yaratacağı tehditlerin bilincinde olup, bu doğrultuda stratejilerini yeniden kurgulamaya başlamıştır. Öte yandan, kuantum işlemcilerin zamanla daha da gelişecek olması hem devletlerin hem de farklı aktörlerin siber operasyon ve istihbarat kapasitesini katlayarak rekabet hâlindeki tarafların birbirlerine karşı daha ileri düzeyde siber saldırılar düzenleyebilmesini doğurmakta, bu durum ise devletlerin güvenlik politikalarını mevcut gelişmeye göre yeniden şekillendirmesini hayati bir gereklilik haline getirmektedir (Grobman, 2020: 52–55; Williams, 2023: 413-414).

Jeopolitik ve uluslararası ilişkiler perspektifinden bakıldığında kuantum bilgisayarların etkisi, salt askerî ve güvenlik boyutlarıyla sınırlı kalmayıp, daha geniş bir açılıma işaret etmektedir. Özellikle ilerleyen kuantum simülasyon teknolojilerinin sağladığı ivmeyle, ilaç geliştirme, finans, tedarik zinciri ve lojistik yönetimi gibi sahalarda klasik bilgisayarların çözmekte zorlandığı veya yetersiz kaldığı sorunların üstesinden gelecek yeni kuantum bilgisayarların ortaya çıkması, yeni ürün ve iş alanlarının doğmasına imkân tanıyacaktır. Bu doğrultuda, kuantum bilgisayarlar üzerinde hâkimiyet kuran devletlerin, küresel ekonomideki rekabet avantajlarını hatırı sayılır ölçüde artıracakları varsayılmaktadır (Aliyev, 2020: 214-217; Parker vd., 2022: 91-97; Parker, 2024: 2-3).

Diğer bir kuantum teknoloji türü olan kuantum algılamanın da son dönemde devletler arasındaki rekabette askeri ve ekonomik alana yansımalarından ötürü git gide önem kazanan bir teknoloji haline geldiği görülmektedir. Bu kapsamda kuantum algılamanın savunma uygulamalarında, özellikle çeşitli radar ve sonarlarda kullanılması, rakip ülkeye karşı önemli bir askeri avantaj manasına gelmektedir. Hakeza kuantum temelli radar ve sonarların klasik muadillerine nazaran daha hassas biçimde düşman unsurlarını tespit edebilmesi, devletlerarasında stratejik üstünlük yarışını körüklemektedir. Özellikle bu teknolojinin, tespit edilmesi güç denizaltıların ve düşük görünürlük kabiliyetine sahip beşinci nesil savaş uçakların yüksek doğrulukla tespiti için geliştirildiği görülmektedir. Benzer şekilde, Çin'in son dönemde bu alanda yapmış olduğu çalışmalar ABD ordusunun Asya-Pasifik'teki operasyonel güvenliğini tehdit etmesi nedeniyle askerî açıdan oyun değiştirici gelişmelere gebe dir. Bu bakımdan kuantum sensörlerin kullanımında öne geçen Çin'in ABD'ye karşı elde ettiği askerî avantaj, Asya-Pasifik'teki jeopolitik rekabette güç dengesinin kendi lehine değişmesi ihtimalini ortaya çıkarmaktadır (Austin, 2024: 4-5).

Ekonomik perspektiften bakıldığında, kuantum algılama teknolojilerindeki ilerlemelerin pek çok sektörde kayda değer dönüşümlere kapı aralayacağını söylemek mümkündür. Bu doğrultuda iletişim, madencilik, yeşil enerji gibi alanlarda yeni çalışma biçimleri ve pazarların doğması muhtemel görülmektedir. Ayrıca, kuantum algılayıcıların yüksek hassasiyetle veri toplama kapasitesi, üretim safhalarını daha etkin kılarak verimlilik artışını tetikleyecektir. Bu bakımdan yüksek doğruluğa sahip ölçümler, Ar-Ge çalışmalarını hızlandırarak yeni teknolojilerin ticarileşme sürecini kolaylaştıracaktır. Nihayetinde, kuantum sensörlerle ilişkili yenilikler kuantuma dayalı iş sahalarının çoğalmasını destekleyip, nitelikli iş gücüne talebi de yükseltecektir (Vizard, 2024).

Diğer bir kuantum teknoloji türü olan kuantum iletişimdeki rekabetin devletler arasındaki ilişkilere etkilerine baktığımızda ise kuantum iletişim teknolojilerinde öncü

adımlar atan ülkelerin stratejik bakımdan mühim kazançlar sağlayacağı vurgulanmalıdır. Özellikle siber güvenlik ve kuantum internet alanlarında öngörülen yenilikler, küresel ölçekte ekonomik ve askerî güç dengesine etki edip, uluslararası güvenlik yapısını yeniden şekillendirebilecek bir potansiyele sahiptir. Bu noktada, Çin ve ABD gibi ülkeler bu alanlarda üstünlük sağlamak amacıyla kuantum iletişim teknolojilerine yönelik programlarını giderek daha çok desteklemektedir. Hakeza Kuantum iletişim sistemlerinin, şifreleme teknolojilerinde klasik yöntemlere kıyasla daha üstün bir koruma sağlaması, devletlerin güvenlik altyapılarını siber saldırılara karşı daha dayanıklı hale getirmektedir. Bu çerçevede, kuantum şifreleme teknolojileri, devletlerin askeri, ekonomik ve ticari faaliyetlerini rakiplerinin siber tehditlerine karşı koruma altına alarak stratejik bir avantaj sunmaktadır (Boateng, 2023; Giles, 2019).

2. ABD VE ÇİN ARASINDAKİ TEKNOLOJİ MÜCADELESİNDE KUANTUM TEKNOLOJİLERİN ÖNEMİ

Teknolojik rekabetin her geçen gün daha kritik bir boyut kazandığı ABD-Çin ilişkilerinde, son dönemde kuantum teknolojiler önemli bir mücadele alanı hâline gelmektedir. Xi Jinping'in 2012'deki iktidarından bu yana, Çin, kuantumun çeşitli alanlarında çalışmalarını hızlandırarak ABD ile mevcut teknoloji yarışında stratejik üstünlük elde etmeyi amaçlamaktadır. Her iki ülkenin son yıllarda kuantum araştırmalarını desteklemek amacıyla ayırdığı önemli miktardaki kaynaklar, bu teknolojilerin yakın gelecekte küresel güç dengelerini kökten dönüştürme potansiyelini iki ülkenin de fark ettiğini göstermektedir. Çin'in bu alandaki yüksek düzeydeki yatırımlarının, ABD'nin liderliğini sarsmakla kalmayıp, dünya ekonomisinin işleyişi ve mevcut güvenlik yapılanmasını derinden etkileme ihtimali son dönemde yüksek sesle dillendirilmeye başlanmıştır. Bu nedenle kuantum teknolojilerindeki rekabet, basit bir teknoloji yarışının ötesinde, 21. yüzyılın ikinci çeyreğindeki uluslararası sistemdeki ekonomik ve güvenlik yapılarının şekillenmesine hangi aktörün yön vereceğini belirleyecek kritik bir mücadeleye dönüşmektedir (Howell, 2024: 30).

Çin'in devlete dayalı finansman desteğiyle kuantum teknolojilerinde elde ettiği önemli başarılar, ABD açısından gelecekteki rekabette geride kalmanın hem ekonomik hem de güvenlik boyutunda ciddi sonuçlar doğurabileceğine ve küresel liderliği ile jeopolitik üstünlüğünün riske girebileceğine işaret etmektedir. Nitekim kuantum bilgisayarların stratejik önemi vurgulanırken, bu alanda rakiplerinden öne geçen devletin nükleer silah sahibi olmasına benzer bir avantaj yakalayacağı vurgulanmaktadır. Bu çerçevede ABD, Çin'in ivme kazanan kuantum faaliyetlerine seyirci kalmamakta; Tekno-Milliyetçi politikalarla, Çin'in kuantum endüstrisini kısıtlayan düzenlemeleri yürürlüğe sokmaktadır. Bu kısıtlayıcı politikalar neticesinde Çin'in Kuantum değer zincirinin sağlıklı işletebilmesi için kritik öneme sahip ürünlere

erişimi engellenirken, ABD’li şirketlerin sahip olduğu teknolojik birikimi koruyan bir dizi önlem hayata geçirilmektedir. Dahası kuantum alanında müttefiklerle çeşitli ittifaklar kurularak Pekin’in yükselişini sınırlandıracak diplomatik adımlarla bu politikalar desteklenmeye çalışılmaktadır. Öte yandan Çin ise, ABD’den gelen baskıyı hafifletmek ve dışa bağımlılığını azaltmak gayesiyle kendi kendine yeterliliğe odaklanan TM politikaları devreye sokmaktadır (Julienne, 2024: 1-4; Howell, 2023).

3. ABD’NİN KUANTUM TEKNOLOJİLERDE ÇİN’E YÖNELİK TEKNO-MİLLİYETÇİ POLİTİKALARI

ABD’nin kuantum teknolojilerine yönelik çalışmaları, 20. yüzyılın başlarına kadar uzanan köklü bir geçmişe sahiptir. Bu bağlamda, kuantum teknolojilerindeki bilimsel ve teknolojik dönüm noktalarında ABD’nin öncü rolü dikkat çekmiştir. 2000’lerden itibaren, ABD’de kuantum bilgisayarlar, algılama ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin yanı sıra, bu süreçte özel sektör girişimlerinin etkisi ve hükümet politikaları da önemli bir yere sahiptir. Özellikle 1990 sonrası ABD hükümetlerinin finansal destekleriyle, NIST, NSTC, NSA, DARPA ve NASA gibi kurumların yapmış olduğu çalışmalar, kuantum teknolojilerin ABD’de gelişim göstermesinde önemli katkılar sağlamıştır. Bu çabalar, 2010’lardan itibaren yeni teknoloji şirketlerinin ortaya çıkmasında önemli bir itici güç olmuştur (Dargan, 2023). Son yıllarda özellikle Çin’in kuantum teknolojilerde önemli bir rakip olarak ABD’ye meydan okuması ile birlikte, ABD ve Çin arasındaki kuantum teknolojiler rekabetin hız kazandığı görülmektedir.

ABD, Çin’in kuantum teknolojilerindeki ivmesini tümüyle kesemeyeceğini öngörmekle birlikte, Tekno-Milliyetçi politikalar kapsamında en azından bu yükselişi yavaşlatacak stratejileri uygulamaya koymaktadır. Pekin’in belli başlı teknik eşikleri aşarak, yıkıcı potansiyele sahip kuantum alanında ABD’ye yakın seviyeye gelmesi, onu açık bir “teknoloji savaşı” içine çekmiştir. Bu doğrultuda, Tekno-milliyetçi eğilimler sergileyen Trump ve Biden yönetimleri, stratejik açıdan kritik olmayan teknolojilerde Çin’in gelişimine göz yummakla birlikte, kuantum gibi kritik özelliğe sahip alanlardaki ilerlemeyi ulusal güvenlik, ekonomik menfaatler açısından tehdit olarak algılamaktadır. Neticede, yakın vadede Çin’in kuantum sahasında üstünlük kurması, siber güvenlikten askerî kapasitelere ve ekonomik uygulamalara kadar pek çok alanda ABD’ye karşı avantaj elde etmesi anlamına gelecektir. Böylece, her iki ülkenin kuantumdaki Tekno-Milliyetçi hamleleri, küresel üstünlük ve jeopolitik güç rekabetini perçinleyecek şekilde kurgulanmaktadır (Capri, 2021: 20-23; Krause, 2024: 6-8).

Trump yönetimi döneminde, ABD’nin kuantum teknolojilere ilişkin yeni siyasetinin belirgin ölçüde somutlaştığı ve daha hedef odaklı bir hâle geldiği

görülmektedir. Bu politikaların işlerlik kazanmasında, Ulusal Kuantum Girişim Yasası'nın ve yasa kapsamında oluşturulan Ulusal Kuantum Koordinasyon Ofisi'nin yapmış olduğu faaliyetlerin önemli katkıları bulunmaktadır. ABD Kongresi tarafından kabul edilerek uygulamaya konan Ulusal Kuantum Girişim Yasası, kuantum tabanlı bilgisayar, iletişim ve algılama alanlarında ülkenin uluslararası düzeydeki liderliğini sağlamlaştırmaya amacı güden kapsamlı bir stratejik çerçeve niteliğindedir. Bu yasa, özellikle hızlı gelişim gösteren Çin gibi rakip aktörlerin atılımlarına karşı bir karşı hamle olmasının yanı sıra, Ulusal Kuantum Koordinasyon Ofisini kurarak federal kurumlar ve farklı paydaşlar arasındaki iş birliğini etkin bir biçimde düzenlemeyi hedeflemektedir. Aynı zamanda, NIST, Enerji Bakanlığı ve Ulusal Bilim Vakfı başta olmak üzere çeşitli kurumlara önemli miktarda mali kaynağı tahsis ederek kuantumun çeşitli alanlarında Ar-Ge faaliyetlerini hızlandırmayı amaçlamış ve yasa kapsamındaki diğer düzenlemeler çerçevesinde geliştirilecek eğitim programları yoluyla nitelikli bilim insanlarının yetişmesine katkı sunulması hedeflenmiştir. Bu sayede, kuantum teknolojilerinin ekonomik ve bilimsel bakımdan stratejik değerinin artırılması sağlanırken, ABD'nin gelecekteki rekabet gücü de güvence altına alınmaya çalışılmaktadır (Johnson, 2019: 487-492).

ABD bir taraftan kuantum alanında önemli bir yasa ortaya koyarak kuantum teknolojilere verdiği önemi gösterirken diğer taraftan da Trump yönetimi ile başlayan Biden yönetimi ile ivme kazanan TM adımlarla Çin'in bu alandaki hızını yavaşlatmaya çalışmaktadır. Literatür incelendiğinde bu adımların ihracat ve yatırım kısıtlamaları, kara listeye alma, lisans kontrolleri gibi kuantumdaki tedarik zincirlerinde Çin'e yönelik kısıtlayıcı adımların yanı sıra kuantumla ilgili alanlarda eğitim ve iş gücü hususunda kısıtlamalar ve müttefik ülkelerle Çin'e yönelik geliştirilen iş birliği stratejileri yer almaktadır (Capri, 2021: 20-26; Cory, 2024).

Biden yönetiminin, Çin'in kuantum alanındaki ivmesini sekteye uğratma amacıyla tedarik zincirlerini bir baskı unsuru olarak kullandığı son dönemdeki Tekno-Milliyetçi hamleler dikkat çekici bir boyuta ulaşmıştır. Bu doğrultuda, söz konusu dönemde ihracat ve yatırım kısıtlamalarının yanı sıra kara liste uygulamalarında artış görülmektedir. Ekim 2022'de, Çin'in kuantum teknolojisi geliştirme sürecinin temelini oluşturan yarı iletkenlerin ihracatına karşı kapsamlı bir kısıtlama getirilmiş, akabinde Ağustos 2023'te yayınlanan yürütme emriyle de ABD şirketlerinin Çinli kuantum kuruluşlarına yatırım yapması sınırlandırılmıştır. Eylül 2024'te ise Biden yönetimi, müttefik ülkeleri de sürece dâhil ederek Çin'in teknolojik ilerlemesini yavaşlatma gayesine hizmet eden yeni bir inisiyatif açıklamış; bu yolla daha geniş çaplı ihracat kısıtlamalarının hayata geçirilmesi hedeflenmiştir. Nihayet, Ekim 2024'te alınan kararla yarı iletkenler ve kuantum bilgisayar alanında Çin'e yönelik yatırımların tamamen

yasaklanmasıyla önceden benimsenen tedbirlerin kapsamı daha da genişletilmiştir (Hawkins, 2024).

Kuantum teknolojisi sahasında Tekno-Milliyetçi çerçevede ivme kazanan mücadele, aynı zamanda ABD ile Çin arasındaki eğitim ve işgücü temelli rekabeti de derinleştirmektedir. İki ülkenin bu alandaki çabalarının özünde, nitelikli insan kaynağını kendi bünyelerine çekme isteği bulunmaktadır. ABD, küresel uzman havuzundan daha etkin yararlanmak ve Çin'in benzer girişimlerini sektöre uğratmak amacıyla göç ve vize politikasını bir araç olarak kullanmakta; bu bağlamda Çinli öğrenci ve bilim insanlarının, kuantum teknolojilerindeki kazanımları ülkelerine aktarmasını engelleyebilmek için çeşitli kısıtlama politikalarına başvurmaktadır. Buna mukabil, Çin ise kuantum alanında gerek kendi uzmanlarını yetiştirme gerekse yurtdışında görev yapan bilim insanlarını ülkeye dönüşe teşvik etme gibi çeşitli yollara başvurmaktadır. Bu bağlamda, kuantum teknolojilerinde nitelikli ve eğitilmiş insan gücünü elde etme mücadelesi, yalnızca bilimsel üstünlük hedefiyle sınırlı kalmamakta; uzun vadede ekonomik ve askerî dengeleri dönüştürme potansiyeline sahip bu teknolojide, küresel ve jeopolitik üstünlük arayışının kritik bir unsuru hâline gelmektedir (Cai, 2024; Howell, 2022).

Diğer taraftan ABD, Avrupa Birliği ile kuantum teknolojileri ve standart oluşturma hususunda kapsamlı iş birlikleri yürütmekte; Almanya, Fransa ve Hollanda gibi Avrupa'nın önde gelen ülkeleriyle de bilgi ve uzmanlık paylaşımını yoğunlaştırmaktadır. Bu doğrultuda, Çin'le yapılan teknoloji aktarımı ve Ar-Ge ortaklıklarını kısıtlama kararı alınarak, *Transatlantik İttifak*ın bölgedeki teknoloji sahasına yönelik nüfuzu sağlamlaştırılmakta ve Çin'in etki alanı daraltılmaktadır. Diğer yandan, Dörtlü Güvenlik Diyalogu (QUAD) çerçevesinde standart belirleme ve tedarik zinciri güvenliği odaklı projeler geliştirilerek, Hint-Pasifik bölgesinde Çin'in kuantum teknolojileri üstünden nüfuz tesis etme girişimleri sektöre uğratılmaya çalışılmaktadır. *Five Eyes İttifakı* ise, Çin'in kuantum temelli şifreleme ve iletişim kabiliyetlerini yakından izleyip karşı stratejiler üretmeyi hedefleyen bir yapı olarak işlev görmektedir (Capri, 2024: 234-235).

Bunun yanında, ABD ile Çin arasındaki en kritik rekabet, kuantum alanında kimin küresel standartları şekillendireceği meselesine dayanmaktadır. ABD, müttefikleriyle iş birliği yaparak, standartları belirleme sürecinde Çin'in söz hakkını en aza indirmeyi stratejik bir öncelik olarak görmektedir. Böylelikle ABD, oluşturduğu standartlarla küresel pazarda Çin'in teknoloji ürünlerinin rekabet gücünü zayıflatmayı amaçlamaktadır. Sonuç itibarıyla ABD, bu geniş ittifak ağını devreye sokup Tekno-Milliyetçi politikalarını pekiştirerek, küresel teknoloji rekabetindeki konumunu korumayı ve Çin'in kuantum teknolojilerindeki atılımlarını sınırlandırarak ekonomik ve

askerî üstünlüğünü sağlamlaştırmayı hedeflemektedir (Cory, 2024; Padula & Pizetta, 2022; Swayne, 2024).

4. ABD’NİN ARTAN BASKILARI KARŞISINDA ÇİN’İN TEKNO-MİLLİYETÇİ POLİTİKALARI

Son on yıldır, Çin’in kuantum teknolojilerine artan yönelimi, küresel ekonomide öne geçme, askerî kabiliyetlerini pekiştirme ve siber güvenliğini kuvvetlendirme arzusuyla yakından ilişkilidir. Özellikle kuantum şifrelemenin siber güvenlikte sunacağı tehditleri ve fırsatları gözetten Pekin yönetimi, bu alana özel bir ihtimam göstermektedir. Aynı zamanda kuantumun olgunlaşmasıyla beraber yükselecek yeni sektörler ve iş kolları, küresel rekabette bu teknolojide ileri düzeyde yetkinlik kazanmış olan devletlere ciddi bir avantaj sağlayacaktır. Böylece Çin, uzun vadede ABD ile giriştiği ekonomik rekabette kuantum alanını kritik bir teknoloji olarak benimseyip, ABD’nin pazar payını ele geçirme gayesi gütmektedir. Ayrıca, Çin’in kuantum teknolojilerdeki; kuantum iletişim, uydu tabanlı gözetleme, gelişmiş sonarlar ve 5. Nesil uçakları tespit eden radar sistemleri gibi çeşitli askeri uygulama alanlarında kaydettiği ilerlemeler, Pekin’in bu teknolojiyi desteklemesindeki iştahını artıran bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu çerçevede, askerî ve sivil kullanımın iç içe geçtiği stratejiler aracılığıyla çift yönlü kuantum projelerini olgunlaştırmak, Çin’in gelecek vizyonunun merkezinde yer almaktadır (Kania, 2021: 932-936; Kania & Costello, 2018: 6-9).

Çin’in 2000’li yıllardan itibaren kuantum alanındaki çalışmalarının giderek çeşitlendiği ve hız kazandığı dikkat çekmektedir. Örneğin 2001’de kurulan Kuantum Bilgisinin Anahtar Laboratuvarı, bu alanda inşa edilen ilk önemli tesis olmuş; 2004’teki uzay tabanlı kuantum iletişimi deneyi ise Çin’in kuantum anahtar dağıtımındaki ilk başarısını temsil etmiştir. Devamında, on birinci (2006-2010) ve on ikinci (2011-2015) Beş Yıllık Plan kapsamında yapılan resmî desteklerle, kuantum teknolojilerin çeşitli alanları ile ilgili pek çok projeye yaklaşık 650 milyon dolar kaynak ayrılmıştır. 2015 yılında ilan edilen “Made in China 2025” girişimi dâhilinde kuantum bilgisayarlar stratejik hedefler arasına girmiştir (Kania, 2021: 933; Q. Zhang vd., 2019: 1-2).

On üçüncü Beş Yıllık Plan, Çin’de kuantum teknolojilerini ilk kez ulusal öncelikler listesine alarak 2030’a dek kuantum iletişim ve bilgisayar alanlarında büyük ölçekli projeler yürütülmesini öngörmüştür. Bu kapsamda, Ağustos 2016’da “Micius” adlı ilk kuantum uydusunun fırlatılmasıyla başarı elde eden Çin, 2017’de uydu aracılığıyla Pekin ile Viyana arasında uzun mesafeli kuantum iletişimi gerçekleştirmiş ve Pekin-Şanghay hattında kuantum şifreleme yöntemlerine dayalı iletişim altyapısını kurmuştur (Kania, 2021:933). Dahası 2022’de, önceki uydudan daha gelişmiş özellikler taşıyan “Jinan-1” uzaya fırlatılmıştır. Böylece Çin, uzay ve yer istasyonları üzerinden

güvenlik düzeyi yüksek kuantum iletişim alt yapısını kurup ve test eden ilk ülke konumuna ulaşmıştır (Chen, 2022).

Söz konusu teknolojik ilerlemeler Pekin yönetiminin özgüvenini artırırken, 2017’de inşa edilen devasa kuantum araştırma laboratuvarının duyurulması ve askerî-sivil füzyon stratejisi çerçevesinde bu teknolojilere odaklanılması dikkat çekmiştir. Nitekim, 13. ve 14. Beş Yıllık Plan’da kuantum teknolojiler, yapay zekâ ve çip üretimi gibi anahtar nitelikteki alanlarla aynı derecede önemsenmiştir. Devlet öncülüğündeki planlı politikaları temel alan bu stratejik yaklaşım, bir yandan Çin’in kuantum teknolojileri alanındaki gelişiminin sürekliliğini güvence altına alırken, diğer yandan da sivil alanda sağlanan ilerlemelerin askerî uygulamalara aktarılmasını kolaylaştırmıştır (Omaar & Makaryan, 2024: 5-8).

Çin yönetimi, kuantum teknolojilerinin yakın gelecekte sunabileceği avantajları ve ABD ile süregelen teknolojik rekabette sağlayacağı potansiyel üstünlüğü göz önünde bulundurarak, Ar-Ge harcamalarını ABD’ye kıyasla beş kat artırmış ve 2023 itibarıyla 15 milyar dolara yükseltmiştir. Öte yandan, Çin’in bu iddialı programının küresel dengeler üzerindeki muhtemel etkilerini göz önünde bulunduran ABD, 2018’de yürürlüğe koyduğu Ulusal Kuantum Girişimi Yasası aracılığıyla, gelecekte daha da şiddetlenmesi beklenen kuantum rekabetinde stratejik konumunu yeniden değerlendirme ihtiyacı hissetmiştir. Bu doğrultuda ABD, 2023 yılına kadar kuantum alanındaki Ar-Ge harcamalarını kademeli olarak artırmayı hedeflemiştir (Julienne, 2024: 1-3; Omaar & Makaryan, 2024: 5).

ABD tarafında, Tekno-Milliyetçi yaklaşımın odağı esasen Çin’in kuantum sahasında edineceği üstünlüğün ulusal güvenlik düzleminde yaratabileceği riskleri bertaraf etmeye yönelmiş; güvenlik temelli ve merkantilist unsurları içeren çeşitli politikalar öncelikli olmuştur. Çin cephesinde ise amaç, ABD’nin kuantum teknolojilerindeki giderek artan baskısını etkisiz kılacak ve dışa bağımlılığı asgariye indirecek özerk bir endüstri kurulmasıdır. Bu doğrultuda, Pekin yönetimi tıpkı diğer kritik teknolojilerde olduğu gibi, kuantum alanında da kendi ayakları üzerinde duracak bir Tekno-Milliyetçi strateji gütmektedir. İki gücün de kuantum tedarik zincirlerini birbirine karşı koz olarak kullanmaya meylettiği bu ortamda, ABD özellikle ticaret savaşları çerçevesinde yürüttüğü kısıtlayıcı merkantilist politikalara başvurarak Çin’i yavaşlatmayı hedeflemektedir. Çin ise kuantum teknolojileri bağlamında ABD tarafından yürürlüğe konan kısıtlayıcı adımlara karşılık vererek, bu alanda vazgeçilmez öneme sahip nadir toprak elementlerinin ABD’ye satışını durdurmuştur (Capri, 2021: 22-23; Cory, 2024; Hmaidi & Lau, 2024: 3-4).

Çin, Biden yönetimi altında hız kazanan ABD’nin Tekno-Milliyetçi uygulamalara karşılık, kuantum gibi stratejik teknolojilerde kendi kendine yeterli bir

altyapı oluşturma gayretindedir. Bu doğrultuda, Ar-Ge'den işgücüne, eğitimden uluslararası iş birliğine uzanan çok boyutlu hamlelerle Batı dünyasının baskılarına karşı dirençli kalmayı ve küresel pazarda ABD'ye kıyasla üstün bir konum elde etmeyi amaçlamaktadır. Bunun yanında, Çin'in bu teknolojileri askeri düzeydeki kapasitesini büyütmek için de kullanması, özellikle “askeri-sivil bütünleşme” stratejisi çerçevesinde dikkat çekmektedir. Zira Pekin kuantum gibi teknolojilerde Çin'in kaydedeceği ilerlemelerin ABD'nin küresel askeri nüfuzunu zayıflatabileceğinin bilincindedir. Trump ve Biden yönetimlerinin kısıtlayıcı politikalarının arka planında, Çin'in bu doğrultuda ilerleme kaydetmesi yatmaktadır. Sonuç olarak, söz konusu teknoloji savaşı ve iki ülkenin Tekno-Milliyetçi politikalarının kesişim noktaları, küresel rekabetin ve jeopolitik mücadelenin dinamiklerini belirgin şekilde dönüştürmektedir (Capri, 2021: 22-25; Cory, 2024).

Çin, kritik teknolojilerdeki küresel iş birliğini, ABD ve Batılı ülkelerin uyguladığı Tekno-Milliyetçi baskıları aşmaya yönelik bir strateji ekseninde kurgulamaktadır. Bu doğrultuda, Latin Amerika, Afrika ve Güneydoğu Asya'yı hedef alan teknolojik yayılma politikaları, “Dijital İpek Yolu” gibi girişimlerle desteklenmekte, özellikle kuantum başta olmak üzere kritik teknoloji altyapıları üzerinde önemli yatırımlar öne çıkmaktadır. Ayrıca Çin, BRICS ülkeleriyle iş birliğini genişleterek kuantum teknolojilerdeki kapasitesini geliştirmeye odaklanırken, Tayvan ve Güney Kore gibi bölgesel aktörlerden teknoloji transferi elde etme çabasındadır. Bu süreçte, Güney Kore ve Tayvan benzeri ülkelere nitelikli iş gücünü ve birikimini kendine çekme girişimleri, Çin'in pazarındaki büyük tüketici kitlesinin de cazibesi sayesinde kolaylaşmaktadır. Öte yandan, Malezya, Singapur ve Vietnam gibi ülkelere farklı şirket kimlikleriyle üretim tesisleri kurma planları, ABD'nin uyguladığı yaptırımlara karşı bir çeşit yeni savunma stratejisi olarak değerlendirilebilir. Bu sayede Çin, ABD'nin baskıcı politikalarını farklı yöntemlerle etkisizleştirmeyi hedeflemektedir (K. H. Zhang, 2024: 7-8).

SONUÇ

Teknolojinin, özellikle kuantum teknolojilerinin, ABD-Çin rekabetinin temel eksenlerinden biri hâline geldiği gözlenmektedir. Kuantum bilgisayarlar, kuantum iletişim ve kuantum algılama gibi yenilikçi alanlarda sağlanacak ilerlemeler, yalnızca bir teknolojik üstünlük meselesi olmaktan çıkıp, askerî kapasitenin geliştirilmesinden ekonomik refahın artırılmasına ve jeopolitik etki alanının genişletilmesine kadar çok boyutlu sonuçlar yaratma potansiyeli taşımaktadır. Bu durum, kuantum teknolojileri alanında liderlik sağlamayı başaran devletin, uluslararası sistemin güç dengelerini yeniden şekillendirebileceğini ortaya koymaktadır.

Nitekim kuantum teknolojilerine yatırım yapan ve bu alandaki Ar-Ge faaliyetlerini hızlandıran ülkelerin, siber güvenlikten uluslararası ticaret ağlarına uzanan geniş bir yelpazede küresel düzeni etkileyebilecek araçlara sahip olacağı öngörülmektedir. Dolayısıyla, ABD ve Çin'in kuantum alanındaki çabaları artık basit bir "teknoloji yarışı" olmanın ötesine geçerek yeni bir "teknoloji savaşının" habercisi olma niteliğine bürünmektedir. Bu kapsamda, iki ülke de Tekno-Milliyetçi politikalar aracılığıyla rekabet ortamını şekillendirmeye çalışmakta, rakibin ilerleyişini yavaşlatacak veya engelleyecek stratejiler geliştirmektedir.

ABD cephesinde, Trump yönetimiyle ivme kazanan ve Biden yönetiminde de devam eden kısıtlayıcı politikalar, Çin'in kuantum teknolojileri alanındaki hızlı gelişimini dizginlemeyi hedefleyerek ihracat yasaklarından yatırım engellemelerine kadar geniş bir yelpazede hayata geçirilmektedir. Bu yaklaşım, bir yandan Pekin'in kuantum alanında artan rekabet gücünü frenlemeye çalışırken diğer yandan Washington'un ulusal inovasyon kapasitesini güçlendirme çabalarına da önemli ölçüde katkı sağlamaktadır.

Örneğin, "National Quantum Initiative" gibi yasal düzenlemeler ve Ulusal Kuantum Koordinasyon Ofisi gibi kurumlar; üniversiteler, araştırma merkezleri ve özel sektörü aynı çatı altında bir araya getirerek kuantum çalışmalarına stratejik kaynak tahsisini teşvik etmektedir. Bu çerçevede, akademi ve endüstri arasındaki iş birliği daha da yoğunlaşarak, yeni buluşların hız kazanması ve ticarileşme süreçlerinin kolaylaşması amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra, ABD'nin küresel ölçekteki nüfuzunu korumak için yürüttüğü diplomatik girişimler de dikkat çekicidir. Avrupa Birliği (AB) ile geliştirilen çok yönlü ortaklıklar, Dörtlü Güvenlik Diyalogu (QUAD) kapsamında Avustralya, Hindistan ve Japonya'yla yürütülen stratejik iş birliği ve Five Eyes (Beş Göz) ittifakı çerçevesindeki istihbarat paylaşımı, ABD'nin Çin'i çevreleme politikasında kilit unsurlara dönüşmüştür.

Uluslararası ilişkiler perspektifinden bakıldığında, ABD'nin bu politikaları aynı zamanda küresel normların ve standartların belirlenmesinde öncü rol oynama amacını da yansıtmaktadır. Zira standartların kim tarafından belirlendiği, teknoloji ekosisteminin geleceği açısından oldukça kritiktir. Özellikle kuantum bilgisayarlar, kuantum iletişim ve kuantum algılama sistemleri gibi yakın gelecekte önem kazanacağı düşünülen teknolojilerde ABD'nin standartları belirlemesi hem ekonomik getirileri hem de jeopolitik nüfuzu artırıcı bir etken olarak değerlendirilmektedir. Böylece Washington, "teknoloji savaşları" olarak da anılan bu yeni jeopolitik rekabette, sadece kendi ulusal güvenliğini sağlamayı değil, aynı zamanda küresel düzenin kurallarını şekillendirmeyi hedeflemektedir.

Bu kapsamda, ABD'nin stratejisinde çok taraflı örgütler ve ittifaklar önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, AB ve QUAD içerisinde ortak Ar-Ge projeleri geliştirilmesi ve teknoloji transferinin düzenlenmesi, Pekin'in küresel tedarik zincirlerinde merkezi bir konum elde etmesini önlemeye yönelik tedbirlerin bir parçası olarak değerlendirilebilir. *Five Eyes* ittifakı ise istihbarat paylaşımları yoluyla hem Çin'in kuantum uygulamalarındaki ilerlemesini yakından izlemek hem de kritik teknolojilerde alınabilecek savunma tedbirlerini koordine etmek adına önemli bir platform sunmaktadır.

Çin ise bu baskılara yanıt olarak, kritik teknolojilerde dışa bağımlılığını azaltmayı önceleyen kapsamlı bir TM stratejisi gütmektedir. Gerek "Made in China 2025" programı gerekse askerî-sivil füzyon politikaları, kuantum teknolojilerde küresel pazar payını ve jeopolitik nüfuzunu artırma çabasıdır. Devlet destekli projeler ve özel sektör yatırımları, Pekin'in kendi kuantum uydularını uzaya göndermesinden, büyük ölçekte Ar-Ge laboratuvarları kurmasına kadar pek çok girişimle somutlaşmıştır. Bu süreçte Çin, sadece üretim ve inovasyon kapasitesini değil, aynı zamanda Güneydoğu Asya, Afrika ve Latin Amerika gibi farklı coğrafyalardaki iş birliği olanaklarını da zenginleştirmeye yönelmiştir. Özellikle teknoloji transferi, eğitim ve işgücü dolaşımı gibi konular, Pekin'in çok katmanlı stratejisinin kritik ayaklarını oluşturmaktadır.

Her iki ülkenin benimsediği TM politikalar, küresel ölçekte tedarik zincirlerinin yeniden biçimlenmesi, çok taraflı örgütlerde standart belirleme yarışının keskinleşmesi ve nitelikli iş gücü arzında rekabetin artması gibi sonuçlara yol açmaktadır. Kuantum teknolojileri odağında, bu hamlelerin etkisi yalnızca ekonomik üstünlük veya askerî kapasite meselesiyle sınırlı kalmayıp, gelecekte yaşanabilecek stratejik ittifakların kompozisyonunu ve uluslararası düzenin kurallarını da etkileme potansiyeline sahiptir. Hâl böyleyken, kuantum teknolojilerindeki gelişmeleri yakından takip eden tüm devletlerin, kendi ulusal çıkarlarını ve güvenlik stratejilerini gözden geçirerek konumlarını yeniden değerlendirmeleri kaçınılmaz görünmektedir. Zira kuantum "üstünlüğü" elde eden taraf, bilgi sistemlerinden savunma teknolojilerine kadar pek çok alanda belirleyici bir avantaj yakalayacak ve küresel etki gücünü önemli ölçüde artıracaktır.

Bununla birlikte, küresel düzlemde bu rekabete doğrudan dâhil olmayan ya da orta ölçekli güç statüsündeki Türkiye gibi ülkeler için de somut stratejiler geliştirmek kritik öneme sahiptir. İlk olarak, bu devletler ulusal çapta kuantum ekosistemlerini geliştirmek için eğitim, araştırma altyapısı ve özel sektör arasında koordinasyonu sağlayacak kurumsal yapılar oluşturmaktadır. Kuantum alanındaki insan kaynağını yetiştirmenin yanı sıra var olan yetenekleri elde tutacak stratejilerini geliştirmek, uzun

vadede bağımsız ve rekabetçi bir konum elde etmenin ön şartlarını teşkil etmektedir. Ayrıca, çok taraflı platformlar (örneğin, Birleşmiş Milletler veya uluslararası standart belirleme kuruluşları) aracılığıyla ortak kuralların ve etik ilkelerin benimsenmesi, büyük güç rekabetinin yol açabileceği potansiyel istikrarsızlıkları sınırlandırabilir. Bu sayede, ABD ve Çin'in kuantum teknolojilerde kendi standartlarını dayatma girişimlerine karşı daha kolektif bir tavrın gelişmesi sağlanabilir.

İkinci olarak, uluslararası toplumun bu rekabet karşısında iş birliği temelli mekanizmaları güçlendirmesi önem taşımaktadır. Orta ve küçük ölçekli ülkeler, kuantum araştırmalarında ortak Ar-Ge programları veya bölgesel teknoloji kümeleri gibi girişimlerde bulunarak hem kaynak kullanımını daha verimli hâle getirebilir hem de büyük güçlerin baskı ve kısıtlamalarına karşı alternatif dayanışma ağları oluşturabilir. Bu adım, tedarik zincirlerinde çeşitliliği artırarak güvenlik risklerini azaltmak ve kuantum ekosisteminin sürdürülebilirliğini sağlamak açısından da faydalı olacaktır.

Üçüncü olarak, uluslararası ticaret ve yatırım rejimlerinde kuantum teknolojilerine yönelik düzenleyici çerçevelerin oluşturulması, olası ihracat yasakları veya diğer kısıtlayıcı politika setlerinden kaynaklanan belirsizlikleri gidermeye katkı sağlayabilir. Büyük güçler arasında yaşanan rekabetin, küresel inovasyonun tüm aktörler için zararlı sonuçlar doğurmasını engellemek adına şeffaf ve öngörülebilir bir hukukî altyapı tesis etmek büyük önem arz etmektedir. Dahası kuantum gibi çift kullanımlı (hem sivil hem askerî uygulamalara sahip) teknolojilerde, farklı ülkeler ve paydaşlar bir araya gelerek güvenlik ve risk değerlendirmelerini ortak bir çerçevede, şeffaf bir şekilde yaparlarsa, hangi kullanımın sivil, hangisinin askerî olduğu daha kolay ayırt edilebilir. Bu da hem yanlış anlaşılmalara hem de olası güvenlik kaygılarını azaltarak, teknolojinin sorumlu ve barışçıl biçimde kullanılmasına katkı sağlayacaktır.

Son olarak, kuantum teknolojilerinin etik ve hukuksal boyutları da göz ardı edilmemelidir. Bu kapsamda, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve uluslararası örgütlerin bir araya gelerek “kuantum etiği” çerçevesinde standartlar ve normlar geliştirmesi sağlanmalıdır. Çevre, toplum ve bireylerin hakları gözetilerek hazırlanacak bu rehber ilkeler, kuantum teknolojilerinin sorumlu ve sürdürülebilir kullanımına katkı sağlayacaktır. Nitekim bu sürecin bütünüyle devletlerin inisiyatifine bırakılması, etik anlayışın bütünüyle devlet çıkarları çerçevesinde şekillenmesi riskini beraberinde getirecektir.

Tüm bu adımlar, ABD-Çin eksenindeki rekabetin olası olumsuz etkilerini azaltmak ve teknolojik gelişmenin barışçıl, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir şekilde gerçekleşmesini desteklemek adına kritik bir önem taşımaktadır. Böylece, kuantum teknolojilerindeki liderlik arayışı büyük güçler arasındaki güç mücadelesi olmaktan

ıkararak, daha geniş bir uluslararası iş birliği ve kolektif fayda zemininde değerlendirilmesi mümkün olacaktır.

Hakem Değerlendirmesi

Dış bağımsız

Yazarların Katkısı

Bu çalışmada yer alan tüm başlıklar tek yazara aittir.

ıkar atışması

Yazar çıkar atışması bildirmemiştir.

Finansal Destek

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

KAYNAKÇA

Aliyev, T. (2020). The New Stage in the US-China Rivalry: The Quantum Computer. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(11), 214–230.

Allison, G. T. (2017). *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?* Boston: Houghton Mifflin Harcourt.

Austin, G. (2024). *Quantum Sensing: Comparing the United States and China*, London: International Institute for Strategic Studies.

Boateng, S. (2023). *Quantum communications: How it works and its security implications*. LinkedIn. 7 Aralık 2024 tarihinde <https://www.linkedin.com/pulse/quantum-communications-how-works-its-security-samuel-boateng> adresinden erişildi.

Cai, J. (2024). *China's quantum computing leap risks stumbling into a talent-innovation void*. South China Morning Post. 2 Aralık 2024 tarihinde <https://www.scmp.com/news/china/politics/article/3283730/involution-biggest-threat-chinas-quantum-computing-field-internal-risk-expert> adresinden erişildi.

Capri, A. (2020). *Semiconductors at the Heart of the US-China Tech War: How a New Era of Techno-Nationalism is Shaking up Semiconductor Value Chains*, Singapore: Hinrich Foundation.

Capri, A. (2021). *Quantum Computing: A New Frontier in Techno-Nationalism*, Singapore: Hinrich Foundation.

Capri, A. (2024). *Techno-Nationalism: How It's Reshaping Trade, Geopolitics and Society*, New Jersey: John Wiley & Sons.

Chen, S. (2022). *China launches new satellite in step towards global quantum network*. South China Morning Post. 5 Aralık 2024 tarihinde <https://www.scmp.com/news/china/science/article/3186802/china-launches-new-satellite-important-step-towards-global> adresinden erişildi.

Cory, N. (2024). *The Biden administration overreacts responding to China's role in setting standards for quantum technologies*. ITIF. 10 Aralık 2024 tarihinde <https://itif.org/publications/2024/07/29/the-biden-administration-overreacts-in-responding-to-china-s-role-in-setting-standards-for-quantum-technologies/> adresinde erişildi.

Dargan, J. (2023). *A brief overview of quantum computing in the US*. The Quantuminsider. 7 Aralık 2024 tarihinde <https://www.google.com/search?q=A+Brief+Overview+of+Quantum+Computing+in+the+US&ie=utf-8&oe=utf-8> adresinden erişildi.

Dupont, A. (2020). *Mitigating the new Cold War: managing US-China trade, tech and geopolitical conflict*, Sydney: Centre for Independent Studies.

Edgerton, D. E. H. (2007). The Contradictions of Techno-Nationalism and Techno-Globalism: A Historical Perspective. *New Global Studies*, 1(1), 1–34.

Evans, P. (2020). Techno-nationalism in China–US Relations: Implications for Universities. *East Asian Policy*, 12(02), 80–92.

Giles, M. (2019). *Explainer: what is quantum communication?* , MIT Technology Review. 10 Aralık 2024 tarihinde <https://www.technologyreview.com/2019/02/14/103409/what-is-quantum-communications/> adresinden erişildi.

Grobman, S. (2020). Quantum Computing's Cyber-Threat to National Security. *PRISM*, 9(1), 52–67.

Hawkins, M. (2024). *US Targets China With Quantum and Chip-Related Export Curbs*. Bloomberg. 8 Aralık 2024 tarihinde <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-09-05/us-targets-china-with-new-quantum-chip-related-export-curbs> adresinden erişildi.

Hmadi, A., & Lau, J. G. (2024). *China's Long View on Quantum Tech Has the US and EU Playing Catch-Up* [China Tech Observatory], Berlin: MERICS.

Howell, S. (2022). *The United States' Quantum Talent Shortage Is a National Security Vulnerability*. Foreign Policy. 9 Aralık 2024 tarihinde <https://foreignpolicy.com/2023/07/31/us-quantum-technology-china-competition-security/> adresinden erişildi.

Howell, S. (2023). *The China-US Quantum Race*. CNAS. 17 Aralık 2024 tarihinde <https://www.cnas.org/publications/commentary/the-china-us-quantum-race> adresinden erişildi.

Howell, S. (2024). *The quest for qubits: Assessing U.S.-China competition in quantum computing*. CNAS, 18 Aralık 2024 tarihinde <https://www.cnas.org/publications/reports/the-quest-for-qubits> adresinden erişildi.

Johnson, W. G. (2019). Governance Tools for the Second Quantum Revolution. *Jurimetrics*, 59(4), 487–522.

Julienne, M. (2024). *China's quest for a quantum leap*. IFRI. 20 Aralık 2024 tarihinde <https://www.ifri.org/en/external-articles/external-publications/chinas-quest-quantum-leap> adresinden erişildi.

Kania, E. B. (2021). China's quest for quantum advantage—Strategic and defense innovation at a new frontier. *Journal of Strategic Studies*, 44(6), 922–952.

Kania, E. B., & Costello, J. K. (2018). *China's Quantum Ambitions*, Washington DC: Center for a New American Security.

Krause, J. (2024). *The Quantum Race: U.S.-Chinese Competition for Leadership in Quantum Technologies* [Policy Brief], California: IGCC.

Li, C. (1994). *Techno-Nationalism vs. Techno-Globalism: East Asia in Search of a New Vision for the 21st Century*. Washington DC: ICWA.

Luo, Y. (2022). Illusions of techno-nationalism. *Journal of International Business Studies*, 53(3), 550–567.

Omaar, H. (2023). *The U.S. Approach to Quantum Policy*, Washington DC: Center for Data Innovation.

Omaar, H. & Makaryan, M. (2024). *How innovative is China in quantum?* ITIF. 21 Aralık 2024 tarihinde <https://itif.org/publications/2024/09/09/how-innovative-is-china-in-quantum/> adresinden erişildi.

Padula, R., & Pizetta, D. E. (2022). The Increasing Dispute Between USA And China Over International Standardization. *Revista Brasileira de Política Internacional*,

65(1), 1-20.

Park, S. A. (2022). *The Review Article on Technonationalism*, Basel: Preprints.

Parker, E., Gonzales, D., Kochhar, A. K., Litterer, S., O'Connor, K., Schmid, J., Scholl, K., Silberglitt, R., Chang, J., Eusebi, C. A., & Harold, S. W. (2022). *An Assessment of the U.S. and Chinese Industrial Bases in Quantum Technology*, California: RAND Corporation.

Parker, E. (2024). *The Chinese Industrial Base and Military Deployment of Quantum Technology*, California: RAND Corporation.

Schwartz, A. (2024). *U.S. Quantum Technology Leadership Hinges on Federal Policy in the 118th Congress*, Washington DC: Innovation Frontier Project.

Shim, Y., & Shin, D.-H. (2016). Neo-techno nationalism: The case of China's handset industry. *Telecommunications Policy*, 40(2), 197–209.

Stevens, C. (1990). Technoglobalism vs Technonationalism-The corporate dilemma. *Columbia Journal of World Business*, 25(3), 42–49.

Sun, H. (2019). U.S.-China Tech War. *China Quarterly of International Strategic Studies*, 05(02), 197–212.

Swayne, M. (2024). *U.S. overreach on quantum standards risks undermining private sector leadership, policy expert warns*. The Quantum Insider. 15 Aralık 2024 tarihinde <https://thequantuminsider.com/2024/08/10/u-s-overreach-on-quantum-standards-risks-undermining-private-sector-leadership-policy-expert-warns/> adresinden erişildi.

Vizard, S. (2024). *Quantum sensors: A booming market*. Business Leader. 16 Aralık 2024 tarihinde <https://www.businessleader.co.uk/quantum-sensors-a-booming-market/> adresinden erişildi.

Williams, B. K. (2023). *The Innovation Race: US-China Science and Technology Competition and the Quantum Revolution*, Washington DC: Wilson Center.

Yamada, A. (2000). *Neo-techno-nationalism: How and why it grows*. CIAO. 15 Aralık 2024 tarihinde <https://ciaotest.cc.columbia.edu/isa/yaa01/> adresinden erişildi.

Zhang, K. H. (2024). Geoeconomics of US-China tech rivalry and industrial policy. *Asia and the Global Economy*, 4(2), 1-9.

Zhang, Q., Xu, F., Li, L., Liu, N.-L., & Pan, J.-W. (2019). Quantum information research in China. *Quantum Science and Technology*, 4(4), 1-7.

İMAM BİRGİVÎ'NİN SIFATLAR VE İMAN KONUSUNDAKİ İTİKÂDÎ/KELÂMÎ GÖRÜŞLERİ

Salim SANCAKLI*

ORCID: 0000-0002-0117-1288

Öz: İmam Birgîvî Osmanlı Devleti'nin siyasi, iktisadi, askerî ve diğer birçok alanda en parlak dönemi sayılan 16. asırda Kanuni Sultan Süleyman döneminde yaşamış, İslâmî ilimlerin hemen her alanında eserler vermiş, özellikle itikadî konulara büyük önem atfetmiştir. Zühd ve takvası, ilmi ve Ehl-i sünnet akidesine bağlılığı ile meşhur olmuş, yazdığı kitaplar, yaptığı ilmi tartışmalar ve bidatlere karşı sert tutumunun yanı sıra görüş ve düşünceleriyle yaşadığı dönemin, ilmi ve fikri yapısına önemli katkılarda bulunmuş çok değerli bir âlimdir. Birgîvî, kelâmî tercih ve görüşlerine müstakil kelâm ve akaid kitaplarında yer verdiği gibi tefsir, fıkıh ve tasavvufla ilgili yazdığı eserlerde de bu konulara değinmiştir. Kelâm ilminin aslî usûlü olarak kabul edilen ulûhiyet bahisleriyle yakından ilgilenen Birgîvî, Sünnî geleneğe uygun bilhassa Hanefî-Mâtürîdî ekolüyle örtüşen değerlendirmelerde bulunmuştur. Birgîvî, eserlerinde Allah'ın zatî ve sübûtî sıfatlarını ayrıntılı bir şekilde ele almış, O'nu her türlü teşbih ve tescimden uzak tutarak ulûhiyet anlayışını net bir şekilde ortaya koymuştur. Haberî sıfatları tevil ederek yorumlayan Birgîvî, istivâ sıfatını ise yorumsuz kabul etmiştir. Ayrıca, fiilî sıfatları ele alırken Allah'ın yaratma sıfatına özel bir vurgu yapmış ve tekvin sıfatını müstakil olarak ele almıştır. İman konusuna geldiğinde Birgîvî, imanı yalnızca tasdik ve ikrardan ibaret

* Dr. Öğr. Üyesi, Yalova Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Kelâm Ana Bilim Dalı, mssancakli@hotmail.com

DOI: <https://doi.org/10.53662/esamdergisi.1619206>

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi: 13/01/2025
Kabul Tarihi: 26/04/2025

Atıf / Cite as: Sancaklı, S. (2025). İmam Birgîvî'nin Sıfatlar ve İman Konusundaki İtikâdî/Kelâmî Görüşleri, *ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (1), 43-65.

görmüş, ameli imanın bir parçası saymamış, büyük günah işleyenin ebedî cehennemde kalmayacağını savunarak Haricî ve Mutezile görüşlerini eleştirmiştir. Taklidî imanı sahih kabul etmekle birlikte, imanın tahkikî hale getirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Birgivî'nin itikâdî konulardaki görüşlerinin bilinmesi Osmanlı Mâtürîdî geleneğinin anlaşılmasına ışık tutacaktır. Bu makale böyle bir düşüncenin ürünü olarak ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İslâm, İman, Ehl-i Sünnet, Sıfatlar, Birgivî.

IMAM BIRGIVÎ'S THEOLOGICAL VIEWS ON ATTRIBUTES AND FAITH

Abstract: Imam Birgivî lived during the reign of Sultan Suleiman the Magnificent in the 16th century, a period considered the peak of the Ottoman Empire in political, economic, and military aspects. He was a distinguished scholar who contributed significantly to the intellectual and scholarly landscape of his time through his works in various fields of Islamic sciences. Known for his asceticism, piety, and steadfast adherence to the Ahl al-Sunnah creed, Birgivî was particularly concerned with theological matters. In addition to writing independent works on creed and kalam, he also addressed these issues in his tafsir, fiqh, and Sufi writings. Birgivî dealt extensively with the fundamental theological discussions on divine attributes, strictly adhering to the Sunni tradition, particularly in line with the Hanafî-Mâtürîdî school. He meticulously examined Allah's essential and affirmative attributes, firmly rejecting any form of anthropomorphism. While he interpreted the allegorical (ḥabari) attributes metaphorically, he refrained from offering a specific interpretation of the concept of istiḥwâ (divine establishment). He also placed significant emphasis on the attribute of creation (takwîn), treating it as an independent attribute. Regarding faith, Birgivî defined it as consisting of belief and verbal affirmation, excluding deeds as a component of faith. He refuted the views of the Kharijites and the Mu'tazila by asserting that committing major sins does not expel a person from Islam. While acknowledging the validity of imitative (taqlîdî) faith, he emphasized the necessity of acquiring a firm, investigative (taḥqîqî) belief through reasoned understanding. Birgivî's theological views provide crucial insights into the Ottoman Mâtürîdî tradition, making this study a valuable contribution to the understanding of Islamic theological discourse in the Ottoman scholarly tradition.

Keywords: Islam, Faith, Ahl al-Sunnah, Divine Attributes, Birgivî.

GİRİŞ

Bu çalışma, Osmanlı Devletinin yükseliş döneminde önemli bir yere sahip olan İmam Birgivî'nin Allah'ın sıfatları ve iman konularına dair itikâdî ve kelâmî görüşlerini tespit ve tahlil etmek amacıyla kaleme alınmıştır. Makalede, Birgivî'nin Ehl-i sünnet ve'l-cemaat inanç esaslarına ve bilhassa Hanefî-Mâtürîdî kelâm geleneğine bağlı kaldığı, başlıca eserleri olan et-Tarîkatü'l-Muhammediyye ve Vasiyetnâme ile birlikte diğer itikâdî risaleleri esas alınarak ortaya konmuştur. Buna mukabil Birgivî'nin düşünce sisteminin selefi bir eğilimle ilişkilendirilmesine yönelik bazı çağdaş araştırmacıların iddialarının ilmî bir temelden yoksun olduğu anlaşılmış; bu suretle Birgivî'nin kelâmî anlayışının Osmanlı Mâtürîdî geleneği içindeki yerini ve katkılarını tespit etmek hedeflenmiştir. Diyebiliriz ki, bu çalışma İmam Birgivî'nin itikâdî düşüncesinin mahiyetini ve Osmanlı kelâmî mirasına katkılarını daha derinlikli bir şekilde anlamaya yönelik bir katkı sağlamayı hedeflemektedir.

1. BİRGİVÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

Muhammed b. Pir Ali b. İskender (ö. 981/1573) Birgivî, Osmanlı Devleti'nin bütün müesseseleri ile kemâle erdiği en parlak dönemi olan Kânunî Sultan Süleyman devrinde 929 /1523 senesinde Balıkesir'de dünyaya gelmiştir. İlk tahsilini dönemin ilmî geleneği çerçevesinde müderris olan babasından alan Birgivî, Kur'ân-ı Kerîm hıfzını da babasının yanında tamamlamıştır. Daha sonra o, İstanbul'a giderek tahsiline orada devam etmiş, dönemin meşhur âlimlerinden ders okumuştur. Yirmili yaşlarında tahsilini bitiren Birgivî, bir müddet İstanbul'da bazı medreselerde müderrislik görevini yürütmüştür. Ardından Edirne'de Kassâm-ı Askerîlik¹ görevine tayin edilen Birgivî, yaklaşık dört yıl devam ettiği bu vazifesinden ayrıldıktan sonra İstanbul'a dönmüş ve bir süreliğine Bayramiyye tarikatına intisap etmiştir. Fakat şeyhi Karamanlı Abdullah Efendi'nin (ö. 972/1564) yönlendirmesiyle tekrar müderrislik vazifesine dönen Muhammed Birgivî, bu sırada Sultan III. Selim'in hocası Atâullah Efendi'nin (ö. 979/1571) doğduğu kasaba olan Birgi'de yaptırdığı Dâru'l-Hadis medresesine ilk müderris olarak tayin edilmiştir. Hayatının son on yıllarını burada eğitim, öğretim, kitap telifi, vaaz ve irşatla geçiren Birgivî, özellikle eser verme açısından en verimli dönemini Birgi'de yaşamıştır. Aslen Birgili olmamasına rağmen, ölümünden sonra "Birgivî" ya da "Birgili" diye anılması da Birgi'deki on yıllık ikametinin ve buradaki ilmî faaliyetlerinin bir neticesidir. Birgivî bir İstanbul yolculuğu sırasında vebaya

¹ Kassâm-ı Askerî: Yeniçeri Ocağı mensuplarının terekelerinin tespit edilip vârislerine paylaştırılması ile meşgul olan heyetteki memurlara verilen isimdir. bk. Ahmed Turan Arslan, *İmam Birgivî, Hayatı, Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri* (İstanbul: 1992), 31.

yakalanarak 52 yaşında 981/1573 yılında vefat etmiş, Birgivî'nin cenazesi Birgi'ye getirilip bugünkü yerine kendi eliyle diktiği ağacın yanına defnedilmiştir.²

Muhammed Birgivî arkasından çoğunluğu Arapça, bazıları Türkçe olan elliye yakın eser bırakmıştır. Onun, Kur'ân ilimleri, tefsir, hadis ve usulü, akâid ve kelâm, fıkıh, ahlâk ve tasavvuf gibi İslâmî ilimlerle, Arap dili ve belâğatı gibi dil alanlarında telif ettiği kitap ve risâleleri, zamanımıza kadar hemen her devirde okunmuş, okutulmuş, üzerlerine çok sayıda şerhler yazılmış ve bazı kitapları Osmanlı medreselerinde asırlar boyunca ders kitabı olarak takdir edilmiştir. Birgivî'nin eserleri ve fikirlerinin etkisi günümüze kadar sürmüştür.

Bu eserlerinden en önemli iki kitabı *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye* ve *Vasiyetnâme*'sidir. *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye* vefatından bir sene önce tamamladığı en mühim ve son kitabı olup, aynı zamanda halk arasında en çok rağbet gören eseridir. On beş defadan fazla baskısı yapılan bu kitabın, sadece Süleymâniye Kütüphanesi'ndeki yazmalarının sayısının 200'ün üzerinde olması bile (Arslan, 1992: 114; Sancaklı, 2001: 95) bu eserin, insanlar arasında ne derece rağbet gördüğünün en büyük delilidir. Bu kitabında, Kur'ân ve sünnete ittibâ etmenin önemini ilk konu olarak işleyen İmam Birgivî, daha sonra ilimle, inançla, ahlâki hasletlerle, uzuvları günahlardan koruma yollarıyla ilgili bilgiler vermektedir.

Birgivî'nin ikinci önemli eseri olan *Vasiyetnâme* ise halkın anlayabileceği sade bir dil ile kaleme alınmış, Arapça bilmeyen Türk halkı için Türkçe olarak yazılmış derli toplu bir ilmihâl niteliğinde küçük bir risâledir. Yazıldığı günden beri toplumun çok yararlandığı bu eser, başta Anadolu olmak üzere bütün bir Osmanlı coğrafyasında yıllarca okunmuş, okutulmuş ve Osmanlı matbaasında basılan ilk kitap ünvanını almıştır (Birinci, 1996: 13-14). Eser üzerine ona yakın şerh ve talikât türünde çalışmalar yapılmış, yalnızca İstanbul'da on defadan fazla basılmış, bunun yanı sıra başka dillere de çevrilmiştir (Arslan, 1992: 80-81; Sancaklı, 2001: 83). Osmanlı Devleti'nde pek çok âlim tarafından yapılan şerhlerin en meşhuru: Kadızâde Ahmed b. Muhammed Emin İslâmboli tarafından yapılan ve "*Cevhere-i Behiyye-i Ahmediyye ...*" adını taşıyan şerhtir. İstanbul'da birkaç defa basılan bu şerh, son olarak 1988 tarihinde, dili sadeleştirilip, kısa izahlar eklenerek "*Birgivî Vasiyetnâmesi, Kadızâde Şerhi*" ünvanıyla yayınlanmıştır (Kadızâde, 2009). Konusu itibarıyla akâid ve ahlâka dair bilgiler yanında, amelî bilgileri de içine alan, bunların sünnet çizgisinde olmasını hedef alan bu

² Hayatı ve eserleri için bk. Ali b. Bâlî, *el-İkdu'l-manzum fî zikr-i efâdil-i Rûm-el-Aylemu'z-zâhir fî ahvâli'l-evâil* (Nûr-u Osmâniye Ktp., No 3100); Nevizâde Atâullah, Atâî, *Hadâiku'l-hakâik fî Tekmiletî'ş-Şekâik*, neş. Abdülkadir Özcan, (İstanbul: y.y., 1989), 179-181; Bursalı M. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, haz. Fikri Yavuz-İsmail Özen (İstanbul: 1972), 1/253-256; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî* (t.y.), 4/121; Hayruddîn Ziriklî, *el-A'lâm* (Beyrut: 1990), 6/286-287; Ö. Rıza Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifin* (Beyrut), 9/23-24.

risâle, talebelerinin isteği üzerine, müellifi tarafından “*er-Risâletül-İtikâdiyye*” başlığı altında, fasih bir Arapça ile yeniden yazılmıştır (Birgivî, 1182). İçerisinde müellifin vasiyetlerinden bir bölüm bulunduğundan risâle “*Vasiyetnâme*” ismiyle tanınmıştır. Onun, eserlerinin çoğunu Arapça olarak telif ettiği halde, *Vasiyetnâme*’yi Osmanlı Türkçesi ile yazmasının nedeni içinde yaşadığı toplumun fertlerinin Türkçe konuşuyor olmasıdır (Arslan, 1992: 78).

2. BİRGİVÎ’NİN İTİKÂDÎ KONULARA ÖNCELİK VERMESİ

İçinde yaşadığı toplumda insanların namaz, oruç, zekât gibi ibadetleri hakkıyla eda etme konularında olduğu gibi, iman esaslarını bilme noktasında da yetersiz ve bilgisiz olduklarını gören Birgivî, bu eksikliklerin giderilmesi için eserlerinde öncelikli sırayı her zaman itikâdî esasların açıklanmasına ve öğrenilmesine vermiştir. Çünkü ona göre, iman ve İslâm esaslarını iyi bilmeyen bir kimseyi bekleyen en büyük tehlike, bidatlara dayalı yanlış bir hayat sürmek ve neticede dinden adım adım uzaklaşmaktır. O hâlde yeni birtakım inanış ve ibadetlerin, bidat ve hurâfelerin kesinlikle önüne geçilmeli ve delile dayanmayan bütün uygulamalara bir son verilmelidir (Birgivî, 2728, fol.142r).

Birgivî bu konuda *Tarikatü’l-Muhammediyye* kitabında şöyle demektedir: “O halde, ey bu yolun yolcusu! Senin üzerine düşen, Ehl-i sünnet ve’l-Cemaat mezhebini tam anlamıyla öğrenmek için, ciddiyetle kolları sıvamak ve ona boyun eğmektir. Ayrıca bir saptıranın yoldan çıkarması ve bir şaşırtanın şüpheyi düşürmesiyle ayağının kaymaması ve itikadının bozulmaması için son derece uyanık ve dikkatli olup, Allah Teâlâ’ya yalvarmalı ve O’ndan yardım istemelisin.” (Birgivî, 1379: 24; Karadeniz, 1994: 123).

Bu bağlamda İmam Birgivî’nin, *Vasiyetnâme* ve *et-Tarikatü’l-Muhammediyye* gibi eserlerinde ve itikâdî bahislere öncelik verdiği diğer kitaplarında en önemli kısımlar, Ehl-i sünnet inanç esasları ile ilgili bölümlerdir (Birgivî, 1379: 21-22). Çünkü Birgivî için, dinde, inancı tashih etmek, en ehemmiyetli bir konudur. Zira itikâdî inançları düzeltmeden (tashîhu’l-itikad), yanlışlardan, bidat ve hurafelerden arındırmadan dini sağlam bir temele oturtmak mümkün değildir. Kaldı ki sahih bir temele dayanmayan bir ibadet ve ahlâk ortamında dünya ve âhiret saâdeti, yani gerçek mutluluklar tahakkuk edemez (Karadeniz, 1994: 124)

Yine muhtasar bir ilmihâl şeklindeki *Vasiyetnâme*’nin muhtevasına baktığımızda da eserin, önce Ehl-i sünnet akidesinin temel esaslarını, ardından fıkıh, ahlâk, zühd ve takvâ gibi konuları ihtivâ ettiğini görürüz. Bu meyanda Birgivî’nin risâlesinde itikâdî konulara öncelik vermesi, eserine itikâdî konularla başlaması çok önemlidir.

Birgivî sadece İslâmî ilimler sahasında telif ettiği eserlerde değil, Arap dili öğretimine yönelik hazırladığı sarf ve nahiv kitaplarında da gramer kâidelerine verdiği örnekleri, Ehl-i sünnet itikâdının esaslarını temellendiren cümle kalıpları içinde vermiş, böylece Arapçayı, yeni öğrenenlere dil eğitiminin yanında dine dayalı bilgiler de vermiştir (Birgivî, 1325: 97, 100). Aynı şekilde, kişinin küfre düşme tehlikesinden de son derece endişe duyan Birgivî, bir Müslümanın İslâm dâiresinden çıkmasına sebep olacak söz ve davranışları, muhtelif eserlerinde, “Elfâz-ı Küfür” başlığı altında ayrıntılı bir şekilde izah edip anlatmıştır (Birgivî, 1379: 22-24; Birgivî, 1992: 48-55).

3. BİRGİVÎ’DE HANEFÎ-MÂTÜRİDÎ ÇİZGİ

Birgivî, Osmanlı ilim hayatının zirvede olduğu bir dönemde, Hanefî-Mâtürîdî çizgide eğitim görmüş, bu doğrultuda eserler vermiş bir Osmanlı âlimidir. Onun itikâdi konulardaki imamı Ebû Mansur Mâtürîdî’dir. O, itikadi/kelâmî konulara her zaman bu zaviyeden bakmış ve eserlerini bu bakış açısıyla telif etmiştir (Arslan, 1992: 183; Yüksel, 2011: 147, 150). Kelam ilminde doğrudan etkilendiği kelâm âlimleri: Ömer b. Muhammed Neseî, Sadüddîn Taftazânî ve Seyyid Şerif Cürcânî’dir (Yüksel, 2011: 57-147; Arslan, 1992: 183). Birgivî’nin *Tarikatü’l-Muhammediyye* kitabındaki itikâdî görüşlerine dair verdiği bilgilerde, çoğunlukla Ömer Neseî’nin *Akâid Risâlesini* esas aldığı (Yüksel, 2011: 57, 71, 72), Neseî’nin metninden kısmen aynı, kısmen de farklı ve benzer lafızlarla alıntılar yaptığı görülür (Karadeniz, 1994: 120). Yine Birgivî, bu eserinde, İmam Ebû Hanîfe ile İmam Mâturîdî mezhebinin iyi bir takipçisi olarak dikkat çekmektedir (Yüksel: 1994: 34). Ayrıca Birgivî’nin, fikhî konularda da Hanefî âlimlerinin sıkı bir takipçisi olduğu, sık sık *Tatarhâniyye*, *Zâhiriyye*, *Tuhfe* gibi Hanefî fetvâ kitaplarından nakillerde bulunduğu görülmektedir.

Böylece itikatta Mâtürîdî mezhebini benimsemiş olan İmam Birgivî’nin eserlerinde, Ehl-i sünnet’in inanç esaslarını ele aldığı bölümleri, bu mezhebin görüşlerine uygun olarak kaleme alması, Birgivî’nin düşünce yapısının Hanefî/Mâtürîdî âlimlerce şekillendirildiğini gösteren en açık bir delildir. Yoksa bazı araştırmacıların iddia ettikleri gibi onun düşünce yapısı, İbni Teymiye veya öğrencisi İbn Kayyim el-Cevziyye gibi selefi âlimlerce şekillendirilmiş değildir. Zira günümüzde, Birgivî ve eserleri üzerinde araştırma yapan bazı araştırmacılar, Birgivî’nin İbni Teymiye’den etkilendiğini, onun Osmanlı Devleti’ndeki temsilcisi ve devamı olduğunu iddia etmektedirler (Ocak, 1979-1983: 210, 212-214; Unan, 1990: 34; Gölpınarlı, 1953: 159)³. Oysa Birgivî’nin kitaplarının hiçbirisinde İbn Teymiye ve İbn Kayyim’in veya

³ Bu gibi araştırmacıların, İmam Birgivî’nin selefi olduğunu iddia ederken dayandıkları bazı noktalar şunlardır: 1. Birgivî’nin istivâ sıfatını Mâtürîdî mehebine göre tevîl etmeksizin, Selefi mezhebine uygun olarak mutlak manada ispat etmesi. 2. Yaşadığı dönemde bidatlerle olan mücadelesi, bidatlerin amasız bir karşıtı olması, bu konularda pek çok eserler telif etmesi ve bidatlerle olan mücadelesiyle tanınması ki Osmanlı devletinde bu konuya Birgivî kadar yoğunlaşan başka bir âlim bulmak zordur. 3. Selefi anlayışa uygun yazılmış bazı kitapların kendisine nispet edilmesi.

başka bir selefi âlimin ismine rastlanmaz. Üstelik selefi bir üslûp ile yazılmış olan ve Birgivî'ye nispet edilen “Ziyâretü'l-Kubûr” risâlesinin Birgivî'ye âidiyeti de kesin değildir. Mezkûr risâle araştırmalara göre büyük bir ihtimalle Ahmed Akhisârî'nin telifidir (Arslan, 2009).

Yukarıda belirtildiği üzere Muhammed Birgivî'nin, eserlerinde itikâdî görüşlerini açıklarken, Osmanlı âlimleri arasında çokça müracaat edilen klasik kelâm kitaplarına, *Şerhu'l-Mevâkıf*, *Şerhu'l-Mekâsıd* ve *Şerhu'l-Akâid* gibi eserlere sık sık atıflarda bulunduğu, onlardan alıntılar yaptığı, kendi görüşlerini çoğunlukla onlarla desteklediği görülür. Durum böyleyken, onun sadece bidatlere karşı mücadelesi gibi bazı konulardaki sert görüşlerine bakarak, onu İbn Teymiye veya Selefilik ekolleri içerisinde göstermek hatalı bir görüştür.

Sonuç olarak Birgivî, Ehl-i sünnet mezhebine bağlı, Hanefî/Mâtürîdî çizgisinde bir âlimdir. Ona göre herkesin itikattaki ve ameldeki mezhebini bilmesi gerekir. Sahih olan inanç ise sadece Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat inancıdır. Kişiye itikatta mezhebinin ne olduğu sorulsa Ehl-i sünnet mezhebi olduğunu söylemesi gerekir. Birgivî bu inanç üzere olmalarını evlatlarına, arkadaşlarına ve âkıl-bâliğ olan herkese vasiyet ettiğini açıklayıp Ehl-i sünnet inancını da Resûlullah (s.a.v.) ve ashâbının (r.a.) üzerinde olduğu inanç ve yol olarak tarif eder. Bu sebeple Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat mezhebinin hak ve doğru, diğer mezheplerin ise bâtıl ve yanlış olduğuna hükmedip (Birgivî, 1992: 31-32; Kadızâde, 2009: 141-142), bu inancını izah ederken de Mâtürîdî mezhebinin görüşlerini tercih ederek Ehl-i sünnet ile Mâtürîdîliği özdeşleştirir (Birgivî, 1379: 19; Birgivî, 1992: 14-19, 20-31).

4. BİRGİVÎ'NİN ESERLERİNDE İTİKÂDÎ KONULARA YAKLAŞIMI

Biz bu çalışmamızda Birgivî'nin itikâdî/kelâmî görüşlerini, aşağıda zikri geçen eserleriyle birlikte özellikle *Vasiyetnâme* risâlesinden ve *Tarîkatü'l-Muhammediyye* kitabında yer alan özel fasıldan tespit etmeye çalışacağız. Zira Birgivî bu bölümde itikâdî görüşlerini bir bütün olarak açıklamıştır (Birgivî, 1379: 19). Öyle ki *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye* kitabını tercüme eden ve bu kitabı defalarca talebelerine okuttuğu için “Tarikatçı” diye meşhur olan Emir Mustafa (ö. 1143/1731), Birgivî'nin mezkûr kitabında akâide ayırdığı bu faslı “*Ferâidu'l-Akâidi'l-Behiyye*” adıyla Türkçe'ye tercüme etmiş ve tafsilatlı bir şekilde şerh etmiştir (Tarikatçı: 2318).

Bu iki eserin dışında, Birgivî'nin itikâdî görüşlerini açıkladığı diğer risâle ve kitapları şunlardır:

1. *er-Risâletü'l-itikâdiyye*: Türkçe olan *Vasiyetnâme*'nin, Birgivî tarafından fasih bir Arapça ile yeniden kaleme alınmış halidir. *Vasiyetnâme*'nin tıpkı tercümesi değildir.
2. *Kitâbü'l-irşâd fî'l-akâid ve'l ibâd*: İtikad ve ibadete ait bilgileri özet halinde sunan bir eserdir. Muhtasar bir ilmihal niteliğindedir.
3. *Risâletü't-Tevhîd (Lugazü'l-Birgivî)*: “Lâ ilâhe illallah” kelime-i tevhidinin nefy ve isbat yönünden açıklanmasıdır.
4. *Şerhu Âmentü*: İmanın altı şartının, Arapça olarak kısa bir şerhinden ibaret olan risâlede, Allah’a imanın O’nun sıfatlarını bilmek ve onlara inanmak olduğu ifade edilerek, Allah’ın zâtî ve sübûtî sıfatları sıralanmaktadır.
5. *Ahvâlu etfâli'l-müslimîn*: Birgivî’nin çocuğu Mehmed Halim’in küçük yaşta vefatı üzerine, Müslümanların küçük yaşta ölen çocuklarının âhiretteki halleriyle ilgili telif edilen bir kitaptır.
6. *Risâle fî ziyâreti'l-kubûr*: Kabir ziyareti hakkında yazılan bu risâle, İbn Kayyım el-Cevziyye’nin “*İğâsetü'l-lehfân*” adlı eserinden derlenmek, iktibaslar ve başka muteber kitaplardan da eklemeler yapılmak suretiyle hazırlanmıştır. Yapılan son bir araştırmada bu risalenin Birgivî’ye ait olmadığı tespit edilmiştir (Arslan, 2009).
7. *Nûru'l-ahyâ ve tuhfetu'l-emvât*: Mükellef için gerekli olan konuları, inanç ve ibadet esaslarını ihtiva eden bir risâledir.
8. *Tuhfetu'l-müsterşidîn*: Birgivî’nin ehl-i bidat olan fırkaları altı ana fırkaya ayırdığı ve bunları alt kollarıyla birlikte açıkladığı bir risâledir. Halka ve öğrencilere fırkalar hakkında özlü bilgi vermek için yazılmış bir el kitabıdır.
9. *Dâmiğatü'l-mübtediîn*: İsminden anlaşılacağı üzere Birgivî’nin, bidat ve bidatçilere karşı telif ettiği bu kitapta, zaman zaman kelimî konulara değinilmiş, bu meyanda başka mezheplerin görüşleri de değerlendirilmiş ve onlar hakkında bilgiler verilmiştir.
10. *Mukaddimetü'l-müfessirîn*: “*Tefsir Sûreti'l-Bakara*” ismiyle de bilinen bu eserin, günümüze sadece Bakara sûresinin yarısına kadar olan kısmı gelebilmiştir. Bu kısım tefsir usûlü bilgileri, Fâtîha sûresi ve Bakara sûresinin 99. âyetine kadar olan kısmın tefsirini ihtiva eder. Kitapta daha çok Arapça dil kuralları ile ilgili açıklamalar dikkat çekmektedir.

5. İMAM BİRGİVÎ'NİN ALLAH'IN VARLIĞI VE BİRLİĞİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Muhammed Birgivî *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye* kitabında itikâdî konulara: “Allah birdir” diyerek başlamaktadır. Birgivî'ye göre “Lâ ilâhe illallah” ifadesi tevhiddir. Çünkü onun kavramında nefy ve isbat vardır. Bunun manası: ilahlığı (ulûhiyeti) kâinatta olan her şeyden nefyetmek ve onu sadece Allah'a has kılmak (ispat etmektedir) ki işte buna “tevhid” denilir (Birgivî, 2165: fols.126v-130r; Birgivî, 1379: 19; Birgivî, 1992: 14; Kadızâde, 2009: 18). Birgivî yaptığı bu açıklamadan sonra “Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka tanrılar bulunsaydı, ikisi de kesinlikle bozulup gitmişti” (Enbiya, 21/22) ayetini Allah'ın birliğine delil olarak gösterir (Birgivî, 2165: 126v-130r).

İmam Birgivî *Dâmiğatü'l-mübtediîn* kitabında ise Ehl-i sünnet kelim âlimlerinin yolundan giderek, mükellef üzerine ilk vacip olan şeyin nazar (aklî istidlâl) olduğunu (Birgivî, 2010: 223; Sancaklı, 2001: 106) yani insana düşen ilk görevin Allah'ı nazar ve akıl yoluyla bilip tanımak olduğunu, insanın önce bununla mükellef bulunduğunu belirtir. Bu yönden Birgivî'nin görüşlerinin diğer birçok kelim ekolü ile beraber özellikle Ehl-i sünnet prensiplerine uygun, Hanefî-Mâtürîdî geleneğe mutâbık olduğunu görürüz.

Birgivî Allah Teâlâ'nın sıfatları ile ilgili görüşlerine geçmeden önce Allah'ın cevher, âraz, cisim ve diğerleri (yani parça, bütün, cüz gibi) olmadığını, Allah'ın herhangi bir mekânda bulunmadığını, üzerinden bir zaman geçmediğini, altı cihetten münezzehtir olduğunu, kendisine hiçbir şeyin hulûl etmediğini, düşüncelerin O'nu tasavvur edemeyeceğini, vehimlerin de O'nu herhangi bir şeye benzetemeyeceğini açıklamakta ve şöyle demektedir: "Allah Teâlâ birdir, hiçbir şey O'na benzemez. O ne cisim ne âraz ne de cevherdir. O tasavvur olunamaz, sonsuzdur. Bir boşluk kaplamamıştır. Yemez, içmez. Doğurmamıştır ve doğurulmamıştır. Hiçbir şey O'na denk olmamıştır. Mekândan münezzehtir. Üzerinden zaman geçmez. O'nun için altı yönden hiç birisi düşünülemez. Ve O bu yönlerin hiçbirinde değildir. O'na hiçbir şey vacip değildir. Sonradan olan bir şeyin O'na hulûl etmesi düşünülemez. O, hikmet sahibi olup hikmetsiz ve faydası olmayan hiçbir şeyi yapmaz. O dilediğini mecbur olmaksızın işleyendir" (Birgivî, 1379: 19; Yıldırım, 1996: 53).

Allah Teâlâ cevher, cisim ve âraz olmadığına göre, O'nunla yaratıkları arasında herhangi bir benzerlik de yoktur. Birgivî bu konuda şöyle demektedir: “Bu âlemi yaratan, o âleme veya ona ait olan bir şeye benzemez. Eğer Allah yaratmış olduğu kâinata benzeseydi bu âlemin kadîm, kendisinin de hâdis olması gerekirdi. Fakat bunun her ikisi de bâtıldır” (Birgivî, 2010: 223). Birgivî burada Allâh-u Teâlâ ile yaratılmışlar

arasında bir benzerliğin, teşbihin söz konusu olmayacağını, ne âlemin ne de ondan herhangi bir parçanın Allah'a benzeyemeyeceğini, çünkü Allah Teâlâ'nın kadîm, âlemin ise hâdis olduğunu beyân etmektedir (Sancaklı, 2001: 106-107).

İmam Birgivî ayrıca Allah Teâlâ hakkında, aşağıda gelecek olan soruları sormanın da doğru olmadığını şöyle ifade etmektedir: “Allah hakkında: O kimdir? denemez. Çünkü bu soru bir varlığın hangi cinsten olduğu ile ilgili bir sorudur. Allah Teâlâ için ise bir cins söz konusu değildir. Allah için: O nasıldır? şeklinde bir soru sorulamaz. Zira böyle bir soru bir şeyin görünüşünü, halini anlamak için sorulur. Allah Teâlâ'nın bir görünüşü, bir hali yoktur. Yine Allah hakkında: O nerededir? diye bir soru da sorulamaz. Çünkü bu soru bir yer ve mekân için sorulan bir sorudur. Hâlbuki Allah Teâlâ için yer ve mekân söz konusu değildir” (Birgivî, 2010: 223).

6. BİRGİVÎ'NİN SIFAT ANLAYIŞI

İmam Birgivî'ye göre Allah Teâlâ'nın zatına mahsus sıfatları vardır. Allah bütün kemâl sıfatları ile muttasıf, her türlü noksan sıfattan münezzehtir. Allah'ın sıfatları kadîm, yani ezeli ve ebedi olup O'nun zâtı ile kâimdir. Hiçbirisi sonradan olma (mahlûk) değildir. Aynı şekilde O'nun sıfatları zatının ne aynı ne de gayrıdır. “Allah Teâlâ bütün kemâl sıfatlarla muttasıf olup, noksan sıfatların hepsinden münezzehtir. O'nda daha sonra olması beklenen bir kemâl (olgunluk) vasfı yoktur. O sonradan olma değildir. Ezelîdir, ebedîdir. O'nun zâtı ile kâim olan kadîm sıfatları vardır. Bu sıfatlar O'nun ne aynısı (kendisi) ne de O'nun gayrısı (başkasıdır). Allah'ın sübûtî sıfatları: hayat, ilim, kudret, semî, basar, irade, tekvin, harf ve ses cinsinden olmayan kelâm sıfatlarıdır. Kur'an-ı Kerîm Allah'ın kelâmıdır, mahlûk değildir” (Birgivî, 1379: 19; Yıldırım, 1996: 53; Birgivî, 174: 16-19).

6. 1. Allah'ın Sıfatlarının Zâtıyla Münâsebeti

Ehl-i sünnet kelim âlimleri Allah'ın sıfatlarının Allah'ın zatının ne aynısı ne de gayri olduğunu ifade etmişlerdir (Mâtürîdî, 1979: 55; Eş'arî, 1990: 1/204-205, 226). Onlar bu açıklamalarıyla, Allah'ın dışında kadîm varlıklar olmadığını ortaya koymuşlardır.

Muhammed Birgivî de bu noktada, Ehl-i sünnetle aynı görüştedir. Ona göre Allah'ın kadîm sıfatları vardır. Fakat bu sıfatlar O'nun ne aynıdır ne de gayrıdır (Birgivî, 1379: 19). Bu görüşüyle Birgivî, ilâhî sıfatların, Allah'ın zâtı üzerine zâid manalar olmadığını, zatının aynı olduğunu, kadîm kabul edildikleri takdirde taaddüdül-kudemâ (kadîmlerin çokluğu) lâzım geleceğini, bunun da küfre sebep olacağını iddia eden Mutezile'den ayrılmaktadır (Taftazânî, 2015: 79-80).

6. 2. Sıfatların Tasnifi

Birgivî, Allah Teâlâ'nın sıfatlarını selbî ve sübûtî sıfatlar şeklinde bir tasnife tâbî tutmakta ve ayrıntılı bir şekilde incelemektedir. Sübûtî sıfatlar Allah'ın zatının mevsuf olduğu sıfatlardır. Sübûtî sıfatlar Eşârîlerle Mâtürîdîler arasında ihtilaflıdır. Sübûtî sıfatların; hayat, ilim, semî, basar, kudret, irâde ve kelimadan ibaret olduğunda her iki mezhebin ittifakı olmakla birlikte tekvin sıfatında iki mezhep arasında ihtilaf meydana gelmiştir. İleride de izah edeceğimiz gibi Mâtürîdîler tekvini ayrı ve müstakil bir sıfat olarak kabul ederken, Eşârîler ayrı bir sıfat olarak görmezler.

Selbî sıfatlar ise Allah Teâlâ'yı her türlü acizlik, noksanlık ve yaratılmışlık özelliklerinden münezzehten kılan sıfatlardır ki bu sıfatlar şu şekilde belirlenmiştir: Vücut, kıdem, bekâ, vahdâniyet, muhâlefetün li'l-havâdis ve kıyâm bi nefsihi. Selbî sıfatların bir sonucu olarak Allah cevher, cisim ve âraz değildir. Bir yerde ve yönde bulunmaz. Parçalardan oluşmaz. Bu sıfatlar sadece Allah'a ait oldukları için yaratılmışlara nispet edilemezler ve bu sıfatlar kısaca Allah'ın ne olmadığını ifade eden sıfatlardır (Çelebi, 1994: 37/107).

6. 3. Selbî Sıfatlar

Birgivî'ye göre Allah'ı kemal sıfatlarıyla tavsif etmeden önce O'nu noksan sıfatlardan tenzih etmek ve O'nun hakkında selbî sıfatları tespit etmek gerekir. Çünkü selbî sıfatlar, sübûtî sıfatlardan önce gelir. Bu sebeple Birgivî, *Vasiyetnâme*'sine ilk olarak şöyle başlar: “Bu benim birinci vasiyetimdir ki her Müslüman şu sözü söylesin: Şehâdet ederim ki Allah Teâlâ'dan başka, kendisine ibadet edilmeye lâyık ve müstehak hiçbir varlık yoktur. O'nun ortağı ve benzeri yoktur. O, giyinmekten, kuşanmaktan, yemeden içmeden ve uyumaktan, doğmaktan ve doğurmaktan, kadından, oğuldan, kızıdan münezzehtir. Bu nesneler O'nda olmaz ve olması da mümkün değildir. O, gökte ve yerde değildir ve mekândan münezzehtir. O, sağda ve solda, önde ve arkada, üstte ve altta değildir. O, cihetten, şekilden ve renkten, baş, göz, kulak, dil, ağız, el ve ayak gibi uzuvlardan münezzehtir. Varlığının başı ve sonu yoktur. Varlığı kendindendir, başkasından değildir. O'nun zâtı kendisine lâyık bir hâl üzere sabittir. O, hasta olmak, kederlenmek, korkmak ve değişikliklere uğramak gibi noksanlıkların hepsinden uzaktır. Eksiklik sıfatlarının hepsinden âzâdedir.” (Birgivî, 1992: 14-15).

Görüldüğü gibi Birgivî, selbî sıfatlar konusunda tamamen tenzihî bir yaklaşım içindedir ve bu konuda mutlak ifadeler kullanır. Netice olarak diyebiliriz ki Birgivî'nin bu sıfatlar ile ilgili olarak ifade etmek istediği şey, Allah'ı insana benzer bir şekilde olmaktan tenzih etmek ve berî kılmaktır.

6. 4. Sübûtî Sıfatlar

Sübûtî sıfatlar, Allah'ın zâtına nispet edilen olumlu manalar olup Allah'ın ne olduğunu ifade eden sıfatlardır (Çelebi, 1994: 37/104). Bunlar, Mâturidîler'e göre sekiz sıfattır. Eşârîler, bu sıfatları yedi olarak kabul edip Tekvin sıfatını müstakil bir sıfat olarak görmezler. Bu sıfatlar kemal sıfatlar olup, Allah Teâlâ'nın zâtı ile kâim ve kadîm sıfatlardır. Yine hâdis ve mahlûk değildirler (Birgivî, 1379: 18). Birgivî bu sıfatların başında “hayat” ve “ilim” sıfatlarına yer vermektedir. Onun sübûtî sıfatlar ile ilgili görüşlerini ayrıntılı olarak şöyle ifade edebiliriz:

Hayat ve İlim sıfatları: Allah Hayy'dır, diridir ve âlimdir, her şeyi bilendir. Göklerde ve yerde olanları, gizli ve âşikar olan her şeyi bilir. Ağaçların yapraklarının sayısını, bütün buğday, arpa vs. tanelerin ve kumların sayısını bilir. Asla bilmediği bir şey yoktur. Cüz'îyyâtı (ayrıntılar, teferruata ait olan husûsi şeyler) ve külliyyâtı (bütünüyle her şeyi) bilir. Geçmiş ve gelecekleri bilir. İnsanın gönlüne geleni, dili ile söylediklerini, içini ve dışını hep bilir. Hâzır ve gâib olan şeyleri bilir. Gâib olan şeyleri ancak O bilir. Hiçbir kimse gaybı bilemez, ancak Allah'ın bildirdikleri hariç. O, unutmaktan, gafletten ve yanılmaktan uzaktır. O'nun bilgisi ezelîdir, kadîmdir ve sonradan olma değildir (Birgivî, 1992: 15-16).

Semi Sıfatı: Allah Teâlâ semi (işitici) dir. Gizli ve açık her sesi işitir. Bir kimsenin kulağına fısıldadığında o kimse işitmese de Allah onu işitir (Birgivî, 1992: 16).

Basar Sıfatı: Allah basîrdir, her şeyi görür. Karanlık gecelerde, kara karıncanın, kara bir taş üzerinde yürüdüğünü görür ve ayaklarının sesini işitir. Fakat O'nun işitmesi bizde olduğu gibi kulakla ve görmesi de gözle değildir. O, gözden ve kulaktan berîdir, uzaktır (Birgivî, 1992: 16).

İrâde Sıfatı: Allah'ın dilemesi, istemesi demektir. Allah Teâlâ, mürîddir, irade sahibidir. Dilediğini yapar, dilemediği vücûda gelmez. Hiçbir nesne O'na vâcib ve lâzım değildir. Hiçbir kimse O'na gücüyle bir şey yaptırmaya kâdir değildir. Hayır olsun, şer olsun bu âlemde ne varsa hepsi O'nun dilemesi ile olur. Müminlerin imanını ve itaatkârların kulluk ve itaatini O dilemiştir. Eğer Allah dilemeseydi kullar, kendi arzularıyla mümin ve itaat ehli olamazlardı. Kâfirin küfrünü ve fâsıkın fîskını da O dilemiştir. Eğer dilemeseydi hiç kimse fâsık ve kâfir olmazdı. Allah Teâlâ dilemeyince bir sinek kanadını dahî kıpırdatamaz. Her ne yaparsak yapalım O'nun irâdesi ile yaparız. O'nun dilemediği bir şey vücûda gelemez. Zira dilemediği şeyin var olması Allah için âcizlik alâmetidir ve Allah Teâlâ böyle bir noksanlıktan münezzehtir. Dilese herkesi mümin ve itaatkâr, yine dilese herkesi kâfir yapardı. O'na dilediği ve yaptığı hiçbir şeyden suâl edilmez; fakat O, herkese suâl eder. Allah fâil-i muhtardır, yani

dilediğini yapıp yapmamakta serbesttir. Dilediği ve yaptığı şeylerde faydalar ve hikmetler vardır. İnsanoğlunun akli onlara eremez. Bizim onları bilmemiz gerekli değildir. Bize gereken, olduğu gibi itikad etmektir. Allah'ın irâdesi kadîmdir, ezelîdir ve sonradan olma değildir (Birgivî, 1992: 16-17).

Kudret Sıfatı: Allah Teâlâ mümkün olan her şeyi yaratmaya kâdirdir. Dilerse ölü olanı diriltmeye veya herhangi bir taşı ya da toprağı konuşturup yürütmeye kâdirdir. Gökleri ve yerleri yok etmeye, sonra da onları yeniden yaratmaya kâdirdir. Şu an vârolan gökler ve yerler gibi daha binlerce yeri ve göğü yaratmaya, bütün yeryüzünü altın veya gümüşe çevirmeye de kâdirdir. Suyu yukarı doğru akıtmaya kâdir olduğu gibi bir kulunu bir anda doğudan batıya veya batıdan doğuya iletmeye, bir kulunu da yeryüzünden yedinci kat semaya yükseltmeye de bir an içinde kâdirdir. Allah'ın kudreti kadîm, ezelî ve ebedîdir, sonradan olma değildir. O'nun kudretini hiçbir şey sona erdiremez (Birgivî, 1992: 17-18).

Kelam Sıfatı: Allah Teâlâ'nın zâtıyla kâim, ezelî ve ebedî sıfatlarından bir sıfat olup, Ehl-i sünnet ile Mutezile arasında önemli bir anlaşmazlık hâline gelen, Mutezile'ye göre kadîm olmayan, Allah'ın zâtıyla kâim bulunmayan fiilî bir sıfattır (Çelebi, 1994: 37/105). Birgivî'ye göre Allah Teâlâ mütekellimdir, yani konuşandır. Fakat O'nun konuşması, insanlarda olduğu gibi dil vasıtasıyla değil, harf ve ses cinsinden olmayan bir konuşmadır. Allah'ın kelâmı iki şekilde olur. Mûsâ (a.s.) ve Peygamberimiz Muhammed'e (s.a.v.) Miraç gecesinde ve diğer bazı zamanlarda olduğu gibi bazı kullarına vasıtasız olarak konuşması ve bâzı kullarına da vahiy meleği Cebrail (a.s.) aracılığıyla konuşmasıdır (Birgivî, 1379: 19).

Birgivî daha sonra Mutezile ile Ehl-i sünnet arasında uzun süre tartışmalara sebep olan Kur'ân'ın mahlûk olup olmadığı konusunu dile getirmekte ve bu konuda son derece açık ifadeler kullanarak, Kur'ân'ın Allah'ın kelâmı olduğunu, kadîm olduğunu, hâdis ve mahlûk olmadığını ifade etmektedir (Birgivî, 1992: 18).

Tekvin Sıfatı: Allah'ın yaratması manasına gelir. Allah Teâlâ'nın diğer sübûtî sıfatları gibi O'nun zâtıyla kâim, ezelî ve ebedî bir sıfattır. Sübûtî sıfatların, hayat, ilim, semi', basar, kudret, irâde ve kelâmdan oluşan yedisinde, Eş'arî ve Mâtürîdîler'in ittifakı olmakla (Birgivî, 1992: 18; Birgivî, 1379: 18) birlikte, tekvin sıfatında iki mezheb arasında ihtilaf ortaya çıkmış, Mâtürîdîler tekvini ayrı bir sıfat olarak kabûl ederken, Eş'arîler müstakil bir sıfat olarak görmemişlerdir (Bağdâdî, 1981: 90). Mâtürîdîlik ile Eş'arîlik arasında alâmet-i fârika olarak kabûl edilen Tekvin sıfatını Birgivî'nin, Allah'ın ezelî sıfatları içinde, sübûtî sıfatlar arasında sayması, onun Mâtürîdî kelam okuluna aidiyetini tescil etmektedir.

Birgivî, *et- Tarîka* ve *Vasiyetnâme* kitaplarında tekvin sıfatı hakkında şu açıklamalarda bulunmaktadır: “Kâinatta meydana gelen her şeyin yaratıcısı Allah’tır. O’ndan başka yaratan yoktur. Bir insandan ister ihtiyârî ister zorunlu sâdır olan her fiilin yaratıcısı Allah’tır. Hayvanların ve insanların işlerini, hareketlerini, istirahat ve ibâdetlerini, hayırlarını ve şerlerini, günahlarını ve imanlarını yaratan O’dur. Elin kıpırdaması, dilin söylemesi, gözün açılıp kapanması, hâsılı meydana gelen en ufak bir hareket dahi Allah’ın yaratmasıyla meydana gelir.” (Birgivî, 1379: 19; Birgivî ,1992: 18).

Birgivî’nin tekvin konusunda özellikle “Bizi ve amellerimizi yaratan O’dur” ayrıntısı, Mutezile’nin “Kişi, kendi fiilini kendi yaratır” görüşüne bir tepki ve itirazdır. Birgivî bu konuda şöyle demektedir: “Bizi ve amellerimizi, bütün hayvanları ve hareketlerini, gökleri ve içinde olanları, yerleri ve üstünde olanları yaratan O’dur. Herkesin rızkını veren, diriye öldüren ve ölüyü diriltten, hasta eden ve sıhhat veren O’dur.” (Birgivî, 1992: 18,19).

Birgivî’nin tekvin sıfatı hakkında üzerinde durduğu diğer önemli bir husus da nedensellik (illiyet) konusudur. Birgivî, fiillerden sonra oluşan etkinin, tamamen Allah’ın yaratması sonucu olduğunu, bu etkinin fiilden değil, âdetullah’ın böyle icrâ etmesinden dolayı olduğunu açıklar, buna dair birçok örnek verir. “Elin ateşe değdiği zaman sıcaklık hissetmesini ve yanmasını yaratan O’dur. Ve yine elin kara değdiğinde soğukluk duymasını, üşümesini yaratan da O’dur. O, bir kimseyi ateşe atsalar onu ateşte yaktırmamaya kâdirdir. Nitekim İbrahim (a.s.) Nemrud’un ateşine girdi ve ateş onu yakmadı. Bir kimse kar içinde otursa onu üşütmemeye, belki terletmeye ya da yandırmaya kâdirdir. Fakat âdetullah şöyle cereyan etmektedir ki ateşe değdiğinde yanmayı, kara değdiğinde ise üşümeyi yaratır. Yakmayı yaratan ateş değildir ve üşümeyi yaratan da kar değildir. Muhakkak ki Allah Teâlâ’dır. İnsanın karnının doymasını yaratan da O’dur. Eğer doymayı yaratmasaydı ev dolusu yemeği yesek doymazdık. Acıkmak da böyledir. Diğerlerini de buna kıyas ediniz. O’ndan başka hiçbir müessir ve yaratıcı yoktur. Bütün şeyler bizzat O’nun mahlûkudur.” (Birgivî, 1992: 19).

6. 5. Haberî Sıfatlar

Yaratılmışlara ait özellikler taşıyan, bu sebepten selbî sıfatlar içinde mütalaa edilmeleri gerekirken, naslarda Allah’a nispet edildikleri için ilahî sıfatlar içinde yer alan kelime ve kavramlardır. Farklı ekollere mensup bütün kelimeler âlimleri haberî sıfatların, dil bilimleri ve aklî bilgiler ışığında tevil edilmesinin gerekli olduğunda ittifak etmişlerdir (Çelebi, 1994: 37/106).

Muhammed Birgivî de istivâ sıfatı hariç, diğer haberî sıfatları zâhiri manalarından alıp, taşıdıkları başka uygun anlamlara sarf etmek suretiyle tevil

etmektedir. Haberî sıfatlarla ilgili müteşâbih âyetlerde geçen yed, vecih, nüzûl gibi lafızların Allah'ın sıfatları olduğunu ifâde ederek, bunları, bir cisme delâlet edecek şekilde gelen zâhirî mânâsıyla kullanmayıp teşbîh ve tecsîmden uzak durmaktadır. İmam Birgivî, müteşâbih âyetlerin tevîlinin vâcib olduğu ile ilgili görüşünü şöyle açıklamaktadır: “Allah'ın eli sizin ellerinizin üzerindedir” (el-Fetih 48/10) âyetinde olduğu gibi müteşâbih âyetlerin tevili vâciptir.” (Birgivî, 1999: 71). O, *Dâmigatü'l-mübtediîn* kitabında bazı haberî sıfatlar hakkında şöyle demektedir: “Allah'ın dünya semasına nüzûlü (inmesi) O'nun bir yere intikal etmesi manasında değildir. Allah Teâlâ böyle manalardan uzaktır. O'nun sıfatları manasında olan iki eli vardır, onlarla istediğini yaratır. Dolayısıyla iki elinin olması, yaratması ve kudreti manasında olup bir organ veya tutmak manasında değildir ki Allah Teâlâ böyle düşünülmekten münezzehtir. Yine Allah'ın vechi (yüzü) de vardır, ancak bu yüz, Allah'ın ikrâmı ve kullarına yönelmesi manasındadır. Karşılaşma ve yüz yüze gelme anlamında değildir ki Allah bu gibi manalardan münezzehtir (Birgivî, 2010: 227).

Allah Teâlâ'nın istivâ sıfatına gelince, İmam Birgivî, bu sıfatı, zâhirî manasının dışında başka bir manaya tevîl etmeksizin mutlak manada ispat etmekte ve bu konuda şöyle demektedir:

“Allah Teâlâ arşa istivâ eder. O'nun istivâsı haktır ve gerçektir. Biz ona inanırız ve istivâyı Allah'ın murâd ettiği manasıyla kabul ederiz, O'nun kastettiği mana üzere itikad ederiz. İstivânın keyfiyeti ile uğraşmayız, nasıl olduğunu soruşturmayız.” (Birgivî, 2010: 223; Birgivî, 2004: 379-380).

Görüldüğü gibi İmam Birgivî istiva konusunda tâbî olduğu Mâtürîdî mezhebinden ayrı düşmekte, bu hususta te'vilden kaçınmakla Mâtürîdî düşünceden ayrılmaktadır.

6. 6. Fiilî Sıfatlar

Allah Teâlâ'nın bu âlemle ilişkisine konu olan fiilî sıfatlar, yaratmak-yaratmamak, rızık vermek-vermemek, azâb etmek-etmemek gibi hem kendileri ile hem de zıtlarıyla vasıflanması câiz olan sıfatlardır.

Eşariyye ve Mutezile kelmacıları ilahî fiillerin kaynağı olarak kudret sıfatını kabul ederken, Allah'ın yaratılmışları kudret sıfatının hâdis olan taallukuyla yarattığını ve fiillerini bu vasıta ile gerçekleştirdiğini ifade ederler. Mâtürîdî âlimleri ise fiillerin asıl kaynağının tekvin sıfatı olduğunu ve fiilî sıfatların hepsinin tekvin sıfatına dâhil olduğunu açıklarlar (Çelebi, 1994: 37/105).

İmam Birgivî, bazı eserlerinde fiilî sıfatlardan rahmet, gazap, hikmet ve hayâ sıfatlarını ele almakta, bu sıfatları zâhirî manalarının dışında başka manalara tevîl etmektedir (Sancaklı, 2001: 110). Meselâ Besmele bahsinde zikri geçen Rahmet sıfatı hakkında Birgivî şöyle demektedir: “Rahmân ve Rahîm isimleri rahmet kelimesinden türemiştir. Rahmet lafzı lügatte, kalp inceliği ve şefkat manasına gelir. O hâlde Rahmân ve Rahîm isimleri ruhânî, nefsânî keyfiyetler ve özellikler demektir. O halde Allah Teâlâ’nın böyle bir mana ile vasıflanması doğru olmaz. Fakat Rahmân ve Rahîm isimleri ile ihsan etmek, fayda ve sevap vermek, affetmek manaları kastediliyorsa, o zaman Rahmân kelimesi gerçekten de son derece ikram ve ihsan eden manalarına gelir ki bu anlamlar ile Allah’ın vasıflanması caiz olur.” (Birgivî, 2004: 152).

Birgivî, fiilî sıfatlardan Allah’ın gazap sıfatı hakkındaki görüşünü de şöyle açıklar: “Gazap da nefsânî keyfiyetlerden birisidir, intikam duygusu sebebiyle kanın galeyana gelmesi ile ortaya çıkar. Gazap etmenin manası bu olunca, Allah Teâlâ’ya, bu manasıyla, bu sıfatın izâfe edilmesi layık olmaz. Çünkü Kur’an-ı Kerim’de, Allah’ın gazap ettiği ve razı olduğu zikredilmektedir. O zaman yapılacak olan şey bu sıfatı tevîl etmektir.” (Birgivî, 2004: 182).

Allah’ın hayâ sıfatına gelince bir âyet-i kerimede Cenâb-ı Hak, “Allah Teâlâ sivrisineği ve ondan üstününü misâl vermekten hayâ etmez” (el-Bakara 2/26) buyurur. Yukarıdaki âyette zikredilen hayâ sıfatının manası: “Kötülenme ve ayıplanma korkusuyla, bir şeyi yapmaktan nefsi alıkoymak, tutmak” demektir. Hayat kelimesinden türemiştir. Birgivî’ye göre bu manada olan bir sıfatla Allah’ı vasfetmek doğru olmaz. Allah Teâlâ için hayâ sıfatı, Kur’an-ı Kerim’de açık bir şekilde vârid olduysa, o zaman bu sıfatın, nefsi bir şeyi yapmaktan zabt etmek, tutmak, alıkoymak şeklindeki manasının tevîl edilmesi lazım gelir (Birgivî, 2004: 347-348). Diğer bir fiilî sıfat olan hikmet sıfatının manası ise hedef ve gayedir. Zâhirî manası bu olan bir sıfatla Allah Teâlâ’nın vasfedilmesi mümkün değildir. Zira bir şeyi bir gaye ve hedef için yapan bir kimse, o gaye ile kemal bulur, o gaye ile tamam olur. Böyle bir şeyin Allah için düşünülmesi ise mümkün değildir, O’nun şanına layık olmaz (Birgivî, 2004: 376).

7. BİRGİVÎ’NİN İMAN İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

İmam Birgivî birçok eserinde itikadî konuları ele alırken, Âmentü metnini göz önünde bulundurarak iman esaslarına yer vermektedir. İmanın şartları konusunda Cebrâil hadisini esas alan Birgivî, bunları; Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe ve hayıryla-şerriyle kadere inanmak olarak sıralamaktadır (Birgivî, 1992: 29; Kadızâde, 2009: 128). Müellifimiz bu esaslar dâhilinde Allah’a imanı ilk sıraya koyarken, diğer iman esaslarını da yine Amentü metnindeki sıralamaya tabi olarak birer birer incelemektedir.

7. 1. İmanın Tanımı

Muhammed Birgivî, içinde yaşadığı toplumun sahip olduğu Hanefî-Mâtürîdî geleneğe uygun olarak imanı, amele dâhil etmeden, ameli imandan hariç tutarak tanımlar. Ona göre iman, kalp ile tasdik ve dil ile ikrar etmekten ibarettir Birgivî, 1379: 20). Buna göre tasdiki terk eden münafık, ikrarı terk eden kâfir, ameli terk eden fâsık olur (Birgivî, 2004: 209).

Birgivî, *Mukaddimetü'l-müfessirin* adlı eserinde iman konusuna temas ederek şöyle demektedir: “Şeriatte iman, Peygamber’in (s.a.v.) Rabbi’nden getirdiği ve zaruri olarak bilinen her şeyi icmali olarak tasdik etmektir. Cumhuru’l-muhakkikine göre iman, yalnızca kalp ile tasdikten ibarettir... İkrar ise fikhî hükümlerin tatbiki içindir. Şemsü’l-Eimme (Serâhsi) ve Fâhru’l-İslâm (Ebu’l-Usr Pezdevî) ise iman, ikrar ve tasdikten ibarettir. Ancak ikrar zâid bir rükündür, bir özüre binaen düşebilir, demektedirler. Muhaddislerin cumhûruna, Mâlik, Şâfiî, Evzâî, Mutezile ve Haricilere göre ise iman, tam bir itikad, onu ikrar ve gereğince amel etmektir. Bir kimse, diliyle ikrar eder ve amel eder de itikad etmezse münafıktır. Eğer diliyle söyler, fakat itikad etmezse kâfirdir. Eğer itikad eder, amel etmezse fâsıktır. Fâsık ise Ehl-i sünnete göre mümin, Hâricilere göre kâfir, Hasan-ı Basrî’ye göre münafık, Mutezileye göre ne mümin ne de kâfirdir. Bunlar derler ki böyle bir kimsenin imanı durdurulmuş (mevkûf)tur. Eğer tevbe ederse müminler içine girer, şayet tevbe etmezse küfre girer.” (Birgivî, 2004: 209-210).

7. 2. İman ve İslâm

Bu meyanda iman ve İslâm kelimelerinin lügat manaları itibarıyla birbirinden farklı, fakat şer’i olarak aynı manada ve eş anlamlı olduklarını, ikisinin de kalp ile inanmak ve dil ile ikrâr etmek olduğunu, bunun da Hz. Muhammed (s.a.v.)’in Hak Teâlâ’dan getirdiği kesin olarak bilinen bütün bilgilere kalp ile inanıp dil ile ikrâr etmek manasına geldiğini belirtir (Birgivî, 1992: 29; Birgivî, 1379: 20).

Görüldüğü gibi İmam Birgivî, iman ve İslâm terimlerine verdiği manalar konusunda Mâtürîdîlerin görüşünü tercih etmiştir (Ebu Hanîfe, 1992: 75; Mâtürîdî, t.y.: 394).

7. 3. İman-Amel İlişkisi

İslâm düşüncesinde itikadi fırkaların ihtilâf ettikleri konuların başında iman-amel ilişkisi gelmektedir. Diğer konularda olduğu gibi bu meselede de İmam Birgivî, Ehl-i sünnet mezhebinin “amel imandan bir cüz değildir” ilkesini benimsemiştir. Buna göre farz, vacip ve sünnetleri yerine getirmek, günahlardan sakınmak gibi ameller imandan bir cüz değildir, iman hakikatinden değildir (Birgivî, 1379: 20; Kadızâde,

2009: 129). İmam Birgivî'ye göre Selef âlimlerinin çoğu, hadis âlimlerinin tamamı, kelam âlimlerinin birçoğu, İmam Mâlik, Şâfiî ve Evzâî amelin imandan bir cüz olduğunu kabul ederler (Birgivî, 2004: 588-589). Ancak Birgivî'nin bu konudaki görüşü kendi mezhebinin görüşü doğrultusundadır. Ona göre âyette (el-Bakara 2/82) geçen atıf vâvı ile imanın salih amelden ayrılması, amelin imandan ayrı olduğunu gösterir (Birgivî, 2004: 37, 330, 588-589).

Birgivî bu konuda Haricilerin, imanın rükünlerine ameli de dâhil ederek, kible ehlini tekfir ettiklerini, küçük-büyük günah işleyenlerin hepsini kâfir saydıklarını dile getirmekte ve onları eleştirmektedir (Birgivî, 1379: 22, 23,24; Kadızâde, 2009: 129).

7. 4. Büyük Günah İşleyen (Mürtekib-i Kebîre) Durumu

Birgivî'ye göre imanın rükünlerine, İslâm'ın esaslarına inanan fakat gereğince amel etmeyenler mümindir, ancak günahkâr müminlerdir. Büyük günah işleyen kimsenin cehennemde ebedî olarak kalacağını iddia eden ise bid'atçıdır (Birgivî, 1379: 22).

İmam Birgivî başka bir eserinde de büyük günah sahibinin durumu hakkında şöyle demektedir: “Adam öldürmek, zinâ etmek gibi büyük günah işlemekle mümin imandan çıkmaz. Ancak yaptığı bu günahlar için “helaldir” dememelidir. “Helaldir” dediği takdirde kâfir olur. Büyük günah işleyip tevbesiz ölen kişi Allah Teâlâ'nın meşîetindedir (dilemesindedir). Allah dilerse onu affeder, dilerse de günahı miktarınca azap eder, sonra onu cennete koyar.” (Birgivî, 1992: 29-30). Birgivî bu görüşleriyle, aşırılıkları sebebiyle Haricileri eleştirmekte (Birgivî, 2004: 588-589; Birgivî, 1379: 20, 23-24), aynı zamanda Mutezile'nin büyük günah işleyen kişinin, tevbe etmeden öldüğü takdirde cehennemde kalacağı şeklindeki görüşüne de karşı çıkmakta, onlara muhalefet etmektedir (Birgivî, 1992: 29-30; Birgivî, 1379: 20; Birgivî, 2004: 588-589; Birgivî, 2010: 118, 124). Ayrıca Mürcie'nin büyük günah konusunda, günahların müminlere zarar vermeyeceğini iddia etmelerinden dolayı onları da tenkite tâbi tutmaktadır (Birgivî, 1379: 23; Birgivî, 2010: 142-143, 221)

7. 5. İmanda Artma ve Eksilme

İmanın artması ve eksilmesi imanın tarifiyle ilgili bir meseledir. İmanı, kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve uzuvlar ile amel etmek şeklinde tanımlayanlara göre, amel imanın bir cüz'ü olduğundan ameller arttıkça iman artar. Fakat imanı tasdik ve ikrardan ibaret görenlere göre iman, ibadet ve amellerle artıp günah ve masiyetlerle eksilmez. İmam Ebû Hanîfe, Mâtürîdî âlimler ve bazı Eşârîler bu görüştedir (Ebu Hanîfe, 1992: 87; Pezdevî, 1963: 153). Muhammed Birgivî'ye göre de imanda artma ve eksilme olmaz. İman ne artar ne de eksilir (Birgivî, 1379: 20). Birgivî *Vasiyetnâme*'sinde imanın artıp

eksilmeyeceği ile ilgili olarak bu konuyu şöyle açıklamaktadır: “Bazıları; bir kimse iman artar veya eksilir derse küfürdür demişlerdir. Bu fakirin bu konuda anladığı şudur ki inanılması zaruri olan şeyler itibarıyla bu söz söylenirse küfürdür. Ancak imanın kendisi, kuvvetlilik veya zayıflık bakımından ziyadelik ve noksanlık kabul eder derse, bu söz küfür olmaz. Zira müctehitlerden çok kimse iman artar ve eksilir demişlerdir.” (Birgivî, 1992: 49).

7. 6. İmanda İstisna Meselesi

Eşâri ve Mâtürîdî mezhepleri arasında tartışma konusu olan imanda istisna meselesinde Birgivî imanda istisna yapmamanın gerekli olduğunu eserlerinde dile getirmektedir. Birgivî’ye göre imanda istisna câiz değildir. Kalbinde iman bulunan bir kimsenin “Ben hakikaten müminim” demesi gerekir. Yine “ben inşallah müminim” gibi ihtimal ihtiva eden sözlerden kaçınması lazımdır. İmam-ı Birgivî bu konuda şöyle demektedir: “Bir kimseye: Mümin misin? denildiğinde “Evet gerçekten müminim” diye kesin bir şekilde cevap vermesi gerekir. “İnşallah müminim” gibi bir cevap vermesi gerekmez. Fakat o kişiye: “imanla ölür müsün?” diye sorulsa “bilmem, Allah Teâlâ bilir” şeklinde cevap vermesi daha uygundur ki bu bizim bilemeyeceğimiz gaybî bir bilgidir, o sebepten bunu Allah’a havale etmek daha doğru olur (Birgivî, 1992: 30).

7. 7. Mukallidin İmanı

Birgivî, bir müminin delilsiz bir şekilde olan taklîdî imanını sahih görmekle beraber, bununla yetinmeyip, imanın tahkîkî dereceye ulaştırılmasının ve bunun için de gerekli bilgilerin edinilmesinin lüzumuna inanmaktadır. “Mukallidin imanı sahihtir. Bir kimse iman etmenin vacip olduğu şeyleri bilerek iman etse, fakat bunları tafsilatlı olarak ifade edemese müslüman olduğuna hükmedilir.” (Birgivî, 1992: 29). Halkın, avam tabakasının genel anlamda böyle bir imana sahip olduğunu gören Birgivî, mukallidin imanı sahihtir, geçerlidir; ancak mukallid istidlâlî (delil ile anlamayı) terk ettiği için günahkârdır demektedir (Birgivî, 1379: 20; Birgivî., 1992: 29).

Birgivî’ye göre taklid, kalbin âfetlerinden bir âfettir ve akâidde bu câiz değildir (Birgivî, 1379: 48). İmanda, detaylı olmasa da nazar (akıl yürütme) ve istidlal gerekir. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de nazara teşvik eden pek çok âyet olduğu gibi itikadda taklîdî kötileyen çok sayıda âyet de vardır (Birgivî, 1379: 48). Birgivî iman esaslarında asıl vacip olan şeyin marifet (Allah’ı bilme, O’na ulaşma) olduğunu, marifetin de delilden kaynaklanan kesin bir inanç olduğunu belirterek, mükellef üzerine vacip olan ilk şeyin nazar olduğunu ifade etmektedir (Birgivî, 2010: 223).

SONUÇ

İmam Birgivî 16.asırda yaşayan, zühdü, takvası, ilmi, yetiştirdiği talebeleri ve Ehl-i sünnet akaidine bağlılığı ile tanınan, İslâmî ilimlerin neredeyse her dalında eserler vermiş çok yönlü bir İslâm âlimidir. Kelam alanındaki en kapsamlı eseri *et-Tarikatü'l-Muhammediye* kitabıdır. Birgivî bu kitabında ve diğer eserlerinde ilahi sıfatlar ve iman konularını Mâtürîdî mezhebinin yorumlarına uygun olarak açıklamakta, almış olduğu klasik Osmanlı eğitimi gereği görüş ve düşüncelerinde tamamen Hanefî-Mâtürîdî kelam ekolüne bağlı kalmaktadır. Birgivî, Allah Teâlâ'nın sıfatlarını tafsilatlı bir şekilde açıklamış, O'nun hiçbir yaratılmış varlığa benzemediğini vurgulamıştır. Özellikle tekvin sıfatını müstakil bir sıfat olarak ele alarak Mâtürîdî mezhebinin temel görüşlerini savunmuştur. Haberî sıfatları tevil ederek ele alması, istivâ sıfatını ise yorumsuz kabul etmesi, onun itikâdî tutumunun dikkat çekici yönlerindendir. İman tarifinde ameli iman bir cüzü saymayan Birgivî, büyük günah işleyenlerin imandan çıkmayacağını savunmuş, ancak günahın ciddiyetini de vurgulayarak bireyleri şeriata uygun bir hayat yaşamaya teşvik etmiştir. Birgivî taklidî imanın sahih olduğunu belirtmekle beraber, bunun tahkikî hale getirilmesini gerekli görmüştür.

Burada önemli bir noktaya temas etmek gerekir ki o da; Birgivî'nin sadece bidatlere karşı olan sert muhalefetinden hareket ederek veya bazı sıfatlar hakkındaki görüşlerinden yola çıkarak onun selefilikten veya İbni Teymiye'den etkilendiğini iddia etmenin yanlış bir çıkarım olduğudur. Zira onun düşünce yapısı selefi âlimlerce şekillendirilmiş değildir. Birgivî'nin kitaplarının hiçbirisinde İbn Teymiyye, İbn Kayyim veya selefi âlimin ismini rastlanmaz. Ayrıca son dönemlerde yapılan bazı araştırmalara göre Birgivî'ye nispet edilen risalelerden bir kısmının (Kabir Ziyareti Risalesi gibi) ona ait olmadığı da tespit edilmiştir.

Biz bu çalışmamızla Birgivî'nin akaid ve kelam alanındaki görüşleri, başvurduğu kaynakları ve uyguladığı metotları üzerinde araştırmacılar tarafından daha fazla akademik çalışmanın yapılmasının gerekli olduğuna dikkat çekmek istedik. Zira böylesine çok yönlü bir âlim için yapılmış olan mevcut çalışmalar oldukça azdır ve yetersizdir.

Hakem Değerlendirmesi

Dış bağımsız

Yazarların Katkısı

Bu çalışmada yer alan tüm başlıklar tek yazara aittir.

Çıkar Çatışması

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

KAYNAKÇA

Arslan, A. T. (1992). *İmam Birgivî, Hayatı, Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri*. İstanbul: Seha Neşriyat.

Arslan, A. T. (2009). İmam Birgivî'ye Nispet Edilen Bazı Eserler, *I. Ulusal İslâm Elyazmaları Sempozyumu 13-14 Nisan 2007 Bildiriler Kitabı* içinde (175-182). İstanbul: Türbeler, Çeşmeler, Taşınır Taşınmaz Kültür Varlıklarını Koruma ve Yaşatma Derneği.

Bağdâdî, A. (1981). *Usûlu'd-din*. Beyrut: y.y.

Birgivî, M. (1325). *el-Avâmil*. İstanbul: Ahmed Sâki Matbaası.

Birgivî, M. (1992). *Birgivî Vasiyetnâmesi*. A. Ersin Yüksel (Haz.). İstanbul: Bedir Yayınları.

Birgivî, M. (2010). *Dâmiğatü'l-mübtedîn ve kâşifetü butlâni'l-mülhidîn*. Abdurrahim Sâyih-Tevfik Ali Vehbe (Thk.). Kahire: Daru'l -Afak el Arabiyye.

Birgivî, M. (1999). *İnkâzu'l-Hâlikîn*. Hamdi Abdülmecid Selefî (Thk.). Riyad: Daru's - Sümeyyi.

Birgivî, M. (t.y.) *Kitâbu'l-İrşâd*. Süleymâniye Kütüphanesi. Mehmed Ârif-Mehmed Murad, (no. 174).

Birgivî, M. (2004). *Mukaddimetü'l-müfessirîn*. Abdurrahmân b. Sâlih ed-Dehş (Thk.), England: Silsiletü Isdârâtî'l-Hikme.

Birgivî, M. (t.y.) *Risâle fi'l-Musâfaha*. Süleymâniye Kütüphanesi. Şehid Ali Paşa, (no. 2728).

Birgivî, M. (t.y.) *er-Risâletü'l-İ'tikâdiyye*. Süleymâniye Kütüphanesi. Hasan Hüsnü Paşa, (no. 1182).

Birgivî, M. (t.y.) *Risâletü-Tevhid*. Süleymaniye Kütüphanesi. Bağdatlı Vehbi Efendi, (no. 2165).

Birgivî, M. (1379). *et-Târikatü'l-Muhammediyye ve's-Sîratül-Ahmediyye*. Kâhire: y.y.

Birinci, A. (1996). Birgivî Risâlesi, İlk Dini Kitap, Niçin ve Nasıl Basıldı?. *Türk Yurdu*, 112, 13-14.

Çelebi, İ. (1994). Sıfat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 37, 100-106). İstanbul: TDV Yayınları.

Ebû Hanîfe, N. (1992). *el-Fıkhu'l-ekber*. Mustafa Öz (Çev.), İmam-ı Azam'ın Beş Eseri içinde (55-63). İstanbul: İFAV.

Ebû Hanîfe, N. (1992). *el-Vasiyye*. Mustafa Öz (Çev.), İmam-ı Azam'ın Beş Eseri içinde (73-87). İstanbul: İFAV.

Eşârî, A. (1990). *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*. M. Muhiddin Abdülhamid (Neşr), Beyrut: y.y.

Gölpınarlı, A. (1953). *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Kadıızâde A. (2009). *Birgivî Vasiyetnâmesi Kadızâde Şerhi*. Faruk Meyan (Sad.), İstanbul: Bedir Yayınları.

Karadeniz, O. (1994). Tarikat-ı Muhammediyye. Mehmed Şeker (Haz.), *İmam Birgivî* içinde (115-123). Ankara: TDV Yayınları.

Mâtürîdî, M. (1979). *Kitâbü't-Tevhid*. Fethullah Huleyf (Neşr.). İstanbul: el-Mektebetü'l-İslamiyye.

Ocak, A. Y. (1979-1983). 17. Yüzyıldan Osmanlı İmparatorluğunda Dinde Tasfiye (Püritanizm) Teşebbüslerine Bir Bakış, *Türk Kültürü Araştırmaları*, 17-21(1-2), 208-225.

Pezdevî, M. (1963). *Usûliddîn*. H. P. Lins (Neşr.), Kâhire: y.y.

Sancaklı, S. (2001). *el-İmamü'l-Birgivî ve Cuhûdûhu fî Mukâvemeti'l-Bid'a fî Türkiyâ* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ümmü'l-Kura Üniversitesi, Mekke-i Mükerreme.

Taftazânî, S. (2015). *Şerhu'l-Akâidi'n-Nesefiyye*, Abdüsselâm Şennar (Ta'lik), Dimaşk : Mektebetü Daru'd-Dekkak.

Tarikatçı, E. M. (t.y.) *Ferâidu'l-Akâidi'l-Behiyye fî halli*. Nûr-u Osmâniye Kütüphanesi, (no. 2318).

Unan, F. (1990). Dinde Tasfiyecilik Yahut Osmanlı Sünniliğine Sünni Muhalefet: Birgivi Mehmet Efendi. *Türk Yurdu*, 10(36), 33-42.

Yıldırım, C. (1990). *Tarikat-ı Muhammediyye Tercümesi* (4. Baskı). İstanbul: Demir Kitabevi.

Yüksel, E. (2011). *Mehmed Birgivi'nin Dini ve Siyasî Görüşleri*. Ankara: TDV Yayınları.

Yüksel, E. (1994). Müslüman Türk Âlimi Olarak İmam Birgivi'nin Osmanlı Döneminde ve Günümüz Türkiye'sindeki Yeri. Mehmed Şeker (Haz.), *İmam Birgivi* içinde (32-37). Ankara: TDV Yayınları.

THE IMPACT OF FORENSIC ACCOUNTING IN RATIONALIZING JUDICIAL DECISIONS IN IRAQ

Muhammed Salman OMAR*

ORCID: 0000-0002-0950-8439

Abstract: The role of forensic accounting has emerged as a major field of accounting practices that relies on special techniques, which include fraud examination, anti-bribery, anti-corruption, business evaluation, expert testimony, litigation support, and cyber security in order to help the judiciary make rational decisions. This study aims to demonstrate the impact of forensic accounting in rationalizing judicial decisions in Iraq, and to achieve the objectives of the research study by designing a questionnaire that was sent to the study sample. The external auditors include academic accountants, professional accountants, and forensic accountants working in the governorates of Dohuk and Erbil, where 50 questionnaires were received. To analyze the study data, the Statistical Program for the Social Sciences (SPSS) was used, and the study reached a number of results, the most important of which is that forensic accounting helps judicial authorities and supports the work of oversight bodies to combat corruption, especially in light of the era of digitization and information technology, and forensic accounting affects the reduction of financial fraud operations. Because the forensic accountant has good methods, techniques, and skills, it can detect and investigate multiple operations such as money laundering, fraud, and embezzlement.

* Asst. Lecturer, University of Zakho, College of Administration and Economics, Accounting Department, Zakho-Duhok/Iraq, mohammed.omar@uoz.edu.krd

DOI: <https://doi.org/10.53662/esamdergisi.1507180>

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi: 29/06/2024
Kabul Tarihi: 16/12/2024

Atıf / Cite as: Omar, M. S. (2025). The Impact of Forensic Accounting in Rationalizing Judicial Decisions in Iraq, *ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (1), 66-85.

Keywords: Forensic Accounting, Judicial Authorities, Financial Issues, Disputes, Fraud.

IRAK'TA ADLİ KARARLARIN RASYONELLEŞTİRİLMESİNDE ADLİ MUHASEBENİN ETKİSİ

Öz: Adli muhasebenin rolü, yargıya yardımcı olmak için dolandırıcılık incelemesi, rüşvetle mücadele, yolsuzlukla mücadele, iş değerlendirmesi, bilirkişi tanıklığı, dava desteği ve siber güvenliği içeren özel tekniklere dayanan önemli bir muhasebe uygulamaları alanı olarak ortaya çıkmıştır. Bu çalışma, Irak'ta adli kararların rasyonelleştirilmesinde adli muhasebenin etkisini ortaya koymayı ve çalışma örnekleme gönderilen bir anket tasarlayarak araştırma çalışmasının hedeflerine ulaşmayı amaçlamaktadır. Dış denetçiler arasında, elli adet anketin uygulandığı Dohuk ve Erbil vilayetlerinde çalışan akademik muhasebeciler, profesyonel muhasebeciler ve adli muhasebeciler yer almaktadır. Çalışma verilerinin analizinde Sosyal Bilimler İstatistik Programı (SPSS) kullanılmış olup, çalışmada bir dizi sonuca ulaşılmıştır. Bunlardan en önemlileri; adli muhasebenin yargı makamlarına yardımcı olması, özellikle dijitalleşme ve bilgi teknolojileri çağında yolsuzlukla mücadelede gözetim organlarının çalışmalarına destek sağlaması ve adli muhasebenin finansal dolandırıcılık operasyonlarının azaltılmasına etki etmesidir. Adli muhasebeci gerekli yöntemlere, tekniklere ve becerilere sahip olduğunda kara para aklama, dolandırıcılık ve zimmete para geçirme gibi birden fazla işlemi tespit edebilir ve araştırabilir.

Anahtar Kelimeler: Adli Muhasebe, Adli Makamlar, Mali Konular, Uyuşmazlıklar, Dolandırıcılık.

INTRODUCTION

Accounting is a science that records, summarizes, analyses, interprets and communicates financial and economic information to institutions and individuals. It aims to provide an accurate and comprehensive picture of the financial conditions and financial performance of various projects and helps in making financial decisions (Ali & Zalzali, 2024). However, many countries in the world suffer from the spread of the phenomenon of financial and administrative corruption at various levels, causing financial collapses and crises, which has led to the filing of a large number of lawsuits and judicial disputes before the courts as a result of the lack of credibility of accounting

information and the lack of confidence in the role of accountants. As a result, the accounting profession is in a difficult and challenging situation. To confront the phenomenon of financial and administrative corruption, it was necessary to search for modern means, in addition to the necessity of using specialized expertise and distinguished skills to express opinions in lawsuits and issues of a financial and administrative nature. As a result, the need for judicial accounting emerged (Ali, 2023).

Forensic accounting is a specialized field of accounting. A forensic accountant applies accounting principles, methods, and techniques to investigate financial issues, resolve disputes, detect fraud, and provide support in litigation. Forensic accountants are often hired by attorneys, law enforcement agencies, government agencies, insurance regulators, companies, and individuals to assist them with various legal or financial issues. Lawyers often consult a forensic accountant regarding complex accounting issues related to a legal dispute, such as evaluating the value of the case, drafting claims, counterclaims and defenses, drafting discovery requests and responses, and so on (Micah et al., 2023).

Our research seeks to achieve a set of goals, such as identifying the challenges and obstacles facing the development of forensic accounting to perform its work in applying accounting principles, methods, and techniques. And enhance the basics and nature of the forensic accounting system. Arriving at an easy model in highlighting the importance of the role of the forensic accountant in providing opinions on financial issues, resolving disputes, and detecting fraud.

1. THE CONCEPT OF FORENSIC ACCOUNTING

The financial crises, accounting scandals, collapses and bankruptcies that many international companies and banks were exposed to reveal many cases of fraud, forgery, corruption and financial violations. The number of cases increased, and the legal procedures related to these violations and collapses became complicated, This led the global economy toward crises, resulting in losses estimated at hundreds of billions of dollars. On the other hand, the auditing profession faced a crisis of loss of confidence on the part of users of accounting information, in addition to the lack of sufficient academic qualification and training for accountants and auditors in dealing with these types of problems, which prompted professional bodies and relevant stakeholders to identify the reasons. The main problem and the search for appropriate solutions (Al-Balawi & Al-Anzi, 2024). All of this gave rise to forensic accounting, also called forensic auditing or financial forensics, which deals with it as a specialized field of accounting dedicated to investigating perceived or actual discrepant financial issues and addressing them for legal purposes. Forensic accountants or forensic accountants have

the necessary experience to conduct comprehensive investigations of any violations and address them according to legal standards in a manner consistent with those derived from multidisciplinary perspectives (Ellili et al., 2024).

Forensic accounting has been defined by many bodies, the most important of which is the Association of Certified Fraud Examiners in the United States of America (ACFE) as: “the use of accounting, auditing, and knowledge in investigation for the purpose of providing advisory services, expert testimony, and work in investigation and searching for various deviations with the aim of combating fraud.” It is defined as: “The use of accounting skills in cases involving actual or potential criminal or civil lawsuits, and it is not limited to generally accepted principles of accounting and auditing, but rather includes estimating lost profits, income, assets, and damages, as well as evaluating the internal control system of the economic unit” (Al-Shammari & Abbas, 2024).

2. THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF FORENSIC ACCOUNTING

The emergence of forensic accounting as a profession is considered to be the first documented evidence of knowledge of forensic accounting, which was included in an advertisement in one of the daily newspapers in the city of Glasgow, more than 200 years ago in 1824 AD in Glasgow - Scotland, based on certificates given to accountants at that time regarding arbitration procedures and participation in dispute resolution in the courts. Several years before that date, forensic accounting techniques had been in use since 1817 AD. The forensic accountant was used as an expert witness in bankruptcy trial sessions in Canada after the first bankruptcy case of the Meyer V. Sefton company was registered, which required an accountant to carry out the investigation of people who they declared bankruptcy, as this task was undertaken by the accountant Dr. Larry Crumbley, who is considered the pioneer of forensic accounting and the first forensic accountant in history and the beginning of the profession of this accounting (Yousry, 2023). As for America and Britain, forensic accounting spread at the beginning of the twentieth century, and in 1982 the first book on forensic accounting was published entitled “The Accountant as Witness and Expert.” In 1986, the American Institute of Certified Public Accountants (AICPA) issued a list that includes the litigation services performed by the accountant (Al-Balawi & Al-Anzi, 2024). Due to its necessity, many professional organizations have paid attention to forensic accounting and developed it. They have issued some professional publications in which they explain the importance of forensic accounting, its types and fields, and its purpose. These organizations also clarified what the judicial auditor does and the qualities and skills that must be available in him so that he can perform his work

efficiently. The most important of these organizations are the American Institute of Certified Public Accountants, the Canadian Institute of Certified Public Accountants, and the Australian Institute of Certified Public Accountants. In May 2008, it agreed to issue a new specialized certificate for certified public accountants in the field of forensic accounting, which is the Certified Accountant in Forensic Financial Accounting (CFF), which brings together specialized experience in the field of forensic accounting with the basic knowledge and skills of forensic accountants, making them among the most credible business advisors (Abdel Hamid, 2022).

3. THE IMPACT OF FORENSIC ACCOUNTING ON JUDICIAL DECISIONS

The emergence of forensic accounting in recent years as a tool for detecting fraud and manipulation in financial statements and combating financial corruption, whether in companies or government institutions. Forensic accounting arose out of the judiciary's need for the services of accountants in cases with an accounting and financial formula and because of the shortcomings and inadequacy of external accounting procedures in detecting fraud and financial corruption or the possibility of collusion. Auditors with perpetrators of fraud and corruption, and forensic accountants have many skills such as accounting, auditing and investigative skills in assisting the judiciary in disputes and lawsuits with an accounting and financial formula to reach a fair decision issued by the judiciary (Abdel Hamid, 2022). The importance of forensic accounting by judicial bodies is due to the fact that they use special and different techniques, including forensic auditing, to detect violations and fraudulent activities in financial data and records. This process is considered crucial and necessary in preventing financial losses and maintaining the integrity of financial systems because they understand the methods used to carry out fraud. Forensic accountants analyze financial data to trace the origins of fraudulent activities and play a crucial role in investigating financial crimes and identifying the perpetrator of this crime because it provides the necessary evidence to prosecute financial criminals. This investigation is necessary for legal procedures and leads to achieving justice. The role of forensic accountants has also expanded to include developing strategies and contributing to control. On internal problems in digital information industries, making operations more efficient and effective, thus reducing risks (Daraojimba et al., 2023).

The researcher believes that the forensic accountant reviews, interprets and analyzes the financial case using appropriate techniques specific to this field, through which he can identify fraud and fraud in the financial records and reports and express his opinion about the gap or dispute that occurred between the parties to the case and

then submit it to the judiciary, thus based on the accountant's opinion. In the criminal case, the judge issues the final ruling between the parties to the dispute.

4. LITERATURE REVIEW

Certainly, the existing body of literature related to forensic accounting includes a diverse range of scholarly contributions, revealing the multifaceted nature and evolving landscape of this discipline. Some of them are consistent with our current research and one of his notable studies:

Al-Jubouri & Muhammad (2013) found that fraudulent operations have spread widely in many companies due to the chartered accountant's reliance on the sampling method when auditing financial statements, as well as his lack of responsibility in discovering fraudulent activities. Here comes the importance of forensic accounting in detecting fraudulent operations through employing a set of techniques that help detect fraud. The forensic accountant's achievement of his goals requires that they possess a set of characteristics, the most important of which is education, training, and diverse experience (Saudi, 2015). In another study he conducted in Egypt, he studied the dimensions of money laundering practices. Explaining the most important skills, qualifications, and experience that forensic accountants must have to detect money laundering practices and analyzing the most important obstacles facing the application of forensic accounting in the Egyptian business environment. An official professional body must be established for judicial review to grant licenses to practice the profession of forensic accountant. (Abdul Razzaq & Amin, 2023). This research aims to present the concept of the introduction to forensic accounting and the methods that need to be used in it, as well as the possibility of using these methods and methods in reducing corruption and financial fraud. The study recommended working on issuing a standard, statement, or accounting rule that can be used as guidance for carrying out forensic accounting tasks and activating its role to limit manipulation and financial fraud, and that this should be done with a legal cover issued by government agencies. (Ogbaini et al., 2024). Focus on evaluating the impact of forensic accounting on detecting and preventing fraud and corruption in the government sector. The results of this study revealed that the government uses forensic accounting minimally in its operations, and the study recommended employing the services of forensic accountants to review and audit all major government financial transactions in detail. A separate office of forensic accountants should be established at all levels of government with extensive administrative training on detecting and preventing forensic fraud. (Boztepe, 2024). This study sheds light on the research that has been done in forensic accounting in Türkiye and shows that interest in forensic accounting has increased in Türkiye, despite the fact that research in this field is generally insufficient and there is a need for more

doctoral studies to develop this field. Due to its important role in combating financial crimes. The study recommends increasing research funding by the government, using advanced research methodologies such as data analytics and machine learning, and developing targeted training programs to raise awareness of forensic accounting practices. (Abdullah et al., 2024) believe that there is a failure in accounting and oversight methods that lies in the methodology taught in Iraqi institutes and universities to discover cases of corruption and financial fraud. On the other hand, the majority of auditing and accounting employees in Iraq suffer from weak awareness and information about forensic accounting methods. Through this study, the researchers suggested the need to add forensic accounting methods to the curricula of finance and accounting departments in universities at the bachelor's and master's levels of studies through theoretical and practical lessons.

5. METHODOLOGY AND DATA COLLECTION METHOD

The theoretical side of the research depends on the inductive approach from books, research papers, scientific dissertations, and periodicals available on the internet, while on the practical side, the research relied on the descriptive and analytical approach by conducting a field study to obtain data related to this aspect. The questionnaire form was designed as a basic tool for collecting data related to the subject of the study. The questionnaire was presented via a Google form to the study sample, which is represented by external auditors, academic accountants, professional accountants, and forensic accountants who hold a master's degree, a doctorate, and a CPA certificate, and those working in the governorates of Dohuk and Erbil for the year 2024. 50 of them responded to the questionnaire, and thus it is an appropriate number for conducting the questionnaire analysis.

6. ANALYSIS RESULTS AND DISCUSSION

In this study, a questionnaire was used as a common means of collecting data and presenting it to the selected sample. To present and analyze the results clearly and to reach appropriate recommendations, the main goal of the research is achieved and the questions related to presenting the research problem are answered. This research form consists of three basic axes:

- a. The first part: contains general information about (gender, years of experience in the field of accounting, precise academic qualifications, and educational attainment).
- b. The second part: revolves around the focus of the research (the skills and qualifications that must be possessed by a forensic accountant).

c. The third part: Focused on the impact of forensic accountability on judicial decisions.

A five-point Likert scale was used in this study to measure the answers of the study sample members to the second and third paragraphs of the questionnaire as follows:

1. Strongly agreed
2. Agreed
3. Neutral
4. Disagree
5. Strongly disagreed

Statistical analysis methods vary depending on the purpose of conducting them, and the statistical analysis program (SPSS) was relied upon to extract frequencies, percentages, standard deviations, arithmetic means, as well as the coefficient of variation (for the two variables, completely and partially, as shown in the following topics:

6. 1. Description of the Individuals Surveyed

As we mentioned previously, we presented the questionnaire via a Google form to a random study sample consisting of external auditors, academic accountants, professional accountants, and forensic accountants, and 50 of them responded to the questionnaire, and from the respondents' answers regarding demographic characteristics, it is clear from the data in the Table 1 that the majority of individuals responding to the questionnaire items are from the (males) category, with a good percentage (74%) compared to (26%) for the females category. This indicates that the majority of external auditors and accountants in Dohuk and Erbil governorates are males, and it was the highest percentage of the categories of number of years of service in the field of accounting was for the category of 5 to 10 years, with a percentage of (34%), while the percentage of those whose academic experience ranged from (10 to 15) years was (32%), and this category came in second place. While it was found that the highest percentage of respondents possessed academic accounting qualifications at a rate of (50%), followed by the category of professional accountants at a rate of (22%) from the study sample group. Finally, it was found that the highest percentage of respondents possessed a master's degree at a rate of (68%) and ranked the second came to those holding the CPA certificate, meaning external auditors, at a rate of (22%). This enhances the availability of experience and competence in understanding the requirements of the core of the research and its basic variables, which in turn contributes to achieving an objective answer to the questionnaire questions.

RESPONDENT CHARACTERISTICS		Duplicates	The ratio
Gender	Male	37	74%
	Female	13	26%
	Total	50	%100
The Years of experience in the field of accounting	From 1 to 5 years	9	18%
	From 5 to 10 years	17	34%
	From 10 to 15 years	16	32%
	More than 15 years	8	16%
	Total	50	100.0%
Academic Achievement	External Auditor	10	20%
	Professional accountant	11	22%
	Academic accountant	25	50%
	Forensic accountant	4	8%
	Total	50	100.0%
Academic Qualifications	External Auditor Certificate CPA	11	22%
	Master's degree and equivalent	34	68%
	Doctorate and equivalent	5	10%
	Total	50	100.0%

Table 1: Summary of the Sample

6. 2. Skills and Qualifications that must be possessed by a Forensic Accountant

The second part of the questionnaire related to collecting data from the selected sample was focused on the skills and qualifications that must be possessed by a forensic accountant, as Table 2 shown below explains the descriptive analysis of the independent variable, and that the research sample's answers ranged, their arithmetic averages ranged between (4.42 – 3.56), and the respondents believe that continuous development of the forensic accountant's skills enhances the performance of his duties with the judicial authorities well, and that familiarity with the accounting and auditing aspects is one of the requirements for the forensic accountant's work to be able to collect and analyze information related to the case that requires assistance from the forensic accountant. He has good accounting and judicial experience that enables him to provide professional testimony in the cases before him. He must have in-depth knowledge of the financial statements, meaning the accounting outputs, and the ability to analyze and interpret them critically in a clear manner. The forensic accountant is also concerned

with legal aspects such as the Penal Code, the Code of Discipline of State Employees, and the Criminal and Administrative Law in order to be able to deal with the financial issue appropriately. These paragraphs are considered of high importance because the arithmetic meaning of the research sample members' answers to each of them is more than (4). These paragraphs occupied the five ranks among the questions directed to the research sample from the second part of the questionnaire. The arithmetic meaning for the general total reached (3.96) or the standard deviation. It reached (0.785), and this deviation indicates that the dispersion between the answers of the study sample members is relatively small, and this indicates that the sample members agreed on most of the items in the questionnaire questions.

Dependent variable	Level of evaluation										Arithmetic mean	Standard recognition
	Strongly agreed		Agreed		neutral		Disagree		Strongly disagreed			
	The number of iterations	percentage	The number of iterations	percentage	The number of iterations	percentage	The number of iterations	percentage	The number of iterations	percentage		
VX1	12	24%	34	68%	3	6%	0	0%	1	2%	4.12	0.689
VX2	22	44%	27	54%	1	2%	0	0%	0	0%	4.42	0.537
VX3	12	24%	24	48%	10	20%	3	6%	1	2%	3.86	0.926
VX4	12	24%	17	34%	15	30%	6	12%	0	0%	3.7	0.974
VX5	8	16%	22	44%	18	36%	2	4%	0	0%	3.72	0.783
VX6	10	20%	31	62%	8	16%	1	2%	0	0%	4	0.670
VX7	21	42%	26	52%	3	6%	0	0%	0	0%	4.36	0.597
VX8	10	20%	29	58%	9	18%	2	4%	0	0%	3.94	0.739
VX9	10	20%	28	56%	8	16%	4	8%	0	0%	3.88	0.824
VX10	15	30%	20	40%	13	26%	2	4%	0	0%	3.96	0.856
VX11	13	26%	10	20%	20	40%	6	12%	1	2%	3.56	1.072
VX12	15	30%	27	54%	6	12%	2	4%	0	0%	4.10	0.762
The average	13.33	27%	24.58	49%	9.5	19%	2.33	4.66 %	0.25	0.5 %	3.96	0.785

Table 2: Descriptive Statistics for the Forensic Accounting Variable

6. 3. Forensic Accounting and Judicial Decisions

Also, there is the third part of the questionnaire related to collecting evidence from the selected sample. It was focused on forensic accounting and judicial decisions. Table (3), which appears below, explains the descriptive analysis of the adopted variable, and that the research sample's answers ranged, their arithmetic averages ranged between (4.24 - 3.64). The research sample's answers ranged between (4.12 - 3.62), and the respondents believe that seeking the assistance of a forensic accounting expert is considered the best solution that leads to settling judicial disputes of a financial

nature and providing an appropriate solution for all parties to the case. They added that the presence of forensic accounting services in resolving many judicial issues and disputes of a financial nature. It seems that the contribution of forensic accounting in employing legal materials with the presented cases and the presence of a qualified forensic accountant to assist the court in ruling with a high degree of accuracy and assist it in analyzing financial data that judicial authorities cannot understand, and also the effectiveness of the litigation services performed by the forensic accountant helps to Making the right decisions by the courts, and finally, forensic accounting contributes to reducing the gap between judges and accountants to achieve the necessary harmony and achieve the maximum degree of justice when resolving disputes of a financial nature, since they do not understand complex accounting data sufficiently. These paragraphs are considered of high importance because the arithmetic meaning of the answers of individuals in the research sample for each of them is more than (4), and these paragraphs occupy the ranks. The arithmetic meaning for the general total reached (4.006), while the standard deviation reached (0.749). This deviation indicates that the dispersion between the answers of the study sample members are relatively few, and this indicates that the sample members agree on most of the items in the questionnaire questions.

Dependent variable	Level of evaluation										Arithmetic mean	Standard recognition
	Strongly agreed		Agreed		neutral		Disagree		Strongly disagreed			
	The number of iterations	percentage	The number of iterations	percentage	The number of iterations	percentage	The number of iterations	percentage	The number of iterations	percentage		
VY1	10	20%	22	44%	9	18%	8	16%	1	2%	3.64	1.045
VY2	12	24%	34	68%	4	8%	0	0%	0	0%	4.16	0.548
VY3	17	34%	28	56%	5	10%	0	0%	0	0%	4.24	0.624
VY4	15	30%	28	56%	6	12%	1	2%	0	0%	4.14	0.700
VY5	12	24%	21	42%	15	30%	1	2%	1	2%	3.84	0.888
VY6	11	22%	21	42%	13	26%	5	10%	0	0%	3.76	0.916
VY7	12	24%	29	58%	8	16%	1	2%	0	0%	4.04	0.698
VY8	13	26%	31	62%	6	12%	0	0%	0	0%	4.14	0.606
VY9	14	28%	26	52%	9	18%	1	2%	0	0%	4.06	0.739
VY10	12	24%	30	60%	6	12%	2	4%	0	0%	4.04	0.727
The average	12.8	25.6%	27	54%	8.1	16.2%	1.9	3.8%	0.2	0.4%	4.006	0.749

Table 3: Descriptive Statistics for the Variable of Judicial Decisions

6. 4. Analysis and Hypothesis Testing

This study aims to analyze the causal relationship between forensic accounting and the rationalization of judicial decisions using a simple linear regression model. This relationship represents the testing of the main hypothesis, which states that there is a "statistically significant impact of forensic accounting on the rationalization of judicial decisions." The results of the data analysis indicate that there is a significant and statistically relevant effect, as the F value of the model is 14.907, indicating that the overall model has strong statistical significance at the level of ($P = 0.000$). Furthermore, the coefficient of determination (R^2) is 0.237, meaning that approximately 23.7% of the variations in the dependent variable (rationalization of judicial decisions) can be explained by the independent variable (forensic accounting). Moreover, the value of the coefficient (B) indicates that an increase of one unit in forensic accounting leads to an increase of 0.465 in the rationalization of judicial decisions. The calculated t value (4.495) shows that this value is significant at the level of $P = 0.000$, supporting the validity of the main hypothesis regarding the impact of forensic accounting on the rationalization of judicial decisions.

In conclusion, the data confirms that forensic accounting plays a vital role in improving the quality of judicial decisions. Therefore, it is important to explore its additional effects within the judicial system, opening the door for future studies on this topic.

Statistic	Sum of Squares	df	Mean squares	F	Sig.	R	R Square	Adjusted R Square	B	R	(Constant) Sig.	XB	X.SIG
Value	2.116	1	2.116	14.907	0.000	0.487	0.237	0.221	2.161	2.161	0.000	0.465	0.000

Table 4: Analysis and Hypothesis Testing

7. DISCUSS AND COMPARE THE RESULTS OF THE CURRENT RESEARCH WITH THE RESULTS OF PREVIOUS STUDIES

Forensic accounting has emerged as a significant area of accounting practice, driven by increasing concerns from investors, regulators, and companies regarding fraud, financial irregularities, corruption, and embezzlement. This has led to a rise in demand for forensic accounting services. For instance, it is estimated that economic institutions lose about 5% of their total revenues annually due to fraud, with global losses potentially exceeding \$3.5 trillion (Rezaee & Wang, 2019).

The primary objective of this study is to assess the impact of forensic accounting on judicial decisions. To achieve this goal, a field study was conducted, and a questionnaire was used as the main tool for data collection. The study sample consisted of external auditors, academic accountants, professional accountants, and forensic accountants holding master's or doctoral degrees, along with CPA certificates. This group represents a small but highly qualified segment within the geographical boundaries of the study, with sufficient expertise in the study's variables and subject, enabling us to obtain convincing answers and compare them with previous studies on various issues.

One of the key findings of the study is that forensic accountants must possess a variety of specialized skills and broad experience, such as accounting, auditing, and legal expertise, in order to assist judicial authorities in complex financial cases. This finding is consistent with the studies of Al-Jubouri and Muhammad (2013) and Saudi (2015), who highlighted the importance of these characteristics in identifying fraudulent activities. Their research found that fraud has become widespread in many companies, emphasizing the critical role of forensic accounting in detecting fraudulent operations using specific techniques.

Moreover, forensic accounting plays a vital role in resolving financial-related judicial disputes by utilizing specialized methods and techniques to reduce corruption and financial fraud. Legal tools are also used in conjunction with cases to ensure fair and accurate rulings. This finding is supported by the study of Abdul Razzaq and Amin (2023), who also observed that forensic accounting helps to mitigate financial fraud and corruption.

Forensic accounting further supports the work of supervisory and investigative bodies, especially in tackling financial corruption, which has become widespread following financial crises and corporate collapses. This aligns with the findings of Ogbaini et al. (2024), who explored the role of forensic accounting in detecting and preventing fraud within the government sector.

Finally, Boztepe (2024) highlighted that while interest in forensic accounting is growing in Turkey, research in this field remains insufficient, and there is a need for more doctoral studies to advance the field. This study concurs with the findings, recognizing the importance of increasing research efforts to further develop forensic accounting and its role in combating financial crimes.

The results discussed above indicate that this study successfully achieved its objectives.

CONCLUSION

The statistical results of the research showed that the forensic accountant possesses a set of special skills and diverse experiences, including accounting, auditing, and legal expertise. He can assist judicial authorities in their work, especially since they often lack accounting experience in complex financial cases. Forensic accounting aims to settle judicial disputes of a financial nature by employing legal materials alongside the presented cases to provide appropriate and fair solutions in rulings, ensuring a high degree of accuracy for all parties involved.

Additionally, forensic accounting plays a vital role in helping judicial authorities combat corruption, particularly in the era of digitization and information technology. This is achieved through the development of various methods and techniques that rely on modern technology, with computer-assisted auditing tools being among the most important. Furthermore, forensic accounting supports the work of supervisory and investigative bodies, particularly in light of the increasing prevalence of financial corruption practices following financial crises and the collapse of major companies on an international scale.

Moreover, forensic accounting significantly contributes to the reduction of financial fraudulent operations, as forensic accountants utilize effective methods, techniques, and skills to detect and investigate activities such as money laundering, fraud, embezzlement, theft, bribery, cheating, peddling of influence, and tax evasion, among others.

RECOMMENDATIONS

The study presented several recommendations that we will summarize briefly. Allocating academic seats for graduate programs in forensic accounting at Iraqi colleges and universities is essential, along with granting master's and doctoral degrees in this rare field. This initiative should be modeled after prestigious universities in developed countries such as West Virginia University, Florida Atlantic University, and Utica College. Additionally, it is crucial to prepare and include specialized training programs in forensic accounting within training centers affiliated with accountants and auditors' unions, aiming to qualify and develop trainees' skills in this vital area.

Moreover, it is important to ensure the effective use of forensic accounting methods and enhance their role in reducing financial manipulation and fraud. This can be achieved by issuing a guide on government forensic accounting procedures and methods, supported by legal frameworks established by government agencies. Holding seminars and conferences to raise awareness about the importance of judicial

accountability is also necessary, involving concerned parties such as public and private universities and relevant ministries, including the Ministry of Higher Education and the Judicial Council.

Establishing an official professional association for forensic accountants in Iraq would facilitate easier access to expertise and information, thereby assisting Iraqi courts in financial disputes and violations. Furthermore, there is a pressing need to issue legislation and standards to regulate the forensic accounting profession. This would clearly define the rights and duties of forensic accountants, enabling them to contribute more effectively to the fight against financial and administrative corruption, given the significant threat that corruption poses to the economy and national security.

Finally, incorporating forensic accounting subjects into the curricula of universities and institutes with accounting departments at both the bachelor's and postgraduate levels is essential. This step will help prepare and qualify a new generation of graduates equipped with the necessary skills to meet the demands of the field.

RESEARCH LIMITATIONS

The aim of this study was to demonstrate the impact of forensic accounting on judicial decisions, with data collected in 2024. We faced several obstacles, the most significant of which arose after designing the questionnaire as the primary tool for gathering data related to the topic of the study. The questionnaire was shared via a Google Form link and sent through WhatsApp to the members of the study sample. However, we encountered delays in responses, as participants had work commitments, despite representing a very small group within our community. Additionally, ongoing commitments to other academic subjects further complicated matters. We also faced a lack of resources, particularly those related to forensic accounting. Despite these challenges, we ultimately achieved the study's objective and successfully collected the research findings and proposals.

Peer-review

Externally peer-review

Author Contribution

All sections of this study were written by a single author.

Conflict of Interest

The author declares no conflict of interest.

Financial Support

The author declared that this study has received no financial support.

REFERENCES

Abdel Hamid, R. S. M. (2022). The role of investigative forensic accounting techniques in developing the role of the municipalities and oversight sector in the fight against corruption: A field study. *Egyptian Journal of Business Studies*, 46(1), 77-150.

Abdel-Razzaq, M. A. J., & Amin, O. A. H. (2023). The possibility of using forensic accounting to reduce financial manipulation and fraud. *Journal of University of Human Development*, 9(1), 123-134.

Alabdullah, T. T. Y., Alfadhl, M. M. A., Yahya, S., & Rabi, A. M. A. (2014). The role of forensic accounting in reducing financial corruption: A study in Iraq. *International Journal of Business and Management*, 9(1), 26–34.

Al-Enezi, M., & Al-Balawi, K. (2024). The effectiveness of forensic accounting in reducing tax avoidance of real estate transactions in Tabuk. *Journal of Financial and Business Research*, 25(1), 183-218.

Ali, A. H. (2023). The reality of applying forensic accounting: An analytical study of the opinions of a sample of employees in the Financial Supervision Bureau in Baghdad. *Journal of Business Economics for Applied Research*, 5(3), 103–120.

Ali, V. S., & Zalzali, Y. H. (2024). The role of forensic auditing in limiting the practice of creative accounting: A field study at the University of Karbala. *Manar Elsharq Journal for Management and Commerce Studies*, 2(1), 67-87.

Al-Jubouri, N. J., & Muhammad, S. H. (2013). The role of forensic accounting in detecting financial fraud operations. *Journal of Economics and Administrative Sciences*, 19(70), 457-457.

Al-Shammari, S. A. N., & Abbas, J. F. K. (2024). The role of forensic accounting in achieving the institutional dimension of sustainable development. *Iraqi Journal for Economic Sciences*, 22(80), 92–106.

Boztepe, E. (2024). Türkiye’de adli muhasebe alanında yayınlanmış tezlerin analizi. *International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal*, 10(1), 102-117.

Daraojimba, R. E., Farayola, O. A., Olatoye, F. O., Mhlongo, N., & Oke, T. T. (2023). Forensic accounting in the digital age: A US perspective: Scrutinizing methods

and challenges in digital financial fraud prevention. *Finance & Accounting Research Journal*, 5(11), 342-360.

Ellili, N., Nobanee, H., Haddad, A., Alodat, A. Y., & AlShalloudi, M. (2024). Emerging trends in forensic accounting research: Bridging research gaps and prioritizing new frontiers. *Journal of Economic Criminology*, 100065, 1–17.

Micah, M., Paulina, A., & Ibitomi, T. (2023). Forensic accounting and litigation support: The role of expert witnesses in legal proceedings. *European Journal of Accounting, Auditing and Finance Research*, 11, 15-26.

Ogbaini, A. C., Akpor, A. A., Oboh, R., Oputa, J. E., & Marvis, V. B. (2024). The role of forensic accounting in fraud detection and prevention in the Nigerian public sector: A case study of Lagos, Nigeria. *Pedagogik: Jurnal Pendidikan*, 19(1), 71-83.

Rezaee, Z., & Wang, J. (2019). Relevance of big data to forensic accounting practice and education. *Managerial Auditing Journal*, 34(3), 268-284.

Saudi, S. M. L. (2015). The role of forensic accounting in reducing money laundering practices: An experimental study. *Accounting Thought*, 19(4), 755-793.

Yousry, M. (2023). The role of forensic accounting in combating corruption in light of digital transformation. *Journal of Administrative Research*, 41(4), 1–51.

APPENDIX

The questionnaire

This questionnaire has three parts:

Part one: General data:

First: The gender

() Male () Female

Second: Years of experience in the field of accounting

() 1 to 5 years () 5 to 10 years () 10 to 15 years () More than 15 years

Third: The Exact academic qualifications

() External auditor () Professional accountant

() Academic accountant () Forensic accountant

Fourth: The academic achievement

- () External Auditor Certificate CPA () Master's degree and equivalent
() Doctorate and equivalent

Part two: The skills and qualifications that must be possessed by a forensic accountant.						
N O	Contents	1 Strongly agreed	2 Agreed	3 neutral	4 disagree	5 Strongly disagreed
1	The forensic accountant has good accounting and judicial experience that enables him to provide professional testimony in the cases before him.					
2	Continuous development of the forensic accountant's skills helps him perform his duties well.					
3	The accounting forensic expert conducts interviews to obtain the best answers as well as written evidence to arrive at the facts.					
4	The forensic accountant enjoys complete independence and is not affected by any pressure.					
5	The forensic accountant must have sufficient knowledge of information technology, computer systems, and information technology.					
6	The forensic accountant is interested in familiarity with legal aspects such as the Penal Code, the Code of Discipline of State Employees, and the Criminal and Administrative Law.					
7	Familiarity with accounting and auditing aspects is a requirement for the work of a forensic accountant to be able to collect and analyze relevant information.					
8	The accounting forensic expert is interested in practical qualification and participation in training courses.					
9	There is interest on the part of the forensic					

	accountant in reviewing reports related to similar previous cases.					
10	The forensic accountant is able to deliver the information to the beneficiaries by writing the reports required to be submitted to the specialized authorities.					
11	A forensic accountant possesses the knowledge of psychology to understand the motivation and motives behind criminal behavior.					
12	A forensic accountant has in-depth knowledge of financial statements and the ability to analyze them critically.					

The third part: Forensic accounting and judicial decisions						
N O	Contents	1 Strongly agreed	2 Agreed	3 neutral	4 disagree	5 Strongly disagreed
1	There is a rapid response by judicial authorities to cooperate with the forensic accounting expert to resolve disputes of a financial nature.					
2	Forensic accounting services contribute to resolving many judicial issues and disputes of a financial nature.					
3	Hiring a forensic accounting expert leads to settling judicial disputes of a financial nature and providing an appropriate solution for all parties.					
4	Forensic accounting contributes to the use of legal materials with the presented cases and the presence of a qualified forensic accountant to assist the court in ruling with a high degree of accuracy.					
5	Forensic accounting will contribute to a very high degree in identifying issues of a financial nature with high accuracy by employing various techniques.					
6	The accounting forensic expert adopts the exploration technique to collect evidence related to issues of a financial nature.					
7	The investigation and investigation performed by the forensic accountant helps to reach the facts with high accuracy and resolve the cases pending before the judiciary as quickly as					

	possible					
8	The effectiveness of the litigation services performed by the forensic accountant helps in making the correct decisions by investigating judges and competent courts.					
9	Forensic accounting contributes to reducing the gap between judges and accountants to achieve the necessary harmony and achieve the maximum degree of justice when resolving disputes of a financial nature.					
10	Forensic accounting contributes to supporting the work of regulatory and investigative bodies in their work.					